

ALMA

MATER

CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. V.

Zagreb, studeni 1941.

Broj 3

OSNIVANJE MEDICINSKOG FAKULTETA U SARAJEVU

Prof. dr. Eduard Miloslavić, dekan medicinskog fakulteta

Pregledamo li u kratko potrebe drugih kulturnih naroda u pogledu visoke naobrazbe svog podmlatka, to opazimo već na prvi pogled, da postoji stanoviti razmjer između broja pučanstva i broja sveučilišta. Kulturna razina jednog naroda nalazi svoj očiti izraz u broju i organizaciji svojih visokih škola, sveučilišta, akademija, znanstvenih ustanova i t. d. Porastom pučanstva raste i broj nižih, srednjih i visokih škola.

Što se tiče medicinskih fakulteta, kao sastavnog dijela sveučilišta, to je bilo na pr. u predratnoj Njemačkoj preko 23 sveučilišta s medicinskim fakultetima ili poprilici za svaka dva milijuna stanovnika jedan medicinski fakultet; u Italiji otpada jedan medicinski fakultet na 1 i pol milijuna žitelja, u Švicarskoj odgovara jedan fakultet na po prilici devetstotina hiljada ljudi, u Slovačkoj jedan na dva milijuna, u Sjevernim Američkim Državama jedan na milijun i pol stanovništva i t. d. U našoj državi imamo samo jedan jedini medicinski fakultet na 7 milijuna našeg pučanstva.

Ne treba da ovdje ističem svu onu izvanrednu važnost i praktičnu vrijednost, koju ima medicinski fakultet uopće za čuvanje zdravlja naroda, za pobijanje raznih bolesti i zaraza, i za unapređenje narodnog blagostanja.

*

Medicinski fakultet hrvatskog sveučilišta u Zagrebu je prenatrpan slušačima medicine, čiji broj ovog semestra, usprkos sadašnjih ratnih prilika, iznosi oko hiljadu. Pojedina klinička predavanja posjećuju oko 300 do 350 slušača — ogroman broj za jednog nastavnika — pa je zbog toga praktična izobrazba slušača u velikoj mjeri otežćana, ako ne skoro potpuno onemogućena.

Već sada nastupa aktualno pitanje postavljanja uporednih katedra, da bi zagrebački medicinski fakultet dobio na primjer, dvije katedre za kirurgiju, dvije katedre za internu medicinu, dvije očne klinike, a da sada i ne spominjem katedre za ostale važne teorijske i praktične predmete. To svakako zahtijeva nastava, jer je pogibeljno stvarati mlade liječnike s nedostatnim i površnim iskustvom.

Na medicinskom fakultetu u Zagrebu je sada upisano preko stotinu medicinara iz Bosne i Hercegovine, čiji će broj u sljedećem semestru nedvojbeno znatno narasti, budući

da se oni iz tih naših krajeva ne će više upisivati na beogradskom »univerzitetu«, kojeg su do sada bili prisiljeni posjećivati.

I.

Priješka je potreba, da se u našoj državi osnuje drugi medicinski fakultet i to sa sjedištem u Sarajevu.

Sarajevo ima skoro najveću bolnicu u našoj državi, od preko hiljadu bolesničkih kreveta, s velikim odjelima kirurgije, interne medicine, dermato-venerologije i t. d., i s vrlo dobro uređenim naučnim laboratorijima ili zavodima za patološku anatomiju, bakterijologiju, sero-imunologiju, higijenu i kemiju.

Ovi već postojeći veliki klinički odjeli mogu bez poteškoća biti odmah pretvoreni u sveučilišne klinike, i sa svojim opsežnim kliničkim materijalom služiti za naobrazbu studenata medicine iz Bosne, Hercegovine, južne Dalmacije i drugih naših pokrajina.

Stoga predlažem, da se osnuje medicinski fakultet u Sarajevu i da se postave za sada slijedeće katedre:

- a) katedra za kirurgiju,
- b) katedra za internu medicinu,
- c) katedra za neurologiju i psihijatriju,
- d) katedra za dječje bolesti,
- e) katedra za očne bolesti i
- f) katedra za rentgenologiju.

Na taj bi način studenti mogli pohađati sedmi, osmi, deveti i deseti semestar, to jest zadnja 4 semestra medicinskog studija u Sarajevu, dočim bi za sada nastava iz teorijskih medicinskih znanosti (prvi do šesti semestar) ostala u Zagrebu. Iza toga bi se pristupilo potpunoj organizaciji medicinskog fakulteta, kao prve jedinice novog sveučilišta u Sarajevu.

Nastavno bi se osoblje imenovalo iz redova izvanrednih profesora i docenata medicinskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu ili Sarajevu, te bi se mogle sve spomenute katedre, već sada, domaćim i naučno kvalificiranim silama popuniti. Liječničko stručno osoblje i ostali personal državne bolnice u Sarajevu, između kojih ima iskusnih liječnika stručnjaka, bili bi dodijeljeni kao asistenti na novo osnovanim sarajevskim klinikama. Na taj bi način liječnici Bosne i Hercegovine imali jedinstvene prilike da u novostvorenom medicinskom središtu svojeg užeg zavičaja znanstveno rade i unapređuju medicinsku nauku na čast i diku svojih, a na korist Države Hrvatske.

Istodobno bi se osnovao medicinski dekanat u Sarajevu. Potrebni broj činovnika, od kojih jedan ili dva premješteni sa zagrebačkog medicinskog fakulteta, uspješno bi vodili ured i poslove novog fakulteta. I pitanja predavanja iz sudbene medicine i higijene za deveti i deseti semestar dalo bi se bez osobitih poteškoća riješiti.

Osnivanjem medicinskog fakulteta u Sarajevu ne samo da bi se odteretila nastava na zagrebačkom medicinskom fakultetu, nego bi i didaktični i naučni rad obih fakulteta — Zagreb i Sarajevo — bio olakšan i za izobrazbu našeg liječničkog podmlatka od neizmjerne koristi. Praktično podučavanje kod bolesničkog kreveta bilo bi uspješnije. Individualni dodir nastavnika i učenika bio bi savršeniji.

Ostala manje važna pitanja, kao promocija, rektorat, usklađivanje nastavničkog programa i t. d., dadu se, također lako i brzo riješiti.

Nova zadaća medicinskog fakulteta u Sarajevu bila bi prema tome:

a) Sarajevski medicinski fakultet dobio bi, osim nastave, kao zadaću proučavanje endemijskog sifilisa u Bosni, spriječavanje njenog daljnjeg razvitka i konačno iskorjenjenje te stoljetne zaraze.

b) Proučavanje subtropskih i orijentalnih (exotičnih) bolesti palo bi također u znanstveni djelokrug tog fakulteta.

c) Naučno istraživanje geografski važnih oboljenja i infekcija, koja su u ostalim predjelima naše domovine veoma rijetka ili malo poznata, bilo bi ne samo od koristi za narod, nego bi doprinijelo znanstvenom ugledu naše države i mladog fakulteta u Sarajevu.

d) Znanstvena utakmica između oba bratska fakulteta — Zagreb i Sarajevo — znatno bi doprinijela do življeg naučnog rada na obim fakultetima, te bi istodobno i broj sveučilišnih nastavnika i znanstvenih radnika porastao.

Bivša Austro-ugarska monarhija je podavala Sarajevu osobitu pažnju i težila je da postavi u ovom gradu središte za medicinsku nauku na Bliskom Istoku. U tu svrhu je sagradila veliku bolnicu s bolničkim odjelima, uređenim poput klinika, i tamo namjestila visoko kvalificirane liječnike specijaliste, čak i sveučilišne profesore, za primariuse raznih kliničkih odjela. Napominjem, nadalje, da je pred četrdeset godina bio održan u Sarajevu međunarodni kongres za dermato-venerologiju, što svjedoči visoki naučni ugled, koji je tada uživao taj grad naše Bosne, kao medicinsko središte, među europskim medicinskim naučenjacima.

Uz medicinski fakultet može se postaviti druga jedinica na novom sveučilištu u Sarajevu, naime

II.

Šerijatski teološki fakultet za cjelokupni naš muslimanski narod, organiziran po našim muslimanskim stručnjacima.

III.

Kao treća jedinica novog sveučilišta u Sarajevu osnovao bi se institut za orijentalistiku ili orijentalistički fakultet, koji bi se mogao sastojati iz slijedećih odjela ili katedra:

- a) odio za turski, arapski, albanski jezik i t. d.
- b) odio za proučavanje židovskih pitanja,
- c) islamska znanost, kultura, historija i značaj za okcident,
- d) etnološka i antropološka istraživanja (folklor) naroda istoka.

Ovaj institut može da djeluje kao samostalna znanstvena ustanova ili da bude dio novog filozofskog fakulteta, ili pako da se osnuje kao posebni fakultet, koji bi se nazvao fakultet za orijentalne nauke. Ovaj fakultet već kao takav bio bi brzo zapažen u Europi i privlačio bi stručnjake svijeta k ovom znanstvenom središtu za sva orijentalna stručna pitanja. Bosna bi doskora postala poznato svjetsko središte za gajenje tih nauka.

Naša vlada mogla bi takav za Europu jedinstveni fakultet postepeno izgraditi i posvetiti mu naročitu pažnju. Tu bismo sakupljali svjetske učenjake i profesore za egiptologiju, asiologiju i t. d.

Izvanredno bogati zemaljski muzej u Sarajevu služio bi svojim dragocjenim materijalom i preparatima ovoj svrsi.

Zemlja, koju je u pradávno doba hrvatski narod zaposjeo, te koja je postala njegovom domovinom, prostire se na više pokrajina, koje su imale svoja posebna pokrajinska imena dijelom još prije dolaska Hrvata, dok su druga pokrajinska imena nastala poslije, nu sve te pokrajine sačinjavaju jednu jedinstvenu domovinu Hrvatsku, te nitko neme prava, da ikoju od tih pokrajina svojata za sebe,

POGLAVNIK U USTAŠKIM NAČELIMA

O NAZIVU ISTOČNE CRKVE U PODRUČJU KRALJEVINE HRVATSKE I SLAVONIJE DO KONCA SVJETSKOGA RATA*

Sveuč. prof. dr. Edo Lovrić

O nazivu istočne crkve i vjere bilo je tečajem vremena raznih odredaba. Najnovijom odredbom hrvatskog ministarstva pravosuđa i bogoštovlja od 18. srpnja 1941., br. 753/Z. p. 1041. (Nar. Nov. od 19. srpnja 1941. br. 80) određeno je, da se u buduće ima upotrebljavati naziv »grčko-istočna vjera«.

Budući da je pri koncu 19. i na početku 20. vijeka vladala nesigurnost u obziru naziva istočne crkve kod njezinih oblasti, koje ju nazivahu sad »istočno-pravoslavna«, sad »srpsko-pravoslavna«, sad opet »pravoslavna istočna srpska«, a gotovo nikada »grčko-istočna«, upozorila je bivša hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, na ispravan naziv te crkve rješenjem od 2. travnja 1902. br. 4434. u svrhu, da se nesigurnost u tom obziru ukloni i o tom postojeći propis vrši. Čini mi se, da je zgodno, da se ovom zgodom iznese, kako se je kod nas tečajem vremena nazivala ova crkva, vjera i njezini pripadnici.

Državna vlast je nazivala prije dugo vremena — u 18. vijeku i u prvim desetljećima 19. vijeka — u ondašnjem službenom jeziku latinskom pripadnike ove crkve »Graeci ritus non uniti«, a crkvu samo »ecclesia Graeci ritus non unitas«, t. j. nesjedinjeni grčkoga obreda, grčko-nesjedinjeni; nesjedinjena crkva grčkoga obreda, grčko nesjedinjena crkva. Tako se na pr. u zakonskom članku XLVI.: 1741., nazivaju biskupi ove crkve »episcopi Graeci ritus non uniti« — nesjedinjeni biskupi grčkoga obreda; zakonski članak XXVII.: 1790/91., radi »de Graeci ritus non unitis« — o nesjedinjenima grčkoga obreda, zak. čl. X.: 1792., spominje »non unitos Graeci ritus episcopos« i »non uniti ritus regni accolas«, t. j. nesjedinjene biskupe grčkoga obreda — nesjedinjenoga obreda stanovnike kraljevstva; isti naziv dolazi i u previšnjim otkisima od 20. rujna i 11. listopada 1783. i t. d.

Na temišvarskom kongresu, narodno crkvenom saboru ove crkve, održanom godine 1790., zamoliše njezini pripadnici među ostalim i to, da se ona zove »istočna crkva«. To se vidi iz zapisnika o molbama i žalbama, iznesenim na tom kongresu, od 4. ožujka 1791., u kojem u I. odjelu toč. 18 str. 50 stoji ovo: Wird um Abstellung der schimpflichen Benennung Racs, Schismatici, Poppen gebeten, mit dem weiteren Ansuchen, diese Religion orientalis ecclesia, ihre Seelsorger aber Pfarrer nennen zu wollen.« Onađnji car Leopold II. (1790.—1792.) udovoljio je u svem ovoj molbi, izuzevši naziv crkve i njezinih pripadnika, koji je ostao isti. To se vidi iz njegove odluke od 23. travnja 1791., što ju je vlastitom rukom pripisao na koncu navedenoga zapisnika na str. 196, koja glasi: »Werden jene ungeschicklichen Namen, deren man sich bis jetzt gegen die Illytisch Nation bedienet hat, gänzlich verbothen werden, auch werden dieselben Graeci ritus uniti et non uniti, und ihre Geistlichen nicht mehr Poppen sondern Pfarrer genannt werden.« Tu je Leopold II. usput nazvao grko-katolike »sjedineni grčkoga obreda«.

Pri nazivu »Graeci ritus non uniti« i »ecclesia Graeci ritus non unita«, t. j. nesjedinjeni grčkoga obreda ili grčko-nesjedinjeni, te nesjedinjena crkva grčkoga obreda ili grčko-nesjedinjena crkva, a dosljedno tomu i grčko-nesjedinjena vjera, ostalo je dalje sve do godine 1864., dakle i za vrijeme apsolutističke vladavine (1848.—1860.). Tako se u članku III. ces. patenta od 29. studenoga 1852., kojim se je u Hrvatskoj i Slavoniji uveo u krepot opći austrijski građanski zakonik, navodi, da se u drugom poglavlju istoga zakonika sadržani propisi o ženidbenom pravu, u koliko se tiču valjanoga sklopljenja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe i t. d. nemaju uporabljati među ostalim ni na podložnike »grčko-nesjedinjenoga vjerozakona«, a u članku IV. istoga patenta da se na sve nekatoličke jednovjerce, izuzevši »nesjedinjene Grke«, imaju uporabljati u građanskom zakoniku sadržani propisi o pravu ženidbenom. Isti naziv stoji i u članku II. ces. patenta od 16. veljače 1853., kojim se uvodi u krepot u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji građanski sudovnik. I u bivšoj Vojničkoj Krajini se je upotrebljavao za osobe i stvari istočne crkve naziv »grčko-nesjedinjeni«. Tako se na pr. u odpisu c. kr. ministarstva za bogo-

* »Mjesečnik«, god. LXVII., br. 6—8., str. 275.

štovlje i nastavu od 1. prosinca 1860. br. 16.759—550, upravljenom na ondašnje c. kr. namjesništvo u Zagrebu, kaže: »... Versammlungen der griechisch-nicht-unirten Kirchengemeinden...«

Ovaj naziv promijenjen je istom previšnjim rješenjem od 26. studenoga 1864., oglašenim naredbom ministarstva državnoga, ministarstva rata, dvorskih kancelarija: kr. ugarske, erdeljske i hrv.-slav.-dalmatinske od 29. studenoga 1864. (Zbor. kom. XII, br. 63, str. 281), kojim je doslovno određeno, da se crkva nesjedinjena, a tako i osobe i stvari, koje k njoj spadaju, imadu u buduće u svim uredovnim pismima i dopisima nazivati »grčko-istočne«.

Od godine 1864. ovamo jest dakle za prije nazivane grčko-nesjedinjene zakoniti naziv »grčko-istočni«, za njihovu crkvu i vjerozakon »grčko-istočna crkva« i »grčko-istočni vjerozakon« i t. d. Tim se je nazivima služio kašnje i narodni sabor (kongres) te crkve u Karlovcima od god. 1864/5, kojega su zaključci sadržani u previšnjem reskriptu od 10. kolovoza 1868. (Zbor. kom. VI, br. 18, str. 131 i sl.), koji je vrijedio još i u vrijeme gore navedenoga rješenja hrv.-slav.-dalm.-zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, gotovo cio. U tom previšnjem reskriptu dolaze odmah u uvodu nazivi »grčko-istočni vjerozakon«, »grčko-istočni crkveni, školski i t. d. poslovi«, nadalje pod I. A u § 1. »grčko-istočni vjerozakon«, pod II. A u § 1. »grčko-istočna mjesna crkvena općina«, na koncu reskripta »grčko-istočna crkva« i t. d. I u previšnjem reskriptu od 14. svibnja 1875. (Zbor. kom. XV, br. 39, str. 389 i sl.) kojim se uređuje saborsko ustrojstvo ove crkve, svuda dolazi naziv »grčko-istočni«. Nadalje i u samom zakonu od 14. svibnja 1887. (Zbor. kom. V, br. 33, str. 254 i 255), koji radi o uređenju posala ove crkve, naziva se crkva i vjera »grčko-istočna« (u glavi i uvodu zakona te u § 1), ispovjednici vjere grčko-istočne. U spomenutom reskriptu od god. 1875. i netom navedenom zakonu uveo se je samo novi naziv za sabor, metropoliju i patrijaršiju odnosno metropolita i patrijarhu, te u prvom dolaze nazivi: grčko-istočni srpski narodni crkveni sabor, grčko-istočna srpska metropolitiska i patrijarska stolica, grčko-istočni srpski metropolit i patrijarha, a u drugom: srpski grčko-istočni narodno-crkveni kongres, patrijarha metropolit srpski, metropolija srpska (§ 1.). I Naredba hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštov. i nast. od 21. VII. 1877. br. 1810 radi o dotaciji grčko-istoč. dušobrižnog svećenstva. I sam je grčko-istočni metropolit karlovački zamolio hrv.-slav.-dalm. zemalj. vladu, odio za bogoštovlje i nastavu, dopisom od 10. lipnja 1892. br. 172, da naloži političkim vlastima da se pri dopisivanju s grčko-istočnim parohijalnim svećenstvom imaju strogo držati naziva »grčko-istočno parohijalno zvanje«. Toj zamolbi bijaše udovoljeno.

Iz toga se vidi, da je sve do sloma Austro-Ugarske (god. 1918.) bilo u kreposti spomenuto previšnje rješenje od 26. studenoga 1864., po kojem je zakoniti naziv za prije nazivanu grčko-nesjedinjenu vjeru odnosno crkvu »grčko-istočna« vjera odnosno crkva, pak da su se ona kao što i sve osobe i sve stvari, koje k njoj spadaju, imale ispravno nazivati »grčko-istočne«, bez ikakova drugoga dometka, izuzevši gore navedene kašnjim propisima uvedene iznimke.

Zato je gore navedeno rješenje bivše hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, bilo upravljeno na sve eparhijske konzistorije u Hrvatskoj i Slavoniji sa zamolbom, da rješenje od god. 1864. i same točno obdržavaju i da svojim podređenim crkvenim oblastima nalože, da ga savjesno obdržavaju, te dalje da uklone u području svojih eparhija svaku drugu porabu u tom obziru.

Povodom ovoga rješenja zemaljsko-vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu uznemirili su se predstavnici istočne crkve i duhovni i svjetovni. Nastojali su, da svoju žalbu o tom rješenju iznesu na hrvatskom saboru. To im je i uspjelo. Jedan njihov i danas živući ponajbolji član ondašnejga hrvatskoga sabora, po zvanju odvjetnik u ono vrijeme, razlagao je ovo pitanje na svoj način i izrazi žaljenje radi izdanja vladinoga rješenja. Nakon toga je uslijedio odgovor s banske stolice, u kojem je bilo istaknuto, da vladino rješenje ništa novo ne odreduje, nego da samo iznosi povijesni razvoj toga pitanja i utvrđuje postojeće zakonsko stanje. Et ... conticuerne omnes!

Prema gore iznesenom najnovija o ovom pitanju naredba hrvatskoga ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, koja je u uvodu navedena, a po kojoj se ima u buduće upotrebljavati naziv »grčko-istočna vjera«, ne određuje ništa takovo, čega nije bilo, nego ono, što je već prije dugo vremena vrijedilo.

BORBA PROTIV BOLESTI RAK U HRVATSKOJ

Dr. Juraj Körbler

Borba protiv raka u Hrvatskoj započela je kasno, daleko kasnije nego u većini drugih zemalja.

U Zeitschrift für Krebsforschung (Bd. 24. H. 6.), koji izlazi kod Springera u Berlinu objavio je 8. ožujka 1927. J. Cholewa, tadašnji primarius bolnice u Brežicama, da je osnovan »Jugoslavisches Komitee für Krebsforschung«. Objavio je ujedno imena osnivača tog komitea: bilo je to 16 sveučilišnih profesora iz Zagreba, Beograda i Ljubljane i 2 primariusa iz Slovenije. Osim ove objave nije primjećena nikakova daljnja aktivnost ovog komitea.

Za vrijeme jedne stanke na kongresu za operativnu medicinu, koji je održan u Beogradu 19.—21. rujna 1927. saopćio je prof. Šahović, da je osnovano Jugoslovensko društvo za izučavanje i suzbijanje raka. Kao osnivače naveo je nekoliko od prisutnih vodećih kirurga, međutim među ovima bilo je samo nekoliko od onih, koje je Cholewa naveo kao osnivače komitea, isprva nije bio niti Cholewa, a bilo je nekoliko novih imena, kojih nema kod Cholewe. Prema tome ovo društvo nema kontinuiteta s komiteom, već je neka nova tvorevina.

Pod kraj godine 1930. razaslana su iz Beograda onim zagrebačkim sveučilišnim profesorima, koji su bili označeni kao osnivači, pravila tog novog društva, premda kod sastavljanja tih pravila oni nisu sudjelovali, već su ta pravila sastavljena u Beogradu. Prema tim pravilima je cilj društva izučavanje, liječenje i suzbijanje raka u najširem smislu riječi i socijalna organizacija borbe protiv te bolesti. Glavni upravni odbor imade 15 članova iz Beograda i 12 »iz unutrašnjosti«. Osim glavnog odbora osnivaju se i »pododbori« u svakom mjestu. Dužnosti su pododбора »propagandističko i materijalno pomaganje celoga Društva«. Pošto o nikakvom drugom radu ili pravima pododбора nema ni spomena u pravilima, to je zapravo bila jedina funkcija pododбора, da skuplja novac i šalje ga u Beograd.

Nakon što su ova pravila došla, sazvan je sastanak svih zainteresiranih ustanova i pojedinaca u Zagrebu, te je taj sastanak održan 29. prosinca 1930. u predavaoni Kirurške klinike. Na tom je sastanku zaključeno, da se osnuje Zagrebački odbor društva za borbu protiv raka. Taj odbor je doduše kod vlasti prijavljen kao pododbor Beogradskog društva, jer je to bio jedini put, da se dobije od vlasti dozvola za društveni rad, ali je odmah zaključeno, da će taj zagrebački odbor nastupati kao samostalno društvo. Predsjednikom odbora izabran je prof. dr. Dragutin Mašek, a tajnikom tadašnji docent i kasniji profesor dr. Stjepan Vidaković. Od ovoga prvoga sastanka pa sve do danas niti jedan jedini dinar od novca što ga je sakupio zagrebački odbor nije poslan u Beograd.

U prvoj godini svojega rada odbor je pokušao pismenim putem zainteresirati za svoje ciljeve novčane zavode i imućnike, ali sa slabim uspjehom. Kad je održana prva glavna godišnja skupština 25. veljače 1932. brojilo je društvo svega 37 članova od kojih njih 18 uopće nije platilo članarinu, a imovina društva iznosila je nešto oko 3000 dinara. Na toj skupštini izabran je tajnikom dr. Juraj Körbler, koji je ostao na toj dužnosti do 30. V. 1940. kad je izabran predsjednikom društva.

U međuvremenu odigrao se događaj od najveće važnosti za borbu protiv raka u Hrvatskoj: 1. svibnja 1931. otvoren je Zavod za liječenje radijem u Zagrebu. Kako je došlo do osnutka tog zavoda iznio je u svom govoru kod otvorenja zavoda prof. dr. Franjo Durst, koji je tom prilikom, prema izvještaju zagrebačkih »Novosti« od 3. svibnja 1931. rekao doslovce ovo:

»U septembru 1927. objavio je generalni inspektor dr. A. Štampar, da je radij nabavljen. Ministarstvo je zamoljeno, da se od nabavljenog radija dade jedan dio na uporabu za liječenje u Zagrebu. Ministarstvo je odgovorilo, da je voljno dati zagrebačkim sanitetskim ustanovama zatraženi radij, ali uz uvjet, da se u Zagrebu podigne jedan centralni zavod za istraživanje i liječenje raka. Taj je zahtjev bio neprovediv, jer ni zagrebačke bolnice ni fakultet nisu imali sredstava, da podignu takav zavod, kakovi postoje

na strani u velikim centrima. Došlo je do sporazuma, po kom se Ministarstvu predložilo osnivanje centralnog zavoda samo za liječenje radijem, a osnivanje velikog instituta, da se odloži na poznija vremena, kad ćemo imati više radija i kad bude moguće finansirati izgradnju većeg zavoda. Ministarstvo je pristalo na tu soluciju.«

»Ministarstvo za socijalnu politiku i narodno zdravlje, zauzimanjem dr. Štampara, isplatilo je ravnateljstvu kliničkih bolnica dugovine iz prijašnjih godina svega oko 1,600.000 Dinara. Iz tih uštednja odlučeno je izgraditi institut za liječenje radijem u dvorištu ginekološke klinike.«

Na taj način je zapravo nadograđena ginekološka klinika i u tu nadogradnju smješten Zavod za liječenje radijem. Sigurno bi bilo sretnije rješenje, da je sa raspoloživim novcem podignut samostalan Zavod za liječenje radijem. Takav zavod je u to vrijeme bio nedvojbeno najpreča potreba Medicinskog fakulteta, jer ga do tog vremena uopće nije bilo. Kao samostalan bi se zavod mogao bio brzo razviti u Zavod za istraživanje i liječenje raka, što je naprotiv ovakvim stvaranjem provizorija bilo spriječeno.

Kako se mi nismo nikako htjeli zadovoljiti da budemo »pododbor«, koji bi imao samo sakupljati novac i slati ga u Beograd, a predstavnici beogradskog društva nisu htjeli pristati na nikakovu promjenu pravila, to smo na glavnoj godišnjoj skupštini zagrebačkog odbora održanoj 21. veljače 1933. prihvatili nova pravila, koja su nam od vlasti odobrena 28. studenog iste godine, a na osnovu kojih je zagrebački odbor postao samostalno Društvo za borbu protiv raka sa sjedištem u Zagrebu.

Prema ovim pravilima je cilj društva izučavanje, liječenje i suzbijanje raka, kao i socijalna organizacija borbe protiv te bolesti.

Društveni znak predstavlja crtež izrađen od slikara M. Trepšea, koji je vlasništvo društva, a predstavlja arkandela u borbi s rakom. Arkandeo je stao nogom raku, koji je prikazan sa mrtvačkom glavom, na vrat i podigao desnu ruku iz koje izlaze zrake prema raku. Taj znak društvo stavlja na svoj listovni papir, pisma, novčane potvrde, programe i plakate svojih priredaba i slično.

Znak Društva za borbu protiv raka u Zagrebu.

Zanimivo je s tim u vezi spomenuti, da je početkom godine 1941. prema objavi u Acta apostolicae sedis arkandeo Mihael službeno proglašen zaštitnikom onih, koji liječe zrakama.

Prema postavljenom cilju društvo smatra da je zadatak njegovoga rada slijedeći: prikupljanje članova, propaganda (organiziranje predavanja, dijeljenje brošura i t. d.); prema potrebi osnivanje tečajeva za liječnike, bolničare i njegovatelje; potpomaganje kliničkih i bolničkih ambulanaata i eventualno osnivanje samostalnih ambulanaata; pomaganje ustanova, koje se bave liječenjem i istraživanjem raka.

Nadalje društvo omogućuje siromašnim bolesnicima boravak u bolnicama, posjećivanje ambulantskog liječenja i dolazak u središta gdje se liječenja provode. Društvo sudjeluje kod evidencije bolesnika i sastavljanja statistika i pomaže rad društava, koja imaju iste ili slične ciljeve; brine se za neizlječive bolesnike.

Društvo za borbu protiv raka nije liječničko društvo, naprotiv u njemu su zastupani svi društveni slojevi. Društvo ne liječi bolesnike, već pomaže one kojima je potrebno lije-

čenje kao i ustanove, koje to liječenje provode. Društvo se ne bavi znanstvenim radom, ali pomaže taj rad materijalno i moralno. Društvo nije niti samo karitativno, premda pomaže bolesnike, naročito neizlječive, i brine se za njih, ali to nije jedina zadaća društva. Društvo nastoji, da predusretne nesreću time, da širi poznavanje prvih znakova bolesti među liječnicima i publikom, kako bi onaj, koji oboli mogao pravovremeno biti upućen na ispravno liječenje, prije nego je njegova bolest postala neizlječiva. Društvo nastoji za postignuće svojih ciljeva prvenstveno privući privatni kapital, ali prema potrebi također zainteresirati i državnu vlast. Prema tome Društvo za borbu protiv raka predstavlja sasvim posebnu vrst udruženja.

Unatoč toga što smo se proglasili samostalnim društvom izgledalo je kao da beogradsko društvo ipak želi neku suradnju s nama. Neki članovi našeg odbora, bez da su bili što pitani, birani su u glavni odbor beogradskog društva, a osim toga birana su još i druga neka lica iz Zagreba u taj glavni upravni odbor, ali to su bile osobe, koje nisu bile članovi zagrebačkog društva za borbu protiv raka. Međutim ovi naši članovi glavnog upravnog odbora bili su u tom odboru samo statisti. Oni nisu bili niti obaviješteni kad se taj glavni upravni odbor sastaje, a nisu bili niti obaviješteni kada će se održati glavna godišnja skupština društva u kojemu su bili članovi glavnog upravnog odbora. Glavni upravni odbor donosio je dalekosežne zaključke bez sudjelovanja ovih svojih članova, oni nisu bili predhodno niti saslušani o tim zaključcima, već su za njih saznali iz novina u koliko su uopće saznali.

Najočitije je to došlo do izražaja, kad je glavni upravni odbor bez znanja onih svojih članova, koji su bili ujedno i odbornici zagrebačkog Društva za borbu protiv raka, poduzeo akciju za podizanje Instituta za izučavanje i liječenje raka u Beogradu, te je tom prilikom nastupao u ime čitavog glavnog upravnog odbora. Jasno je, da glavni upravni odbor nije imao pravo tako nastupati, jer od članova našeg zagrebačkog društva nije bio za to ovlašten.

Na koji je način došlo do osnivanja instituta za rak u Beogradu, iznio je predsjednik beogradskog društva prof. dr. Antić na svečanoj akademiji Jugoslovenskog društva za rak, koja je održana u Beogradu 8. svibnja 1938., a na koju nije bio nitko iz Zagreba pozvan, pa niti oni, koji su bili na prije spomenuti način birani u Glavni upravni odbor.

Prema pisanju beogradskog lista »Vreme« od 9. svibnja 1938. rekao je tom zgodom dr. Antić slijedeće:

»Najveći uspjeh postiglo je naše društvo prije kratkog vremena ostvarene su mogućnosti podizanja jednog centralnog zavoda, instituta za izučavanje i suzbijanje raka u našoj državi.«

Govor, što ga je na toj svečanoj akademiji održao prof. Antić objavljen je u cijelosti u Glasniku Jugoslovenskog društva za izučavanje i suzbijanje raka (Acta cancrologica Jugoslavia, Beograd, Juillet 1939, Vol. I, No. 2, str. 148.). Tamo stoji, da je prof. Antić među ostalim rekao doslovce »da su Kraljica Marija i Knez-Namjesnik Pavle balgoizvoleli osigurati materijalna sredstva za izgradnju Instituta za rak u Beogradu.«

Nama je bilo odamh jasno, da od ovakovog centralnog instituta u Beogradu hrvastki krajevi ne će imati koristi. Premda smo opetovano puta tražili, ipak nismo uspjeli postići, da i Zagreb dobije jednu takovu ustanovu na koju je po svojem dosadašnjem radu na tom području, te po svom kulturnom i znanstvenom značenju nesumnjivo imao više pravo nego Beograd.

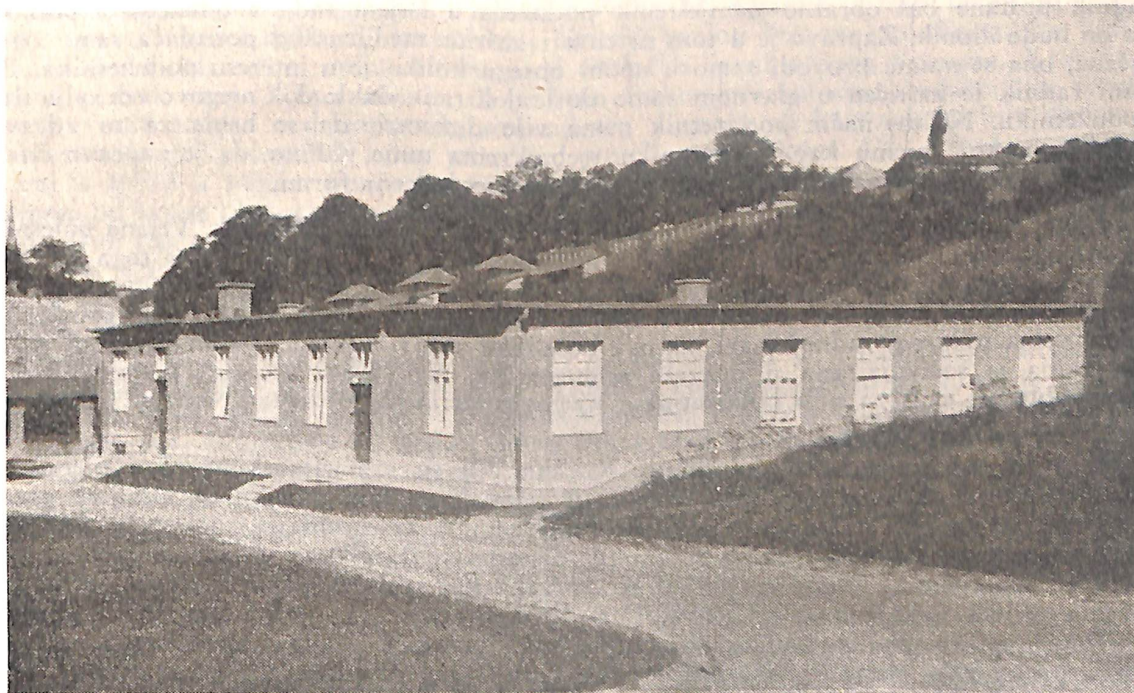
Pogotovu nismo imali mogućnosti da nastupimo, jer je prema spomenutoj izjavi dr. Antića, a i prema drugim ranijim izjavama izgledalo, da su sredstva za podizanje instituta u Beogradu namaknuta iz privatnih vrela na koja mi nismo mogli imati nikakvog upliva.

Međutim u Monatschrift für Krebsbekämpfung, koji izlazi u Münchenu u broju 3. od godine 1938. izašla je na strani 88. vijest, da je iz državne blagajne kraljevine Jugoslavije isplaćeno 4 milijuna dinara Društvu za izučavanje i suzbijanje raka u Beogradu, da podigne zavod pa rak u Beogradu.

Kad je gradnja ovog središnjeg instituta za čitavu državu u Beogradu bila osigurana, izabralo je beogradsko društvo na svojoj glavnoj godišnjoj skupštini, koja je održana 10. ožujka 1940. novi odbor u kojemu nema više nijednoga Hrvata.

Na taj način je trebalo doći do gradnje ogromnog instituta za rak u Beogradu, do instituta kakova imade samo nekoliko najvećih gradova na svijetu, dok se je Zagreb trebao i nadalje zadovoljiti malim institutom za liječenje radijem u dvorištu ginekološke klinike.

Prema izrađenim nacrtima taj zavod u Beogradu trebao je imati slijedeće laboratorije: kemijski, fizičko-kemijski, fizički, radiološki, histopatološki, eksperimentalni, propagandistički i fotografski, te nadalje kliničke odjele za pojedine specijalnosti i mogućnosti za smještaj od 100 bolesnika. Naprotiv Zavod za liječenje radijem u Zagrebu, u kojem

Zavod za liječenje radijem u Zagrebu.

su do tog vremena već bila provedena i u stručnim časopisima objavljena mnogobrojna znanstvena istraživanja, imao je samo mogućnost za smještaj od 31 bolesnika i uopće nikakove laboratorije.

Na dan 31. prosinca 1940. broji naše društvo u svemu 357 članova. U samoj godini 1940. razdijelilo je naše društvo u ime izravne potpore siromašnim bolesnicima 7.492.— dinara. Do kraja god. 1940. društvo je nabavilo radiuma u vrijednosti od 140.737.— dinara. Ovaj radium služi u Zavodu za radium terapiju za besplatno liječenje siromašnih bolesnika. U tom zavodu pohranjena je i stručna knjižnica društva, koja vrijedi u godini 1940. oko 9.000.— dinara. Društvene stručne knjige i časopisi stoje na raspolaganje svakom ozbiljnom znanstvenom radniku, a društveni filmovi, diapozitivi i mulaže svakom ozbiljnom predavaču.

Potreba i važnost ovakovog društva za borbu protiv raka, kao što je naše naročito je velika za to, jer se do sada u okviru socijalizacije medicine vrlo malo pažnje posvećuje bolesti raka.

To imade svoj naročiti razlog. Kod socijalizacije medicine, kako se ona počela u većem opsegu provoditi poslije prvog svjetskog rata, pošlo se je naime posve oprečnim putem, nego kod ostalih socijalnih nastojanja. Socijalni pokreti kod radnika išli su za tim, da zaštite radnika, naročito da ga zaštite od izrabljivanja sa strane poduzetnika i sa

strane potrošača. Naprotiv socijalizacija medicine išla je za tim da zaštiti potrošača i poduzetnika, a ne da zaštiti medicinskog radnika. Zaštićen je medicinski poduzetnik t. j. bolnica, bolesnička blagajna i slične ustanove, zaštićen je i medicinski potrošač t. j. bolesnik, a nije zaštićen medicinski radnik t. j. liječnik. U tom položaju medicinski radnik t. j. liječnik ostaje izrabljiv u korist potrošača i poduzetnika, te je položaj socijaliziranog liječnika posve oprečan položaju socijaliziranog radnika. Kad bi se socijalizacija radnika provodila po ovim načelima po kojima je provedena socijalizacija medicine onda bi to značilo, da bi radnici morali raditi sa manjom plaćom zato, da bi vlasnik tvornice mogao više zaslužiti i prodavati robu jeftinije.

Nadalje društvo pokreti radnika idu zatim, da radnik ne bude namještenik poduzeća u kojem radi nego dionik, dok socijalizacija medicine ide za tim, da medicinski radnik postane baš obratno namještenik poduzeća u kojem radi, a odbacuje i pomisao da on bude dionik. Zapravo je u tom sistemu i zaštita medicinskog potrošača samo ograničena, ona se naime provodi samo u onom opsegu koliko je u interesu poduzetnika. Bolesni radnik je zaštićen u glavnom samo dotle dok radi, dakle dok njegovo zdravlje služi poduzetniku. Na taj način poduzetnik nema više dužnosti, da se brine za to zdravlje radnikovo, koje njemu kao poduzetniku treba. Prema tome vidimo, da je zapravo čitava socijalizacija provedena u korist poduzetnika u bilo kakvoj formi.

Jasno je da u ovom sustavu ne može postojati interes za bolest rak. Većina bolesnika od raka su ljudi u starijoj dobi, koji su svoj radnu snagu već istrošili. Osim toga bolesnici od raka i nakon izliječenja redovno imaju smanjenu radnu sposobnost, premda za svoju obitelj i okolinu mogu još mnogo da znače. Prema tome poduzetnik, koji procjenjuje ljude prema njihovoj radnoj snazi, za ove bolesnike nema interesa, pa ih nema ni medicina, koja je socijalizirana u interesu poduzetnika. Neizlječivi bolesnici padaju na teret svojih obitelji, jer i za njih poduzetnik i njegova socijalna medicina nemaju razloga da se brinu.

Prvi poticaji za socijalnu borbu protiv raka bili su samaritanski osjećaji plemenitih pojedinaca. Religiozni i opće ljudski osjećaji izazvali su kod pojedinaca samilost prema bijednima kojima treba pomoći, te su se stali brinuti za siromašne bolesnike od raka. Osjetljivi imućni ljudi našli su se potaknuti, da od svojih viškova udijele milostinju siromašnim bolesnicima. Međutim borba protiv raka nužno mora slijediti razvoj općih društvenih prilika u kojima se odigrava. Danas su se bitno izmijenili dosadašnji nazori o pravima i dužnostima pojedinaca prema narodnoj zajednici. Prema tome danas socijalna borba protiv raka ne smije više biti osnovana na nekoj sentimentalnoj humanosti, milosrđu i samilosti, nego na pravu! I to na pravu, koje svaki pojedinac član narodne zajednice ima na život i zdravlje. Ne smije zavisiti od milosti pojedinaca hoće li svojom bolesnom sunarodnjaku udijeliti milostinju da se liječi ili ne. Rad treba da bude udešen prema potrebama, a ne prema časovitoj naklonosti imućnih pojedinaca. Društvo za borbu protiv raka ne smije da bude nekakovo udruženje za prosjačenje, koje jadikuje nad sudbinom »siromašnih bolesnika«, već ono treba da bude predstavnik bolesnih i da od narodne zajednice traži, da prema bolesnicima narodna zajednica izvrši svoju dužnost. Dužnost je narodne zajednice prema bolesnicima bolesnim od raka, da se brine za njihovo zdravlje, da im pruža mogućnost liječenja i da ih čuva od bolesti, te da pomaže istraživanja kako bi se pronašla podesna sredstva za suzbijanje te bolesti.

Društvo za borbu protiv raka u Zagrebu bila je jedina ustanova, koja je do sada provodila socijalnu i pomagala naučnu borbu protiv raka u Hrvatskoj.

Svoju današnju postojbinu učinio je hrvatski narod već u pradavna vremena svojom domovinom, u njoj se trajno nastanio, s njom srastao i dao joj izvorno i naravno ime Hrvatska. To se ime ne može i ne smije zamijeniti ni jednim drugim imenom.

POGLAVNIK U USTAŠKIM NAČELIMA

OD KOGA JE GODINE 1000. VENECIJA IMALA MANDAT ZA OSVOJENJE DALMATINSKIH GRADOVA?

Sveuč. prof. dr. Antun Dabinović,

VI.

Kad gledamo na druge pisce, čujemo s jedne strane dosta krupne optužbe, s druge hvalospjeve u pogledu vjerodostojnosti Ivanove kronike. Za Schmeidlera je cijela kronika niz tendencioznih netočnosti. Za Kretschmayra, Lenela, Bresslaua, Uhlirza znači ona naprotiv najdragocjenije, najpotpunije vrelo za vladavinu Petra Orseola.

Ne smijemo međutim zaboraviti, da je Ivan Đakon dugo vremena neka vrst ministra inostranih poslova, doglavljenik i kancelar Petra II. Orseola. Kao takav nije samo imao pravo, nego i dužnost, da u svojoj historiji prešuti sve one pojedinosti, za koje je mogao misliti, da se ne smiju iznijeti pred čitalačku javnost onog vremena. Kronika je napisana god. 1009. Nema sumnje, da je Ivan Đakon pri konačnoj redakciji te kronike morao voditi računa o diplomatskoj situaciji tog vremena. A kakva je to bila diplomatska situacija god. 1009.? S jedne je strane, poslije smrti Otona III. (1002.), njemački uticaj u Italiji u punom opadanju. Otonov nasljednik Henrik II. ima da se bori s Arduinom od Ivreje i jedva mu polazi za rukom, da se protuče preko Verone do Pavije, gdje je na sami dan njegove krunidbe (15. svibnja 1004.) došlo do takvih nereda, da je tom prilikom nastradala kraljevska palača u Paviji. Henrikov povratak u Njemačku nalikovao je u tim okolnostima više na bijeg, nego li na dobrovoljni odlazak. Pošto se Henrik povratio u Njemačku, imao je da se bori s Česima i s Poljacima. Vijesti koje su o njemu dolazile u Italiju nisu glasile uvijek povoljno, kad je nacionalna stranka u Italiji smatrala za zgodno, da nanovo ističe Arduina Ivrejskog. Henrik II. se je vratio u Italiju tek deset godina poslije svoje prve krunidbe. Njegova krunidba za rimskog cara (u veljači 1014.) izvršena je poslije smrti Petra II. Orseola i Ivana Đakona.

Dok je njemački uticaj u stalnom opadanju, razvija se bizantinska stvar u dijamentralno protivnom pravcu. Rat na Balkanskom poluotoku prillizava se već svojoj uspješnoj likvidaciji, a bizantinsko oružje je opet u stanju, da nastupa pobjedonosno u južnoj Italiji. God. 1003. ili 1004., dakle odmah poslije smrti Otona III. i valjda prilikom isticanja kandidature Arduina Ivrejskog, krenulo je ili, bolje, moralo je mletačko brodovlje da krene u pomoć bizantinskoj južnoj Italiji. Saraceni su potučeni pred Barijem. Ivan Đakon ističe sada s očitim zadovoljstvom nesebičnost dužda Orseola. Građani, kaže on skoro doslovce, su nanovo slavili i častili ime dužda Petra, koji ih je oslobodio neprijateljske najezde ne gledajući na zemaljske, nego samo na nebeske obzire (*cives itaque Petri ducis nomen deiceps celebre et honorabile habuerunt, qui nullo terreno sed divino constrictus timore eos liberavit ab inimicorum persecutione*).

Dvije točke su ovdje od važnosti. U prvoj stoji, da su Barani nanovo (*deinceps*) svetkovali i poštivali Petra Orseola. Znači, da je to svetkovanje prekinuto. Prvi put su ga svetkovali jamačno god. 992., kad je obećao, da će braniti temat Langobardiju. Drugi put su ga opet svetkovali, kad je dužd krenuo Baranima u pomoć, to jest god. 1004. Prekid ovog svetkovanja spada jamačno u vrijeme, kad je dužd svoju politiku podredio politici saksonske kuće, to jest od srpnja 992. god. do smrti Otona III.

Druga je točka još značajnija. Dužd je, stoji u njoj, oslobodio Barane od saracenske opasnosti, a da nije zato imao ni najmanje materijalne nagrade. Jedina mu je briga bila strah prema Bogu (*divino constrictus timore*).

Kad pomnjivo čitamo Ivanove navode, ne možemo se oteti utisku, da se on nekako prepire s nama nepoznatim protivnikom. Zamislimo samo da su izaslanici Krešimira III. podigli u Carigradu optužbu protiv Petra II. Orseola ili da su to učinili građani onih dalmatinskih općina koje nisu ni znale ni željele mletačku najezdu, a ne će nam biti teško, da raspoznamo, kakve su vrsti mogli biti njihovi prigovori protiv očite povrede svečano potpisanih utanačenja. Mlečani, biti će rekli hrvatski ili dalmatinski izaslanici, rukovođeni su samo jednim obzirom: brigom za svoj materijalni interes. Gotovi su da

* Vidi »Alma mater croatica« god. V., br. 2., str. 58.

tom vrhovnom obziru žrtvuju bez najmanje grižnje savjesti izvršenje svojih najsvetijih dužnosti prema Bogu i prema bizantinskom caru. Njihov je običaj, bit' će dalje rekli mletački protivnici, da izigravaju jedne protiv drugih države i vladaoce, da se najsvetčanije obećavaju jednim i drugim, da preuzmu za kasnije vrijeme najteže obaveze, samo da odmah dobiju gotovu korist. Tako su se s jedne strane obećali bizantinskom caru, da će braniti južnu Italiju, dok su s druge strane stupili u izdajničke veze s njemačkim vladocem, da Bizantiji usred rata oduzmu dalmatinski temat. Za njih opstoji samo jedna svetinja: novčana korist, samo jedna pripravnost: da se bore za širenje svojeg tržišta robe i robova. Sve drugo, vjera, vjernost, najsvetčanije obaveze, najsvetije dužnosti, za njih je sporedno.

U ovoj stavci hoće Ivan Đakon, ne navadajući mletačke protivnike ni njihove optužbe, da ih suzbije indirektnim tvrdnjama. U tom dokazivanju neistina optužaba mletačkih protivnika sastoji zapravo tendencija njegove kronike. Venecija je, trudi se Ivan da nam dokaže, vjerna Bogu i svome vrhovnom gospodaru, bizantinskom caru Vasiliju II. Nikad nije u svojoj prošlosti zaboravila na svoju dužnost. Nikad nije stupila u veze s bizantinskim neprijateljima. Nikad se nije zaboravila u tolikoj mjeri, da postane njihovim vasalom i da se iznevjeri Carstvu. Venecija je, po svjedočanstvu njezina kroničara i ministra inostranih poslova, slušala samo jedan glas: glas straha prema Bogu. Kao dokaz ima za to da služi držanje Petra Orseola koji je god. 1004. izvršio dužnost, koju bijaše preuzeo god. 992. Bizantincima je dao svoje ljude i svoje brodove, a da nije zato dobio ni najmanje nagrade. Rečenica nije valjda potpuna u Ivanovoj redakciji. Mletački kroničar misli pri tome po svoj prilici na izostalu investituru mletačkog dužda u položaj bizantinskog namjesnika dalmatinskog temata.

Ivanova tendencija, da zabašuri sve što bi moglo potsjećati na veze između Venecije i Franačke, odnosno Njemačke, doći će nam jasnije do svijesti, kad uzmemo u razmatranje način, kako opisuje mletačko osvojenje Dalmacije u vrijeme Karla Velikog. Dobro će biti naime da provjerimo Ivanove navode upoređujući ih s navodima franačkih ljetopisaca.

Evo kako nam Ivan Đakon opisuje mletačko osvojenje u vrijeme Karla Velikog.

Kad je Karlo Veliki bio okrunjen, vladali su u Mlecima duždevi Maurikije i Ivan. Protiv njih je digao zavjeru gradeški patrijarh Fortunat, a njemu se priključise tribun Malamoka Obelerije, drugi neki tribun Feliks i nekoliko mletačkih građana. Duždevi su protjerani. Maurikije se skloni u Franačku, Ivan u Mantovu. Obelerije i brat mu Beato podignuti su u položaj mletačkog dužda. Oba dužda naoružашe flotu »ad depopulandam Dalmaciarum provinciam«. Sada je htio Fortunat da iz Franačke prodre u Mletke, ali je zaustavljen i zadržan u samostanu sv. Ciprijana. Zatim se pojavljuje s bizantinskom flotom patrikije Niketa, najprije u Dalmaciji, zatim u Mlecima. Fortunat pobježe u Franačku. Na njegovo je mjesto postavljen za patrijarha Ivan, dotadašnji biskup Olivola. Obelerije je potvrđen u položaj mletačkog dužda s naslovom carskog spatara, ali mu je brat Beato otpremljen s taocima u Carigrad. Međutim, nastavi Ivan Đakon, prestane savez što ga je nekad mletački narod imao s kraljem Italije (foedus quod Veneticorum populus olym cum Italico rege habebat . . . disruptum est). A Pipin, sin Karla Velikog, krene s vojskom protiv Mletaka, prodre do Albirole, ali je ipak Mlečanima pošlo za rukom, da ga suzbiju.

Kretschamyru je Ivanovo pričanje već odurno, pa će na to: Bei Albiola am Porto di Malamocco muss ein erbitterter langwieriger Kampf stattgefunden haben; ging es doch um die Hauptstadt selbst; aber auch Malamocco, daran ist keit Zweifel, ist gefallen, und ebenso wurden die Dogen Gefangene Pippins . . . Sind aber die Dogen gleich anderen etwa nach Rialto entkommen, so wiwrd man trotz aller venetianischen Fabeleien auch an dessen Eroberung glauben müssen (I, 57—58).

Za nas je svakako od interesa, da ustanovimo, što je sve Ivan Đakon smatrao da može isticati, što da može zabašuriti kod prikazivanja ovog prvog mletačkog osvojenja Dalmacije. On priznaje dođuše, da je između Mletaka i italske kraljevine, svakako Pipinove države, došlo do saveza (foedus) i da je taj savez slomljen intervencijom bizantinske flote pod zapovjedništvom Nikete. Ali se iz Ivanova prikazivanja ne može doznati, da li je taj foedus zaključen od Obelerija, da li od protjeranih duždeva Mauri-

kija i Ivana. Ivan priznaje doduše, da je Obelerije preuzeo ekspediciju »ad depopulandam Dalmaciam«, to jest za pustošenje jedne bizantinske provincije u vrijeme kad je Bizant bio u ratu s Francima i s Bugarima. Ali, sudeći po naslovu carskog spatara što ga je dobio od Nikete, morali bismo doći do zaključka, da su valjda sami Dalmatinci skrivili taj pohod i da su valjda sami zaslužili kaznu pustošenja.

Tek kad zagledamo u franačke izvore, dolazimo do neke jasnosti u dalmatinskom pitanju. Jer evo što nam o tome pripovijeda Eginard: »statim post natalem Domini (godine 806.) venerunt Willeri et Beatus duces Venetiarum, nec non et Paulus dux Iaderae atque Donatus eiusdem civitatis episcopus, legati Dalmatarum ad praesentiam imperatoris cum magnis donis, et facta est tibi ordinatio ab imperatore de ducibus ac populis tam Venetiae quam Dalmatiae.«

Ova neosamljena neobaviještenost Ivana Đakona zapinje tim jače u oči, jer je pohod Petra Orseola u zamisli i u izvršenju vjerna kopija ranijeg, manje poznatog pohoda dužda Obelerija. U oba su slučaja Mlečani uspjeli da zadobiju za svoju politiku Zadranu. U oba su slučaja njihova nastojanja zatajila u pogledu ostale Dalmacije. U oba je slučaja mletački pohod, što dalje prema jugu, tim više primio agresivni karakter. Samo u jednom pogledu ima neke razlike: Petar Orseolo nije bio u stanju da dopre preko Dubrovnika, dok su god. 806. Mlečani po svoj prilici osvojili i Kotor.

Najzanimljivija je međutim Ivanova neobaviještenost u pitanju diplome Karla III. Ivan Particijak je naime, po Ivanovu kazivanju, iz svoje slobodne inicijative otstupio od položaja mletačkog dužda. Smeidler dokazuje međutim iz same diplome Karla III., da je Particijak otstupio, jer je to Karlo III. izričito tražio od njega. Ivanova neobaviještenost zapinje tim jače u oko, jer je slučaj Ivana Particijaka posve jednak slučaju Petra Orseola. Isto naime kao što je Particijak morao otstupiti na zahtjev Karla III., morao je to — tako nam se barem stvar čini — i Petar Orseolo na izričiti zahtjev Vasilija II.

Ivan koji je dobro znao za ove okolnosti, nije htio da ih navede u svojem prikazu. Nema sumnje, da su za to opstojali dosta krupni razlozi: u interesu Venecije iz god. 1009. stajalo je, da se u Carigradu što manje znade o ekstraturama Sinjorije u vrijeme, kad je carstvu prijetila propast. Sada, pred pobjedonosnim Vasilijem II., spominju se s nasladom tradicionalne veze prevedrog dužda s dalekom bosforskom metropolom. Venecija okupljena oko svoje katedrale, vjerne kopije bazilike sv. Apostola u Carigradu, čije su bolje porodice s tolikim ponosom isticale svoje rodbinske veze s carigradskim boljim kućama, čiji je dužd još u poveljama XII. stoljeća označen kao vjerni vasal istočnog bazilca (Miklosich-Müller II, 1 i 2), morala je u svom interesu nastojati, da u očima svojeg vrhovnog gospodara ispadne onako, kako je trebala da bude, vjerna, pažljiva, ispravna, korektna. To je ono što hoće da nam dokazuje u svojoj kronici Ivan Đakon. I to on mora da dokazuje, ako hoće da ostane vjeran svojoj službenoj dužnosti duždeva kancelara i mletačkog ministra inostranih poslova.

No, kad smo jednom ustanovili, da se Ivanovo prikazivanje događaja mora prihvatiti samo s rezervom, neće nam biti teško, da pristupimo tumačenju događaja, koji ovdje dolaze u pitanje.

VII.

U vladavini Petra II. Orseola možemo, prema gornjim pretpostavkama, razlikovati dvije periode. Prvu, mnogo dužu, sačinjava vrijeme, kad je Orseolo svoju politiku udešavao prema politici Otona III. Drugu, mnogo kraću periodu sačinjava vrijeme njegova povratka k Bizantu.

Prema Njemačkoj je Venecija došla u neku, dosta izrazitu podložnost osobito u vrijeme Otona II. Međunarodna je situacija tražila od nje, poslije god. 983., da se drži u velikoj rezervi. S jedne strane je u Njemačkoj opstojala neizvjesnost zbog maloljetnosti Otona III. i zbog nesuglasica između njegove majke i njegove bake. S druge strane su bizantinske stvari bile prilično nejasne poslije poraza Vasilija II. kod Trajanovih vrata (986.).

Mogućnost aktivnije politike pojavljuje se za Njemačku i za Bizant tačno 992. god. Značajno je, da su obadvije velike vlasti skoro instinktivno u isto vrijeme okrenule svoje poglede Veneciji.

Bizantinci su trebali mletačku pomoć za obranu langobardskog temata od Saracena. Nije isključeno k tome, da su Saraceni podržavali tajnih veza sa Samuilom. Da sebi obezbjedi mletačku saradnju, podijelio je Vasilije II. Mlečanima povlasticu, koja je značila znatno olakšanje carinarskih formalnosti za mletačke brodove koji su prolazili kroz stanicu Abid na Dardanelima. Ova će povlastica biti proširena u vrijeme Aleksija Komnena. Priznata, poslije 1453. god., od Porte, vrijedila je u prilog Austro-Ugarske sve do konca svjetskog rata 1914.—1918.

Vasilijeva povlastica nije izbjegla pozornosti njemačkih trgovaca u Mlecima i, dosljedno, njemačkog dvora, gdje je glavnu riječ vodila stara, ali otresita Adelhajda, doživotna protivnica Teofane i njezine bizantinske politike. Sva je prilika, da je na njemačkom dvoru nastala sumnja, da se Venecija misli oteti obavezama sadržanim u preceptu od 7. lipnja 983. Petar II. Orseolo je pozvan u Mühlhausen i tu je morao pristati na novi »pactum« od 19. srpnja 992., za koji Schmeidler misli, da znači ponovno utvrđivanje njemačke vrhovne vlasti u Veneciji.

Aktivnost bizantinske politike u južnoj i u srednjoj Italiji, osobito poslije ubijstva pape Ivana XIV., značila je pobudu za Otona III., da obnovi i po mogućnosti produbi pakt ili precept god. 992. Njemu je bilo u interesu, da sebi obezbjedi ne samo podložnost, nego i dobrovoljnu mletačku saradnju. Venecija nije značila samo kao primorska teritorija, kao prirodni izlazak južne Njemačke na Jadransko More, nego osobito kao neophodno potrebita pomoć u eventualnom ratu protiv Bizanta. Da zadobije jednom za uvijek Veneciju, da onemogući svaki njezin povratak u stare bizantinske veze, trebalo je stvoriti jaz između bosforske prijestolnice i gospodarice laguna, a taj bi se jaz najlakše stvorio time, da se ovoj posljednjoj nameće vršenje jednog nepopravljivog čina, jedne nezaboravne uvrede, osvojenje ili bolje prisvojenje jedne bizantinske provincije u trenutku, kad se Bizantija morala boriti na trim frontama za svoj opstanak. Otonu III., odnosno njegovim savjetnicima bilo je jasno, da bi ovakav čin, osvojenje Dalmacije, konačno razriješio svaku vezu između Venecije i Carigrada. Mlečani bi u tom slučaju bili prisiljeni, od straha pred bizantinskom osvetom, da se grčevito drže svog njemačkog prijateljstva.

Nema sumnje, da je stvaranje ove kombinacije olakšano precedentom Karla Velikog. Andrija Dandolo tvrdi naime, da je odmah iza zbacivanja Irine, Karlo Veliki sklopio sporazum s mletačkim buntovnicima i njima god. 803. podijelio izvjesne povlastice i valjda, mislimo, mandat za osvojenje Dalmacije. Lenel koji nikako neće da vjeruje Dandolu stoji na stanovištu, da je ova tvrdnja prosta izmišljotina. Dandolo je, međutim, kako veoma zgodno primjećuje Simonsfield, imao na raspoloženju mletačke arhive. On je dapače prvi mletački historik, koji je imao mogućnost, da te arhive sistematski proučava. Nije stoga isključeno i dapače je veoma vjerovatno, da je imao pod očima čitav niz dokumenata, o čijem opstanku nemamo danas ni blijedog pojma. Kad hoćemo, da tvrdimo, da je Dandolo nešto izmislio, trebali bismo stoga da točno znamo, koji je on interes imao, da u stanovitom slučaju kaže neistinu ili da istinu zabašuri. Kad ne znamo za takav interes, onda se izlažemo utisku, da je optužba izmišljanja neosnovana. Bit će dobro stoga, ostavljajući Lenelovim tvrdnjama cijelu težinu njegova nesumnjivog autoriteta u mletačkim pitanjima, da ovoj njegovoj optužbi ne dajemo više osnova, nego što ga zbilja ima. Ako je naime, prema tomu, zbilja god. 803. mletački dužd Obelerije dobio od Karla Velikog mandat za okupaciju Dalmacije, to bi mogao da bude dalji razlog, da vjerujemo, da je isti mandat podijeljen god. 996. od cara Otona III. duždu Petru II. Orseolu.

Ovaj uži savez Njemačke i Venecije, mandat podijeljen od Otona III. Petru Orseolu za okupaciju dalmatinskog temata, našao je svoju svečanu potvrdu u crkvenom obredu: Oton III. je kumovao krštenju trećeg duždeva sina, i djetetu je nadjenuto ime carskog kuma i zaštitnika. U lenskoj podređenosti prema Njemačkoj ili, bolje, prema obnovljenom Zapadnom Carstvu, imala je Orseolova dinastija da vlada i Venecijom i Dalmacijom.

Posljedice pakta god. 996. došle su odmah do svog izraza. Venecija je otkazala danak hrvatskom kralju i izdala je dalmatinskim gradovima i otocima formalan poziv da obustave plaćanje danka hrvatskom kralju i da taj danak plate njoj kao gospodaru i zaštitniku dalmatinskog temata. U slučaju neposluha prijetio je mletački dužd, da će započeti represalijama (*dux censum primus dare interdixit. Circa haec tempore Croatorum iudex propter interdictum sibi censum a duce in Venetos molestiam exercere conatus est: Ioh. Diac.*). A u isto vrijeme, kad je Samuilo krenuo na Solun, krenuše Mlečani protiv »nepokorne« Dalmacije. Šest lađa pod zapovjedništvom Badoarija Bragadina iskrcaše vojsku kod Visa. Racija je imala uspjeh. Roblje je odvedeno, muško i žensko, u Mletke. (*utriusque sexus captivos ad Venetiam deportavit*).

Da je taj pohod ostao bez neposrednih posljedica, do toga je po svoj prilici doprinijela bizantinska pobjeda na rijeci Sperheju u jeseni god. 996. Vasilijev povratak iz Azije opomenuo je svakako Mlečane na veću opreznost.

Vasilije se bijaše međutim vratio prerano. Situacija je na istoku krenula polovinom 998. god. odlučno na gore. Samuilo koji je ranije bogoradio za mir, pokazuje sada sve manji interes za nastavljanje pregovora: valjda je imao razloga da se nada u uspjeh zavjere koja je otkrivena koncem godine. Da ispitaju situaciju i da nađu pokriće za svoj naumljeni prepad, pojavio se Mlečani u Carigradu. Rezultat njihove diplomatske misije već je ranije zabilježen. Zadrani se postarale sada isto kao i god. 806., da olakšaju Mlečanima osvojenje dalmatinskog temata.

VIII.

Dalje je pitanje, koliko je trajala mletačka okupacija.

Tomo Arhidakon (Rački, *Mon. hist. Slav. mer. XXII, 42*) navada za god. 1015. tempore Basilii et Constantini imperatorum et Cresimiri eorum patricii et regis Croatiae. Doduše se naslov patricia ne upotrebljava samo u bizantinskoj pravnoj terminologiji za označivanje osoba koja više državno zvanje, nego i kao počasni naslov. U ovom slučaju međutim mislimo, da je Tomo Arhidakon s oznakom »njihova patricija« (*eorum patricii*), metnutom pred kraljevskim naslovom, htio izričito da nagasi, da je Krešimir III., isto kao i njegov otac Držislav, upravljao stvarno Dalmacijom u imenu obojice bizantinskih careva.

Da je stvar zbilja tako bila, vidi se po tome što se dogodilo četiri godine kasnije. Oton Orseolo je naime krenuo protiv Krešimira III., da mu oduzme Zadar i temat dalmatinski koji su se, prema tome nalazili opet u Krešimirovim rukama.

Dalje je sada pitanje, kada je zapravo dalmatinski temat došao opet pod Krešimirovu vlast. Stvar se ne da odrediti na osnovu izvora, jer o tome nemamo apsolutno nikakva podatka. Moguće je međutim, da nešto o tome naslućuje izjava Ivana Đakona, koji je tvrdio za Petra Orseola, da nije krenuo u pomoć Baranima zbog kakve stvarne nagrade, nego jedino iz straha Božjeg. Iz toga bismo morali zaključiti, da je god. 1014., prije Orseolove ekspedicije u južnu Italiju, dalmatinski temat povraćen u Krešimirovu upravu.

U isto vrijeme međutim, kad je Petar Orseolo krenuo Baranima u pomoć, vršila se je značajna promjena u položaju mletačkog dužda. Ivan Đakon nam pripovijeda, da je Orseolo primio i valida morao primiti uza sebe kao suvladaoca svog sina Ivana, kojemu je namijenjena kao žena Vasilijeva srodnica Marija, sestra kasnijeg cara Romana Argira. Tako je šesnaestgodišnja Marija Argir krenula, žrtva državnih interesa, iz Carigrada u daleki grad jadranskih laguna, da tu dovrši svoj život, isto kao i druge bizantinske prince, u najranijoj mladosti.

Smrt Marije i Ivana Orseola urodila je međutim daljim teškim posljedicama za samog mletačkog dužda. Malo iza toga je Petar II. Orseolo napustio ili morao napustiti svoj položaj, a na njegovo se mjesto popeo treći njegov sin, mlađi brat Ivana Orseola Oton, koji je, isto kao Beato na dvoru Nikifora I., proveo izvjesno vrijeme kao talac na dvoru Vasilija II. i Konstantina VIII.

Sve ove promjene u duždovom položaju, njegov odlazak u samostan i njegovo otstupanje s prijestolja zabilježene su od Ivana Đakona bez daljeg tumača.

Po našem mišljenju, stvar se je odigrala na ovaj način. Već u jeseni god. 1000. vratio se je Vasilije II. u Carigrad i tu mu je svakako priopćeno sve što se bilo dogodilo, tokom njegova odsustva, s dalmatinskim gradovima. Car nije odmah prihvatio odluku, jer je imao da se bori s Bugarima u Podunavlju. Veliki Preslav i Pliskov su pali još god. 1000., Beroe i Voden god. 1001., Vidin god. 1002., Skoplje god. 1003. God. 1005. će Vasilije zauzeti Drač. Međutim je umro Oton III. (1002.). Sve ove pojedinosti su doprinijele do toga, da je za Vasilija II. nastala zgodna prilika za riješavanje dalmatinskog pitanja. Petar II. Orseolo je dobio nalog, da napusti sve krajeve Dalmacije, koji su se još nalazili u njegovim rukama. A sva je prilika, da je sada izašla na vidjelo povlastica ispostavljena god. 992. Petru II. Orseolu, u kojoj je bila izričito navedena njegova dužnost, da vojuje za bizantijski račun u južnoj Italiji. Vasilije, doznajući za tu obavezu, koja je valjda već bila pala u zaborav, odmah je izdao nalog, da Mlečani krenu protiv Arabljana u južnu Italiju.

Činjenica je svakako, da je, god. 1018. Zadar bio opet u hrvatskim rukama. Te iste godine je dovršen rat sa Samuilom i s njegovim nasljednicima, i Vasilije je sada krenuo na veliko inspekciono putovanje kroz sve novostečene ili jedva povraćene bizantinske provincije. Ovo je carevo putovanje spomenuto u mnogobrojnim izvorima. O njemu govore Kedren, Skilices, ljetopis popa Dukljanina, legenda sv. Tripuna. Zato nam nije teško vjerovati, što o tome pripovijeda pop Dukljanin: da je car sakupio veliku vojsku i brojnu flotu i da je krenuo u Bugarsku, u Rašku, u Bosnu, u Dalmaciju sve do sjevernih granica (Ljetopis popa Dukljanina, ed. Crnčić 47; Šišić, Povijest Hrvata I, 481, No. 35) congregato magno exercitu et navium multitudinem, caepit debellare terras obtinuitque totam Bulgariam, Rassam et Bosnam totamque Dalmatiam omnesque maritimas regiones usque in finibus inferioris Dalmatiae).

Ovaj carev pohod imao je za svrhu utvrđivanje bizantijske vlasti u krajevima koji su za čitava pokoljenja bila otuđena od carstva. Ako je Vasilije išao zbilja onim redom, kako to opisuje pop Dukljanin, a putovanje nije započeo nego nakon Vladislavljeve smrti (u veljači 1018. god.), možemo slobodno vjerovati, da nije mogao biti u sjevernoj Dalmaciji prije jeseni te godine.

Međutim se je već bio odigrao, u srpnju 1018. god. prepad mletačkog dužda Otona Orseola na Zadar i na kvarnerske otoke. Uzrok tog mletačkog pohoda ima se tražiti, tvrde mletački izvori, u neprestanim zanovetanjima s hrvatske strane. Duždu nije ostajalo drugo, nego da se odazove sve jačem pozivu ugroženog stanovništva. Po zakletvama koje su izrečene u prilog mletačkog dužda i mletačkog gospodstva, moglo bi se zaključiti, da je zbilja dosta jaki postotak stanovništva Zadra i kvarnerskih otoka naginajao mletačkoj strani (Rački, documenta 32—36; Dandolo, col. 226).

Sva je prilika međutim, da nisu ti ljudi toliko imali da trpe od Hrvata, koliko su se bojali dolaska bizantinskog cara. Njihovo držanje u vrijeme Petra II. Orseola nije baš bilo ispravno, barem s bizantinskog stanovišta, pa su stoga imali razloga, da se boje hrvatskih optužaba. Drukčije su stvari stajale, da ih car nađe pod okriljem posve pouzdana i ispravnog čovjeka, kao što je za Bizant bio u ono vrijeme Oton Orseolo. Dužd se je mogao pozvati na to, da su ne samo sada, nego i ranije tražili mletačku zaštitu, jer nisu mogli da podnose hrvatska zanovetanja.

Manevar je zbilja urodio očekivanim uspjehom. Kad je Vasilije II. došao u blizinu hrvatske granice gdje je to bilo, ne znamo, išli su mu u susret hrvatski kraljevi Krešimir i Gojslav i dobili su od njega potvrdu naslova bizantinskog patricija (Kedren, ed. Bonn. II, 476; Rački, doc. 432), dakle, čini nam se, potvrdu položaja bizantinskog namjesnika dalmatinskih gradova.

Je li tom prilikom došlo do delimitacije dalmatinskog temata, jesu li predani Krešimiru i oni krajevi, koji su u dogovoru s Mlečanima odustali od njegove vlasti, o tome ne govori nijedan izvor. Sudeći međutim po položaju, što ga je svojedobno zauzimao zadarski prior Dobronja, moglo bi se naslutiti, da su Zadar i kvarnerski otoci odvojeni baš prilikom Vasilijeva pohoda od dalmatinskog temata i da su sačinjavali posebnu upravnu jedinicu, Zadarsku toparhiju s Dobronjom kao toparhom, pod vlašću mletačkog dužda Otona Orseola. (Kekaumen, 77; P. Preradović u Starohrvatskoj Prosvjeti IV, 16—20).

IX.

Krešimiru je moralo biti krivo, da mu nije pošlo za rukom, da povrati pod hrvatsku vlast cijelu dalmatinsku provinciju. U isto mu je vrijeme moralo biti jasno, da je uzročnik njegove nedaće mletački dužd Oton Orseolo koji je sve učinio da iskoristi nesklopnost Vasilija II. prema samoupravnim slovenskim knezovima. A moguće je i to, da je pod okriljem Orseolovaca boravio u Mlecima zbačeni hrvatski kralj Svetislav, tast duždeve sestre Hicele. Zato nije nikakvo čudo, da je Krešimiru bilo mnogo do pada Orseolove dinastije i do protjerivanja Otona Orseola s položaja mletačkog dužda.

Pad Otona Orseola koji se odigrao god. 1024. nije bio bez značaja za obranu bizantinske južne Italije. Ta je obrana bila naime povjerena poveljom od 992. god. Petru II. Orseolu. A već je ranije navedeno, da je Orseolo zbilja god. 1004. branio Bari od Saracena. Kapetan južne Italije Vasilije Boioan sumnjao je svakako, da je pad Otona Orseola prouzročen spletkama Krešimira III. Njegova je namjera bila da naglom intervencijom u Hrvatskoj omogući povratak protjeranog Otona Orseola.

Dva nam izvora govore o Boioanovoj intervenciji. Anonymus Barensis (Muratori SS. V. 149) tvrdi: »barchavit Buſiano in C o r b a t i a cum Barenses et comprahensit ipsam Patricis sa uxor Cosmizi et adduxit illam in Bari misitque eam cum filio suo in Constantinopoli«. Lupus će opet pod god. 1024. (Muratori SS. V, 57): »transfretavit Buſiano in C h o r v a t i a et comprehendit ipsam Patricissam uxorem Cismigi et direxit illam Constantinopolim (vidi Rački, doc. 434).

Krešimirova žena i Krešimirov sin zarobljeni su dakle i odvedeni kao taoci u Carigrad. Što se dalje s njima dogodilo, o tome nema u izvorima ni najmanjeg podatka. Svakako ćemo iz toga zaključiti, da je Krešimiru jedino ostajalo, da se obrati bizantinskom dvoru i da zatraži njihov povratak. Nije isključeno, da je tom prilikom imao da se opravda od optužbe, da je rovario protiv Otona Orseola i prouzročio njegov pad. Moguće je i to, da je tek onda dobio natrag i ženu i sina, kad mu je pošlo za rukom, da Otona Orseola potpomogne do povratka u raniji položaj mletačkog dužda.

Drugi Otonov boravak u Mlecima nije međutim bio duga vijeka, jer je mladi Orseolo malo iza toga, god. 1027. prisiljen, da napusti definitivno svoj položaj i da se skloni u Carigrad, gdje je boravio sve do svoje smrti (1032.). Položaj Orseolovaca nije ni onda bio posve zdvojan radi vjenčanih veza te porodice s Carigradom i s madžarskim kraljem Stjepanom I.

Značajno je za prosuđivanje situacije, da je drugi pad Otona Orseola značio novi povod za neprijateljstvo protiv Krešimira III., za rat Stjepana I. protiv Hrvatske. Dandolo će naime (col. 239, cfr. Šišić, Povijest I, 484, No 44), da je madžarski kralj Andrija (treba da stoji Stjepan) »Dalmatinos continue molestam, aliquos tandem ad deditionem coëgit).

Ovaj Stjepanov rat dao je povod različitim tumačenjima. Madžarski pisci misle (literatura kod Šišićeve Povijesti) da je Stjepan nadvladao Hrvate i da je tom prilikom, ako ne ranije, Slavonija pripojena Madžarskoj.

Šišić polazi opet sa stanovišta, da je Stjepanov rat naperen protiv onih istih dalmatinskih građana koji su ranije bili pristali uz Veneciju. Šišić misli naime, da nije ovom prilikom došlo do konflikta između Hrvatske i Madžarske, nego da su obadvije države zajednički nastupale protiv nepokornih dalmatinskih građana. Ta, Krešimir je, po Šišiću Šurinja ili Šuronja, a sin mu je Stjepan, muž duždeve sestre Hicele i otac Petra IV. Krešimira.

Drukčije Barada. Stjepanov rat nije naperen protiv dalmatinskih građana, protivnika Krešimira III., nego protiv samog Krešimira koji je nosio po svom ocu Držislavu naslov kralja Dalmacije i Hrvatske. Rat protiv Dalmatinaca znači dakle rat protiv Hrvatske. I budući da je iz geografskih razloga teško, da je ratno poprište moglo biti, u ratu između Hrvatske i Madžarske, Dalmacija, mora nam doći u pomoć prošireni pojam Dalmacije i dalmatinske marke u blizini rijeke Drine koji nije bio nepoznat ljudima i piscima 13. i 14. vijeka. Rat protiv Hrvatske imao je, misli Barada, dublji značaj. Ticalo se naime toga, da se hrvatsko prijestolje obezbjedi Svetislavljevom potomstvu, to jest potomstvu Mlećanke Hicele, sestre kasnijeg madžarskog kralja Petra. Od tog je vremena, po Baradi,

Slavonija odvojena od Hrvatske i sačinjava domenu Svetoslavljevića, od kojih potiče niko drugi, nego glavom kralj Dmitar Zvonimir.

Baradina je hipoteza interesantna, ali raspoložemo preoskudnim podacima, a da bez druge prihvatimo sve njegove izvode. Za našć pitanje osvojenja Dalmacije nije tako daleko izlaganje potrebito. Dovoljno će nam biti, da se tjesno oslonimo na mali broj poznatih nam okolnosti.

Ako je zbilja prilikom Vasilijeva pohoda u Dalmaciju odvojena zadarska toparhija od ostalog dalmatinskog temata i predana upravi zadarskog priora Dobronje, ako su zbilja Krešimirova nastojanja imala za svrhu pad Orseolove dinastije i povratak zadarske toparhije pod hrvatsku vlast, ako je zbilja Krešimir III. vladao kao carski patricije dalmatinskim tematom bez Zadra i bez kvarnerskih otoka, ne će nam biti teško da vjerujemo, da je Stjepanu bilo u glavnom do očuvanja samostalnosti zadarske toparhije, koja je poslije pada Orseolovaca više no ikad bila izložena hrvatskom pritisku. Ta, zadarska je toparhija bila jedina domena Orseolove kuće, otkočište za povratak u položaj dužda mletačkog. S padom toparhije bila je propala posljednja teritorijalna podloga Orseolovih aspiracija.

Ako ratni cilj Stjepana I. vežemo na prirodnu brigu za budućnost Orseolove dinastije, koja mu je tako blizu srcu, da će njoj za ljubav žrtvovati i svoje krvne srodnike, ne će nam biti teško, da približno ustanovimo, koje je Dalmatince Stjepan I. zapravo pokorio.

Stjepan I. je po svoj prilici krenuo preko Križevaca. to jest preko oblasti Vilima od Friesach-a, prema jugu i prodro je tim putem do Primorja i, dosljedno, do Zadra. Izvori nam ništa ne pripovijedaju o sukobima između madžarskih četa i odreda dalmatinskih gradova južno od Zadra. Ali nam Kekavmen pripovijeda, da je Dobronja u neko vrijeme vladao ne samo Zadrom, nego i Splitom. Nije isključeno, da je Stjepan I. pokorio baš onaj dio Dalmacije koji se nalazi između ova dva grada.

Pričajući o Dobronji, pripovijeda Kekavmen, da je zadarski toparh tri puta bio u Carigradu. No, dok je prva njegova misija imala potpuni uspjeh, ispala je već druga misija slabije, a pogotovo treća, kad je dopao zatvora i tu umro. Prvi Dobronjin carigradski boravak spada u vladavinu Romana Argira (1028.—1034.), a čini se da je Dobronja došao pred cara odmah poslije pohoda Stjepana I. protiv Dalmacije, to jest između 1028. i 1029. god. Drugo njegovo putovanje izvršeno je u doba Mihajla IV. Paflagonca (1034.—1041.). P. Preradović misli da je Dobronja boravio u Carigradu god. 1033. ili 1034. (Starohrvatska Prosvjeta IV, 16—20). Treće je putovanje bilo god. 1038.—1041. Dobronja je umro u zatvoru u vrijeme vladavine Konstantina IX. Monomaha (Gfrörer, II, 593 i 597).

Ako je prvo Dobronjino putovanje zbilja izvršeno poslije protjerivanja Otona Orseola i poslije Stjepanova pohoda na Dalmaciju, nije isključeno, da s nekom vjerojatnošću nađodimo pravo stanje stvari. Dobronja je naime kao zadarski toparh držao i s Orseolovcima i s Madžarima. Njegova je toparhija prilikom ovog rata proširena do Splita. Sva je prilika, da je Krešimir protiv toga prosvjedovao kod samog carigradskog dvora i da je Dobronja pozvan da se opravda, pri čemu je lako mogao da postigne potpuni uspjeh, jer mu je po svoj prilici bio od pomoći sami Oton Orseolo koji je onda boravio u zatočništvu na dvoru cara Romana Argira.

Kad je Dobronja drugi put išao u Carigrad, bio je Zadar već prešao s mletačke na hrvastku stranu. Novi je gradski prior od 1033. do 1036. god. Madijev sin i Dobronjin brat Grgur (Gruber u Vjesniku zem. ark. XX/1918., str. 198—209). Poznato je, da je Krešimir III. baš u ono vrijeme poklonio nekoliko dosta znatnih zemalja bivšem zadarskom toparhu (Rački, Documenta 67). Zadobiven za Hrvatsku, imao je Dobronja ovaj put dosta poteškoća, dok mu je pošlo za rukom, da opravda pred nepovjerljivim bizantskim dvorom svoje promijenjeno stanovište (Kekavmen 220/77).

Teže je odrediti razloge neuspjehu trećeg Dobronjina boravka u Carigradu. Dobronja je, god. 1038. ili 1039. zatvoren i umro je u okovima. Stoji li nesreća zadarskog toparha u nekoj, makar dalekoj vezi s ranijom nesrećom karatanskog vojvode Adalberona, za kojeg se također tvrdilo, da se je predaleko upustio s Hrvatima, nemoguće je prosuditi. Zajednička je jednom i drugom slučaju tajnost parbenog postupka i osude.

X.

Slika ne bi bila potpuna, da ne zaustavimo svoju pažnju na slučaj koruškog vojvode Adalberona Eppensteina. O njemu opstoji već obilata literatura. Zaustavit ćemo se za sada na ova djela: Rački, Borba južnih Slovena za državnu nezavisnost u XI. vijeku; Wahnschaffe, Das Herzogthum Kärnten und seine Marken im XI. Jahrhundert; Klaić, Hrvati i Hrvatska; Kos, Cruvvatis et Mirmidonibus u »Izvjestja muzejskog društva za Kranjsko XVIII/1918.; Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v Srednjem Veku III., str. XXX—XXXII i 63-66; Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije I, 225—228.

Harry Bresslau pripovijeda u drugoj svesci svojih »Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Konrad II« na str. 133-144, kako je u svibnju 1035. došao do svoje završne faze stari nespোরазum između Konrada III. i njegova vasala, koruškog vojvode Adalberona. O uzrocima tog nespোরазuma raspravlja pismo nepoznatog nam svećenika (G), upravljeno wormskom biskupu Azeku (1025.—1044.). Original pisma nalazi se u vatikanskoj biblioteci (fond Palatinski br. 930, cfr. Šišić, Priručnik I, 225). Pismo je nekoliko puta otštampano (Giesebrecht II. 700; Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae III, 105; Kukuljević, Codex dipl. I, 108; Rački, Docum. 438). Rečenica u tom pismu koja je svratila na sebe najveću pozornost glasi: »ergo dicunt, ipsum Adalberonem, confisum Cruvvatis et Mirmidonibus, regiae potestati velle resistere, cuius occasionis timore cessabunt domi Bavvarii ab indicta expeditione«.

Nepremostivu do sada poteškoću je sačinjavalo tumačenje izraza »Mirmidonibus«. Imaju da znače za neke »nevjeran svijet« (untreues Volk), za druge Macedonce. Da je po srijedi kriva transkripcija i da taj izraz ima zapravo da glasi »Narentanis« ili, budući da se Neretvanska krajina zvala također »Maronia«, Maronitanibus«, moralo bi se ustanoviti na osnovu izravnog pregleda originala.

Stajale stvari kako mu drago, nije ovo carevo negodovanje prema koruškom i istarskom vojvodi novog datuma, nego starog podrijetla (veteris existente causa odii). Ima li to da znači, da je veza između Adalberona i Hrvata trajala nekoliko godina? Stvar nije nevjerovatna, kad uzimamo u obzir, da su hrvatski plemići zauzimali srednju Korušku od Beljaka do Sv. Vida, da se grofovina od Feldkirchen-a do Sv. Vida zvala u srednjem vijeku »pagus Chrovati«, da se drugi »pagus Chrovati« nalazio u porječju Mure, da je samo Gosposvetsko Polje bilo nastanjeno Hrvatima koji su vršili ustoličenje koruškog vojvode (Ludmil Hauptmann, Hrvati, Goti i Sarmati u časopisu »Germanoslavica« III, br. 1—4 za god. 1935, str. 348—349). Bresslau minslu međutim, da je posljednji povod za držanje Konrada II. prema Adalberonu dala predstavka stanovnika istarskog grada Kopra. Koprani su se naime žalili, da ih neki velikaši smetaju u vršenju dužnosti prema caru. Bresslau misli, da iza ovih velikaša stoji niko drugi nego glavom Adalberon. Pitanje je sada, u čemu je Adalberon svojim držanjem potpomagao hrvatsku politiku i ometao planove Konrada II.

Kopar (Caprae, Capodistria) u Istri nalazio se je u teritoriji koruškog vojvode, ali je car, kako se vidi, težio za tim, da grad bude izravno podložen njemu. Ovdje bi bio po srijedi konflikt između centralne i regionalne vlasti. Taj konflikt, sam po sebi, ne mora nipošto da znači zapostavljanje njemačkih prema hrvatskim interesima.

Ovdje međutim imamo posla, po svoj prilici, s veoma starom koalicijom. Već prije franačkog prodiranja u Podunavlju opstojala je u ovim krajevima tjesna veza između Bajuvaraca, Slovenaca i nekih hrvatskih knezova. Ta je veza za kraće vrijeme obnovljena prilikom velikog ustanka Ljudevita Posavskoga. Toj istoj bavarsko - koruško - hrvatskoj vezi sretamo opet početkom XI. vijeka između bavarskog vojvode, Adalberona i Krešimira III. Sva je prilika, da se i akvilejski patrijarh Boppo, podrijetlom iz Koruške, čvrsto držao Adalberona. Na takav je način Hrvatska stajala u dosta jakoj vezi s dobrim dijelom južne Njemačke. Taj je savez bio od prijeko potrebe, jer je Hrvatska imala da se bori i s Venecijom i s Madžarskom.

No, ako je držanje Adalberonovih velikaša moglo da znači suzbijanje direktnog zahvata vrhovne vlasti u primorskim krajevima, nije isključeno, da je ovaj savez Adalberona i Krešimira III. mogao da znači opasno ometanje Konradove mletačke politike. Car je naime u svojoj surovosti točno uviđao, da se mletačko pitanje ne može ko-

načno riješiti onako, kako je to učinio Oton II., opsadom Mletaka i diktiranjem pravca-tog pakta ili ugovora o predaji. Za njega se mletačko pitanje postavljalo drukčije: car će nastojati, kroz cijelo vrijeme svoje vladavine, da se sporazumi s Mlečanima i da ih veže na carstvo teritorijalnim ustupcima. Pomorska saradnja Venecije imala je da bude nagrađena valjda baš novim mandatom za okupaciju dalmatinskog temata.

Je li Krešimir uočio mogućnost takve politike? Je li zbilja raspolagao takvim informacijama, da je time metnut u stanje, da na vrijeme prihvati sve mjere, koje su bile od potrebe za očuvanje Hrvatske? Optužba podignuta protiv Adalberona čini da mislimo na tu mogućnost.

No ako je zbilja Krešimir sve te eventualnosti imao pred očima, nije nam teško pogoditi, kakva će biti bila politika koju je vodio protiv planova Konrada II. Jasno je naime na prvom pogledu, da Krešimir nije mogao da svojim držanjem pokaže da je doznao za ono što normalnim putem nije smio da znade. Za to je moralo biti nezgodno i za njega i njegove prijatelje, da se je suprotstavio Konradovoj politici direktnim putem. U tim prilikama nije mu preostajalo nego jedno: suprotstaviti se carevoj politici indirektnim putem, to jest zabavljati cara na takav način, da bi bio odvrćen od rješavanja mletačkog pitanja i, dosljedno tome, od raspolaganja dalmatinskom provincijom. A to je mogao jedino onda, kad je imao razloga da računa na trajno, nepokolebljivo prijateljstvo Adalberona Eppensteina.

Adalberon je opet imao iste interese, kao što ih je Krešimir imao: da ometa svako jačanje careve vlasti u pravcu prema Jadranu. Jer, to je njemu moralo biti posve jasno: kad bi carstvo jednom počelo da se življe zanima za južne krajeve, to bi značilo svršetak koruške eksapanzivne politike, koja nije baš bila donijela svoje najljepše plodove od ratne politike Otona II. prema Veneciji. Nema sumnje naime, da je Venecija u svojem konfliktu s carem izgubila Istarske gradove, koji su od toga vremena došli pod pothvat velike Karantanije ili, rekli bismo po današnjem nacionalnom pojmu, velike, ujedinjene Slovenije.

Opasnost dogovornog rada Krešimira i Adalberona morala je lebdjeti pred očima Konrada II. odmah, tek je došao na vlast. God. 1025. je naime car poklonio Vilimu od Friesach-a zemlje između Savinje i Koprivnice. Od tog vremena Konrad ne pušta više Adalberona sa svoje blizine. Bresslau ističe naime, da je Adalberon bio kod cara bez prekida od travnja sve do listopada 1028., dakle u isto vrijeme, kad je Stjepan I. ratovao protiv Hrvata, da im otme dalmatinske gradove. Kad je Adalberon jedva jedvice mogao da se vrati kući, zatražio je i postigao Vilim od Friesach-a od cara potvrdu stare povelje i dobio je zbilja povlasticu od 30. prosinca 1028. (Bresslau II, 259 i N° 4). Nije teško ustanoviti iz karte, da su se zemlje ovog Adalberonova protivnika nalazile baš duž ceste koja vodi iz Mađarske u Primorje i da je takoreći rastavljala Hrvatsku od tadašnje Koruške.

Od toga vremena će careva nastojanja ići u glavnom za tim, da nađe razloga, kako da Korušku raskomada u nekoliko manjih teritorija i da provede njemačku penetraciju u ovu još posve nepokornu provinciju. Povod mu je zato dala, kako je ranije navedeno, predstavka građana istarskog grada Kopra.

Kad je car, odmah pošto je primio tu predstavku, odlučio da otvori parnicu koja je imala da vodi do Adalberonove osude, isticao se je, između Adalberonovih branitelja, niko drugi nego sami carev sin i prijestolonasljednik, kasniji Henrik III. Njegovo je protivljenje išlo tako daleko, da ga je Konrad II. sa suzama klečeći zaklinjao, neka zaboga odustane od te obrane, jer je po srijedi čast i dobrobit njemačke države (und beschwar den Sohn fuffsfällig... und unter heissen Thränen, ihm nachzugeben und nicht durch längeres Widerstreben dem Feinde seines Vaters Genugthuung und Freude, dem Reiche aber und seinem Herrscher Schmach und Schande zu bereiten: Bresslau II, 137).

Dva momenta dolaze ovdje u obzir kao znak tajnog dogovora koji je, sudeći po njemačkim izvorima, optočio između Adalberona i Krešimira III.: neprijateljstvo akvilejskog patrijarha Boppa prema Mlecima i nesretni rat što ga je Konrad II. vodio protiv Mađarske.

Neprijateljstvo između Boppa i Mlečana traje neprekidno od 1027. do 1034. godine. Započelo je dakle odmah poslije drugog i konačnog protjerivanja Otona Orseola, kad je

mađarski kralj Stjepan I. ratovao protiv Hrvatske, i svršilo je odmah pošto se Zadar sam predao, valjda nastojanjem samog Dobronje, hrvatskom kralju (Sanudo, *Le vite dei dogi*, cfr. Šišić, *Povijest Hrvata* I, 488, N° 54: *La città di Zara rebelló la prima volta a' Veneziani e si sottomesse al re di Corvazia*). Boppove optužbe protiv Mlečana su imale kroz cijelo vrijeme istu stereotipnu sadržinu: da su se Mlečani u nekoliko povrata iznevjerili carstvu, premda su njemu podloženi mnogobrojnim ugovorima. Optužbu je zbilja Konrad II. prisvojio u svojoj povelji od 8. ožujka 1034. (Venetici vero cum semper imperio nostro rebelles extiterint), a Kretschmayr naglasuje, da su ove riječi po svoj prilici napisane po želji samog akvilejskog patrijarha koji je kao potomak jedne korusćanske porodice stajao blizu vojvodi Alberonu.

Pristajanje Zadra uz Hrvatsku odigrava se međutim baš u vrijeme, kad je Njemačka bila zapletena u dosta nezgodan rat s Mađarskom. Njemački izvori izričito naglasuju, da su tom konfliktu krivi Adalberonovi prijatelji Bajuvarci, koji su izazvali mađarska neprijateljstva (Wipo cap. 26: *eodem tempore multae dissensiones inter gentem Pannonicam et Baioarios, culpa tamen Baioariorum, factae sunt, ita ut Stephanus rex Ungariae multas incursiones et praedas in regno Noricorum id est Baioariorum faceret*; cf. Bresslau I, 297, N° 4). Nesuglasice između Stjepana I. i Bavaraca bile bi dakle jedan uzrok mađarsko-bavarskog neprijateljstva.

Po drugim tvrdnjama je njemačko-mađarski sukob izazvan vjenčanim projektom, po kojem je Konradov sin Henrik imao da se ženi s kćerju bizantinskog cara Konstantina VIII. A Stjepanu je bilo do toga, da se to vjenčanje svakako osujeti, jer bi Istočno Carstvo bez sumnje pomaklo svoje granice u krajevima sjeverno od Dunava i time, kao njemački saveznik ugrozio opstanku mađarske države (Bresslau I, 296: *ein Bündnis des byzantinischen und deutschen Reiches hätte Stephans Herrschaft im höchsten Grade gefährden müssen*).

No, ako bi bizantinsko-njemački savez značio gotovu opasnost za Mađarsku, značio bi i gotovu opasnost za Hrvatsku i time bi stvorio potrebu zliženja između hrvatskog i mađarskog kranlja. Dakle opet je time stvorena mogućnost za Krešimira III., da se bez straha energično lati svoje dalmatinske politike.

Adalberon se je pokazao prkosnim i jakim čak u svom padu. Tek je dobio vijest o nesreći u koju je zapao kod Konrada II., odlučio se s mjesta, da se bez daljeg oklijevanja osveti svom zakletom protivniku, Vilimu od Friesach-a. Naglim prepado mnawali Adalberon na Vilimove zemlje, opustoši ih nemilice i potraži svog neprijatelja, da ga prisili na bitku. Vilim je zbilja krenuo da brani svoje krajeve i zbilja je došlo između njega i Adalberona do sukoba, u kojem je razjareni koruski vojvoda svog neprijatelja ubio (Annal. Hildesheim. 1036: *eisdem diebus idem Adalbero Willehelmum comitem interfecit*; cfr. Bresslau II, 159).

Konrad je sada htio, da bavarski vojvoda krene kao izvršilac careve osude protiv Adalberona. Ali je, kako vidimo iz pisma spomenutog u početku, bavarski vojvoda od tog odustao (*cuius occasione timore cessabunt domi Bavarii ab indicta expeditione*), a da neznamo zbog kojih razloga.

Adalberon je umro, nekoliko godina kasnije, u Bavarskoj.

XI.

I evo ukratko rezultate ove studije.

Venecija je god. 983. došla u neku podložnost prema Njemačkoj. Od te se podložnosti htjela barem do neke mjere osloboditi time, što se je početkom 992. god. približila Bizantu i postigla stanovite povlastice za svoje trgovce koji bi putovali kroz Dardanele.

Tek je njemački dvor doznao za mletačku povlasticu, tražio je i postigao od mletačkog dužda, u srpnju 992. god., da pristaje na tu potvrdu pakta od god. 983. Oton III. je pak obnovio pakt god. 992., četiri godine kasnije osigurao je sebi saradnju mletačkog pomorstva i izdao Mlečanima mandat za okupaciju bizantinske Dalmacije.

Mlečani su pokušali da zadobiju prepadom Dalmaciju, ali nisu uspjeli. Budući da je međutim Vasilije II. izvojtio protiv Samuila pobjedu na Sperheju, zatražili su Mlečani u Carigradu mandat za Dalmaciju, ali nisu dobili nego samo ovlaštenje, da u slučaju dokazane potrebe priskoče u pomoć dalmatinskim građanima.

Zbilja su god. 1000. dobivši poziv iz Zadra zaposjednuli dalmatinske gradove sve do Dubrovnika i tražili su investituru za Dalmaciju od Otona III. koji je baš za tu svrhu došao iz Njemačke u Italiju.

Stvar se doznala u Bizantu, premda je izvršena u najvećoj tajni. Mlečani su prisiljeni, da vrata Dalmaciju Krešimiru III. Petar Orseolo je morao priskočiti u pomoć Baranima u južnoj Italiji protiv Saracena i morao je pristati na to, da dijeli vlast sa svojim sinom Ivanom, mužem bizantinske princeze Marije Argire. Kad su Ivan i Marija umrli, otstupio je Petar s duždeva položaja i povukao se je u samostan, ostavivši vlast svom mlađem sinu Otonu.

Zadar i kvarnerski otoci koji se bijahu vratili u Krešimirovu vlast 1004., oduzeti su mu prepadom god. 1018. od Otona Orseola. Njima je vladao kao toparh Dobronja i onda, kad je Oton protjeran iz Mletaka god. 1024. i, konačno, 1027. Budući da se mislilo, da su Otonovo zbacivanje prouzročile hrvatske spletke, krenuli su protiv Hrvatske najprvo južnoitalski kapetan Boioan, zatim mađarski kralj Stjepan I., koji je postigao da su Šibenik i Split dodani zadarskoj toparhiji.

Zadarska toparhija se je opet predala Hrvatskoj god. 1032.

IZ STATISTIKE JEDNE KNJIGE

Sveuč. prof. dr. Nikola Neidhardt

Predamnom je knjiga »Minerva Jahrbuch der gelehrten Welt, Abteilung: Universitäten und Fachhochschulen« iz godine 1936. Obasiže 2201 stranicu. U njoj su popisana sveučilišta i visoke škole cijeloga svijeta. Knjiga je debela skoro koliko i široka. Ogledavam je. Zar suhoparni popis visoke nastave da obasiže preko 2000 stranica? Zar na toj današnjoj zaraćenoj kugli zemaljskoj zbilja ima toliko učenih ustanova, toliko učenih glava, toliko učenosti?

Knjiga, o kojoj je ovdje riječ, samo nabraja podatke. Nema statističkih pregleda. Sveučilišta i visoke škole svrstane su prema imenima mjesta, u kojima se nalaze. Dakle na pr. zagrebačko sveučilište i zagrebačke visoke škole nalaze se pod Zagreb t. j. pod slovom Z.

Podatci za pojedine škole dosta su nejednoliko navedeni. Očito mnoge škole ili nisu na sva pitanja uredništva uopće odgovorile ili su nejednolično odgovorile. Neke škole su na pr. samo spomenute sa svojim nazivima, bez ikakvih drugih podataka, druge su navedene sa popisom svojih odsjeka, brojem slušača, sa imenima rektora i dekana. Kod nekih je opet naveden broj nastavnika, kod drugih toga nema, kod trećih su poimence nabrojani redovni profesori i njihove struke, kod četvrtih redovni i vanredni profesori, kod petih svi nastavnici itd. Kod nekih škola označen je i sumaran iznos njihovog proračuna.

Statističko obrađivanje traži u glavnom jednoliko sabran materijal. Nejednolik materijal je dosta teško statistički obrađivati. Ali ipak, možda bi statistička obrada spomenute knjige mogla dati neku sumarnu sliku visokog školstva diljem kugle zemaljske. Možda bi nam ta obradba mogla približno odgovoriti na pr. na slijedeća pitanja:

koliko ima svega sveučilišta i visokih škola te napose koliko prvih a koliko drugih?;

koliko na jednog nastavnika dolazi prosječno slušača; gdje je taj indeks opterećenja optimalan, kakav je taj indeks u raznim strukama (pravo, medicina itd.)?;

kako su sveučilišta i visoke škole financijalno dotirani, gdje je odnos između količine proračuna i broja slušača razmjerno najveći?

da li se pojedine struke na pr. medicina, pravo itd. više naučavaju na sveučilištima ili na visokim školama?

Lako bi se nabrojilo još mnogo sličnih pitanja, na koja bi mogla odgovoriti statistika sveučilišta i visokih škola.

Prvo prelistavanje.

Prva škola, koja je u knjizi navedena, je tehnička visoka škola u Aachen u. Osnovana je 1870. godine. Proračun joj iznosi preračunan u dinare (1 RM = 20 din.*): primitci 5,516.000, izdatci 18,304.540 din. Škola ima 4 fakulteta (u zgradama broj slušača): za opće nauke (44); građevinarstvo (171); strojarstvo (322); kemiju (69), rudarstvo (50) i talioništvo (120). Ukupno god. 1934/35. 776 slušača. Osim toga »130 beurlaubte Studenten«. Broj nastavnika 114.

Ako razdijelim proračun izdataka sa brojem slušača, dobivam 23.588 din. (= B). U buduće ću takav broj zvati indeksom proračuna. Kad bi se uzelo, da produktivnost visoke škole sastoji samo u nastavi, dobilo bi se, kao da godišnje školanje jednog slušača košta državu B dinara.

Ako broj slušača razdijelim sa brojem nastavnika, dobivam za aachensku školu 6,81. Analogan indeks (J) ću u buduće zvati indeksom nastave. Prosječno naime na jednog nastavnika dolazi toliko slušača.

Iza Aachena slijedi Aarhus. To je grad u Danskoj. Ima sveučilište, koje je osnovano 1928. god. Zapravo je to privatna ustanova sa potporom države. Financira ju grad sa godišnjih 75.000 kruna i država sa 160.000 kruna. Računajući krunu sa 10 din., dobivamo 2,350.000 din. Broj slušača 237. Fakulteta su dva: humanistički i početak medicinskog. Broj profesora i docenata 11. Iz tih podataka izračunao bi se proračunski indeks sa $B = 9.910$, a nastavni sa $J = 21,58$.

U knjizi dalje slijedi Poljoprivredna visoka škola u Aas-u u Norveškoj (kraj Oslo-a). Škola je osnovana 1859. god. Odsjeci: vrtljarstvo, pojoprivreda, mljekarstvo, šumarstvo, zemljomjerstvo. Proračun izdataka 13,450.000 din. (1,184.300 Kr.). Broj slušača 170, broj nastavnika 29. Odatle se izračunaju indeksi $B = 79.100$; $J = 5,87$. Dakle proračunski indeks je vanredno visok. Jedan slušač kao da košta godišnje blizu 80.000.— din.!

Slijedi dalje u knjizi sveučilište u Aberdeenu u Škotskoj, osnovano 1494. god. Broj slušača 1500. Svota proračuna nije navedena. Fakulteti: humanistički, prirodosnovni, teološki, pravni i medicinski. Broj nastavnika 118. Nastavni indeks se izračuna sa $J = 12,72$.

Prikazao sam ovo nekoliko prvih slučajeva, kako bi čitaoc dobio neku početnu sliku. Slovo A u knjizi zaprema 68 stranica. Pod njime je navedeno 137 sveučilišta i visokih škola (od toga su 25% sveučilišta i 75% visoke škole). Uzmimo, da je slovo A dovoljno tipičan reprezentant alfabeta, a škole, koje su pod tim slovom navedene, da dovoljno reprezentiraju sveučilišta i visoke škole cijeloga svijeta. Da na brzu ruku dobijemo približan sumaran broj ovih, moramo broj stranica cijele knjige, na kojima su nabrojena sveučilišta i visoke škole t. j. 1879 (ostatak do 2201 stranica je kazalo imena) razdijeliti sa brojem stranica, koje su posvećene slovu A, i taj kvocijent množiti sa brojem sveučilišta i visokih škola pod slovom A. Na taj način dobivamo: $\frac{1879}{68} 137 = 3780$. Zaključujući dakle samo iz slova A, dobivamo, kao da na čitavom svijetu ima oko 3780 sveučilišta i visokih škola; od toga cca 25% sveučilišta a cca 75% visokih škola.

Pod slovom B u knjizi su navedena 265 sveučilišta i visoke škole, od toga 20% čine sveučilišta a cca 80% visoke škole. Ukupno slovo B obuhvata 238 stranica. Iz samog slova B bi se izračunalo kao da sumaran broj sveučilišta i visokih škola čitavog svijeta iznosi $\frac{1879}{238} 265 = 2090$.

Koji je razlog, da je iz slova B izračunani broj mnogo manji od broja, koji smo izračunali iz slova A? Očito se unutar slova B nalaze znatno veće institucije, pa popis profesora tih ustanova zauzima mnogo više prostora nego kod slova A. Potražimo najveće među njima. Poznavanje ekstrema može naime također biti interesantno.

Evo dva naročita primjera. Pod Berkeley je naveden »University of California«, a pod Berlin među ostalim »Friedrich - Wilhelms Universität«. U našoj knjizi te dvije ustanove slijede jedna skoro tik iza druge. Zajedno zauzimlju cca 26 stranica.

* Prema tečajnici burze u Berlinu od 21. VI. 1941. Ista tečajnica je i dalje upotrebljena. Pošto se radi o stanju u godini 1936., upotrebljavam kao oznaku novca dinare a ne kune.

Kalifornijsko sveučilište osnovano je 1868. god. Citiram doslovce, što pod tim naslovom piše u našoj knjizi:

Die Universität besteht aus den Anstalten:

a) zu Berkeley: 1. College of Letters and Science. 2. College of Commerce. 3. College of Agriculture. 4. College of Engineering. 5. College of Mining. 6. College of Chemistry. 7. College of Pharmacy (first year). 8. School of Medicine (first year). 9. School of Architecture. 10. School of Education. 11. School of Jurisprudence. 12. School of librarianship. 13. University Extension Division. 14. California Museum of Vertebrate Zoölogy. 15. Museum of Palaeontology. 16. The Anthropological Museum. 17. The Institute of Child Welfare. 18. The Institute of Social Sciences. 19. The Institute of Experimental Biology. 20. The Bureau of Public Administration. 21. The Bureau of International Relations.

b) zu Mont Hamilton: Lick Astronomical Department (Lick Observatory).

c) zu San Francisco: 1. California School of Fine Arts. 2. Hastings College of the Law. 3. Medical School (second, third, fourth, and fifth years, including Hospital and Training School for Nurses). 4. George Williams Hooper Foundation for Medical Research. 5. College of Dentistry. 6. College of Pharmacy.

d) zu Los Angeles: 1. Los Angeles Medical Department (graduate instruction). 2. University of California at Los Angeles (1. College of Letters and Science. 2. Teachers College). Branch of the College of Agriculture in Southern California.

e) zu Davis: Branch of the College of Agriculture and the University Farm.

f) zu Riverside: Branch of the College of Agriculture in Southern California including the Citrus Experiment Station and Graduate School of Tropical Agriculture.

g) zu La Jolla: The Scripps Institution of Oceanography.

h) zu Pomona: W. K. Kellogg Institute of Animal Husbandry.

Budget (1934-35): 9,597.000 dolara — Number of students (1934/34): 23 498. — Slijedi imenični popis profesora, kojih ima 415.

Dakle radi se ovdje o vrlo velikom sveučilištu, za naše pojmove čak o neobično velikom, koje se nalazi u više gradova. Nažalost su navedeni samo profesori; očito nisu navedeni ostali nastavnici, pa se ne može dovoljno pouzdano izračunati indeks nastavnika. Uzevši dolar = 50 din., izračuna se proračun sa 479,850.000 din. Indeks proračuna $B = 23\ 498$ din. nije za mnogo različan od indeksa, koji smo izračunali za Aachen.

Sveučilište u Berlinu imalo je 1935/36: 7970 slušača. Fakulteti su: 1) evangeličko-teološki; 2) pravni; 3) medicinski; 4) filozofski; 5) poljoprivredno - veterinarski. Broj nastavnika 726. Proračun nije naveden. Indeks nastave 11,0.

Mogao bih dalje nabrajati brojne institucije, koje su u našoj knjizi navedene. Ali time bi se ovaj članak i odviše zavukao. Izvaditi ću stoga iz svakog daljnjeg slova alfabeta samo po jedan primjer.

Od slova C uzimam poznato sveučilište u Cambridge-u. Ima ove fakultete: bogoslovski, klasični, za engleski jezik, za umjetnost, za moderne jezike, za glazbu, za orijentalne jezike, ekonomski, historički, pravni, tehnički, geografsko-geološki, matematički, fizikalno-kemijski, poljoprivredni, arheološko-antropološki, biološki, medicinski. Broj nastavnika oko 340, broj slušača 5223. Proračun 258.000 funti (cca 51,084.000 din.). Na temelju toga se izračuna proračunski indeks sa 15,040 a nastavni sa $J = 15,37$.

Od slova D vadim odmah prvu školu t. j. sveučilište u Dacca-u u britskoj Indiji. Osnovano je 1920. god. Broj slušača 933. Fakulteti: humanistički, prirodnoznanstveni, pravni, medicinski. Broj nastavnika 89. Proračun nije naveden. Indeks nastave 10,5.

Kod slova E je kao prva navedena »Michigan State College of Agriculture and applied Science« u East Lansingu u Sjedinjenim Američkim Državama. Odsjeci: poljoprivredni, tehnički, veterinarski, ekonomski, za klasične nauke, za primijenjene nauke. Broj slušača 3534. Proračun 2,190.459 dolara (109,523.000 din.). Nastavnici očito nisu svi navedeni. Proračunski indeks 31.000 din.

Od slova F uzimam sveučilište u Fukuoki u Japanu. Fakulteti: medicinski, tehnički, poljoprivredni, pravni i humanistički. Broj slušača 1830. Od slova G evo sveučilišta u Genovi sa fakultetima pravnim, medicinskim, filozofskim, prirodnoznanstvenim i farmaceutskim. Proračun i broj slušača nisu navedeni. Interesantno je, da se u Italiji, toj klasičnoj zemlji teoloških nauka, ove nauke većinom ne predaju na sveučilištima nego na posebnim bogoslovijama.

Od slova H evo sveučilišta u Hangkovu u Kini. Fakulteti: filozofski, tehnički, poljoprivredni. Broj slušača 652. Proračun nije naveden.

Od slova *K* uzimam sveučilište El-Azhar u K a i, r u. Kod njega piše: osnovano 972. god. od potkralja Gawhar el-Quaida za kalifa El-Mo' iz li-din el-lah-a. Prvi statut 1288.. posljednji 1911. Za muslimansku vjeru i neke znanosti. Proračun 298 252 funti = 59,054.000 din. Broj profesora i docenata 307, broj slušača 4014, od toga 693 Turaka i Maura. Slušači su iz Afganistana, Bagdada, Bornea, Indije, Jave, Irana, Somalije. Iz navedenih podataka se izračunaju indeksi $B = 14.700$, $J = 13.07$.

Kod *L* uzimam sveučilište L a P l a t a u Argentini. Fakulteti: humanistički, matematičko-fizikalni, kemički sa farmacijom, poljoprivredni, veterinarski, medicinski, za umjetnost. Broj slušača i proračun nisu navedeni.

Slovo *M* obuhvata 163 stranice. Pod njime je navedeno 289 sveučilišta i visokih škola. Iz samog slova *M* bi se izračunalo na već prije opisani način, da na čitavome svijetu ima cca $\frac{1879}{163} \cdot 289 = 3330$ sveučilišta i visokih škola.

Za sumaran broj sveučilišta i visokih škola čitave kugle zemaljske dobili smo zapravo dosada sljedeće podatke:

iz slova	koje ima stranica	sum. broj
A	68	3780
B	238	2090
M	163	3330

Iz tih podataka dobiva se srednja vrijednost po formuli:

$$S = \frac{68 \times 3780 + 238 \times 2090 + 163 \times 3330}{68 + 238 + 163} = \text{cca } 2765.$$

Taj bi rezultat po teoriji najmanjih kvadrata bio opterećen t. zv. srednjom pogreškom od cca ± 500 , što čini $\pm 18\%$. Dakle zaključujući samo iz tri slova, unutar kojih sam u našoj knjizi prebrojio sveučilišta i visoke škole, dobivamo, da na čitavoj kugli zemaljskoj ima aproksimativno oko 2800 sveučilišta i visokih škola, a taj rezultat da je sa cca 68% vjerojatnosti pogrešen unutar granica $\pm 20\%$. Zadovoljavam se s tim rezultatom, pa više ne ću brojiti sve škole unutar pojedinih slova.

Od spomenutih 289 škola slova *M* na M o s k v u otpada 88 visokih škola. Dok sveučilišta u Americi imaju brojne fakultete i odsjeke, u Rusiji je obratno, u glavnome same specijalne visoke škole. Među ostalima se na pr. u našoj knjizi pod glavnim gradom Rusije nalazi posebna visoka škola za vodno graditeljstvo posebna za gradnju cesta, posebna za željeznice, posebna za gradnju automobila, posebna za kinematografiju, posebna za geologiju, posebna za naftu, pa za treset, za tekstil, za industriju kože itd. itd. Ima čak i poseban »Inženjersko-tehnički Institut za pekarsku industriju« sa 2 fakulteta: inženjersko-ekonomskim i inženjersko-tehnološkim. Školovanje na tome institutu (visokoj školi) je 5-godišnje. Broj slušača 578. Proračun 2,500.000 Rb. Broj nastavnika 95.

Od slova *N* spominjem sveučilište u New-Yorku. Osnovano je 1931. god. Ima 13 fakulteta; proračun je 6,657.767 dolara = 332,888.000 din.; broj slušača 35 893. Proračunski indeks 9.300.

Od slova *O* uzmimo sveučilište u O x f o r d u, koje je osnovano u XII. vijeku. Fakulteti: bogoslovski, pravni, humanistički, za modernu povijest, za engleski jezik i literaturu, za ostale jezike, za orijentalne jezike, za fiz. nauke i matematiku, za biologiju (sa šumarstvom), za socijalne nauke.

Od slova *P* evo sveučilište u P a r i s u. Fakulteti: pravni, medicinski, prirodosnastveni, literarni, farmacijski. Broj slušača 36.044. Proračun nije naveden.

Od slova *R* uzimam odmah prvu školu. To je Institut des hautes etudes Marocaines u R a b a t u sa 1200 slušača.

Preskočimo sada nekoliko slova i pogledajmo znatizeljno pod slovo *Z*, pod Z a g r e b! Evo podataka za naše hrvatsko sveučilište. Osnovano 1669. odnosno 1874. Proračun 26,751.160 din., broj nastavnika 243. Odatle se izračunaju indeksi $B = 5340$ i $J = 20,6$. Na prvi pogled se vidi, da je proračunski indeks u poredbi sa ostalim školama naše knjige razmjerno vrlo malen, dakle naše sveučilište da je dosada bilo oskudno budžetirano.

Nakon prvog prelistavanja razmotrimo sada nešto поближе oba naša indeksa: proračunski i nastavni. Odviše daleko bi me odvelo, kad bi u tome pogledu statistički obradio čitavu našu knjigu. Da skratim posao, a ipak dadem neku aproksimativnu sliku, uzeti ću samo 50 primjera. Izvaditi ću iz knjige redom 49 prvih primjera t. j. prvih 49 slučajeva, kod kojih su navedeni podatci, iz kojih se u glavnom mogu izračunati naši indeksi. Kao 50-ti primjer uzeti ću naše hrvatsko sveučilište u Zagrebu. Tako ću dobiti 50 proračunskih i 50 nastavnih indeksa.

Tablica I daje tih 50 slučajeva. Preračunavanje stranih valuta u dinare izvršio sam prema tečajevima burze u Berlinu od 21. VI. 1941.*

Prosječni nastavni indeks za svih 50 primjera izračuna se sa 23,8. Naše sveučilište u Zagrebu ima taj indeks 20,6, dakle približno jednak prosječnom. Ali s druge strane proračunski indeks za Zagreb, kako smo već i ranije vidjeli, vrlo je nizak. On je (5.300) daleko ispod prosjeka sviju 50 slučajeva (20.100). Od sviju tih 50 primjera on je gotovo najmanji. Jedino sveučilište u Ateni sa 3.600 i filozofska škola u Barodi sa 3.300 imaju manje proračunske indekse. To su ustanove, gdje se naučavaju samo klasični predmeti, dočim se u Zagrebu naučavaju i neoklasične struke (tehnika, veterina, poljoprivreda i šumarstvo).

Ako iz tablice I. izvadim škole, koje naučavaju samo neoklasične nauke i izračunam samo za njih prosječan nastavni indeks, dobivam 9,6. To je samo polovični iznos od onog, koji se kao prosjek dobiva za sve škole iz tablice I. Dakle broj đaka, koji prosječno otpada na jednog nastavnika kod klasičnih škola u glavnom je znatno veći nego li kod neoklasičnih. Naprotiv proračunski indeks je za neoklasičnu nastavu veći nego li za klasičnu. Neoklasične nauke i nastava traže naime obično rad u laboratorijima i sa skupim instrumentima i materijalom.

Ako se uvaži, da se na zagrebačkom sveučilištu osim klasičnih naučavaju i neoklasične nauke, ispada proračunski indeks Zagreba naročito malenim.

Izračunati indeks Zagreba vrijedi za godinu 1936. dakle za ranije prilike. U novim prilikama će trebati hrvatsko sveučilište znatno izdašnije potpomagati.

S druge strane moram ponovno naglasiti, da podatci naše knjige nisu jednolični, pa ih je teško međusobno komparirati. Izvjesna škola na pr. može imati kakovu veliku domenu ili pokusnu tvornicu, prema tome i velik proračunski indeks, koji je teško komparirati sa indeksima ostalih škola. Kod druge škole opet možda nisu navedeni svi nastavnici, pa je nastavni indeks odviše velik i t. d. K tome dolaze i valutni odnosi. U jeftinijim valutama ispali su proračunski indeksi zapravo nerazmjerno malenima. Dakle sve u svemu, podatke tablice I. treba primiti sa izvjesnom rezervom. Međusobna komparacija indeksa ne da je neku točnu, nego samo grubu sliku.

Fakulteti ili visoke škole?

Razmotriti ću samo još jedno pitanje: da li se nauke raznih struka pretežno naučavaju na sveučilištima ili visokim školama?

Struke ću uzeti kako slijedi: a) pravo, b) bogoslovija, c) filozofija i prirodoznanstvo, d) medicina, e) farmacija, f) poljoprivreda, g) šumarstvo, h) tehnika, i) ekonomsko-komercijalna, j) pedagoška, k) veterina.

U želji da donekle odgovorim na postavljeno pitanje, statistički sam prošao prvih cca 400 stranica naše knjige (točnije 385). Smatram, da je to za prvi aproksimativni odgovor na navedeno pitanje dovoljno.

Ako na pr. koje sveučilište unutar spomenutih 400 stranica ima pravni i filozofski fakultet, uvršteni su ti fakulteti na odgovarajuća mjesta tablice II. svaki sa po jednom criticom i to u rubrike »na sveučilištu«. Analogno, ako se radilo o visokoj školi sa takova

* Osim toga uzeo sam 1 Rb = 0,5 RM.

T a b l i c a I.

Mjesto	Zemlja	Vrst škole odnosno nastave	P r o r a č u n		Broj đaka	Broj nastav- nika	Proračunski indeks B u hiljadama	Nastavni indeks I
			u valuti	u Kunama				
Aachen	Njemačka	Tehn. vis. škola	915.227 Rm.	18,304.540	776	114	23,6	6,8
Aarhus	Danska	sveučilište (klas.)	235.000 K.	8,911.775	237	13	37,6	18,2
Aas	Norveška	polj. vis. škola	1,184.304 K.	13,453.682	170	29	79,1	5,9
Akjubinsk	Rusija	" " "	1,210.000 Rb.	12,100.000	304	22	40,0	13,8
Albany	U. S. A.	ped. vis. škola	450.000 \$	22,500.000	1324	48	17,0	27,6
Albion	"	visoka škola (kl.)	234.000 \$	11,700.000	692	47	16,9	14,7
Albuquerque	"	sveučilište (kl.)	425.725 \$	21,286.250	1324	39	16,1	34,0
Alexandria	"	bogoslovija	75.000 \$	3,750.000	79	7	47,4	11,3
Alfred	"	sveučilište (kl.)	330.000 \$	16,500.000	663	31	24,9	21,4
Aligarh	Indija	" " "	905.069 Rs.	13,440.275	1141	27	11,8	42,3
Allegany	U. S. A.	bogoslovija	300.000 \$	15,000.000	700	46	21,4	15,6
Alma	"	visoka škola (kl.)	95.000 \$	4,750.000	285	18	16,7	15,8
Amherst	"	" " "	1,000.000 \$	50,000.000	1200	27	41,7	44,4
Amsterdam	Nizozem.	sveučilište (kl.)	2,213.570 Fl.	58,748.148	2543	194	23,1	13,1
Ankara	Turska	pravna vis. škola	120.000 Ltgs	4,752.000	752	16	6,3	47,0
"	"	polj. vis. škola	1,137.080 "	45,028.369	600	42	7,5	14,3
Anking	Kina	sveučilište (kl.)	405.000 \$	20,250.000	459	79	44,1	5,8
Ann Arbor	U. S. A.	sveuč. (kl. + neokl.)	7,955.000 \$	397,750.000	13691	397	29,1	34,5
Appleton	"	vis. škola za papir	150.000 \$	7,500.000	38	3	197,5	12,7
Arhangelsk	Rusija	šum. vis. škola	2,157.385 Rb.	21,573.850	1059	108	20,4	9,8
"	"	akad. za industriju	1,500.000 Rb.	15,000.000	132	15	113,8	8,8
Arzamas	"	ped. vis. škola	450.000 Rb.	4,500.000	110	10	40,9	11,0
"	"	polj. " "	2,651.700 Rb.	26,517.000	450	57	58,9	7,9
Ashland	U. S. A.	visoka škola (kl.)	100.000 \$	5,000.000	500	11	10,0	45,0
"	"	" " "	80.000 \$	4,000.000	250	14	16,0	17,8
Atena	Grčka	sveučilište (kl.)	53,945.613 Dr.	22,117.701	6237	157	3,6	40,0
Auckland	New. Zeal.	" " "	33.000 f.	6,534.000	1006	38	6,5	26,6
Augusta	U. S. A.	med. vis. škola	130.000 \$	6,500.000	150	40	43,3	3,8
Austin	"	bogoslovija	30.000 \$	1,500.000	38	6	39,5	6,3
Baku	Rusija	sveučilište (kl.)	1,250.870 Rb.	12,508.700	154	68	81,3	2,3
"	"	med. vis. škola	2,161.925 Rb.	21,619.250	1589	209	13,6	7,6
Barcelona	Španija	tehn. " "	1,350.000 Ps.	6,358.500	400	50	15,9	8,0
Bareilly	Indija	visoka škola (kl.)	70.000 Rp.	1,039.500	280	10	37,1	28,0
Bari	Italija	sveučilište (kl.)	3,839.132 L	10,058.526	1188	80	8,5	14,8
Baroda	Indija	fil. vis. škola	250.000 Rp.	3,712.500	1142	14	3,3	81,8
Batavia	Java	med. vis. škola	436.000 Gld.	11,571.440	493	17	23,4	29,0
Belfast	Irska	bogoslovija	4.500 f.	891.000	40	5	22,3	8,0
Beloit	U. S. A.	visoka škola (kl.)	254.133 \$	12,706.650	592	35	21,5	16,6
Berdjansk	Rusija	ped. vis. škola	685.714 Rb.	6,857.140	304	28	22,5	10,8
Berea	U. S. A.	visoka škola (kl.)	540.066 \$	27,003.300	746	37	36,2	20,0
Bergen	Norveška	" " "	541.000 Kr.	6,145.760	70	12	87,7	5,8
Berkeley	U. S. A.	sveuč. (kl. + neokl.)	9,597.000 \$	479,850.000	23498	415	20,4	51,6
"	"	bog. vis. škola	35.000 \$	1,750.000	93	10	18,8	9,3
Bern	Švicarska	sveuč. (kl. + neokl.)	2,000.000 Fr.	23,160.000	1971	220	11,7	9,0
Bethany	U. S. A.	teol. vis. škola	263.000 \$	13,150.000	336	19	39,2	17,7
Bethlehem	"	sveuč. (kl. + neokl.)	920.729 \$	46,036.450	1418	100	32,5	14,2
Bežica	Rusija	maš. vis. škola	1,552.600 Rb.	15,526.000	862	60	17,9	14,3
Birmingham	U. S. A.	visoka škola (kl.)	78.120 \$	3,906.000	678	23	5,8	29,5
"	"	bogoslovija	200.000 \$	10,000.000	1738	38	5,8	45,7
Zagreb	Hrvatska	sveuč. (kl. + neokl.)	26,751.160 Kn	26,751.160	5011	243	5,3	20,6
				1599,569.465	79512	3347	20,1	23,8

dva fakulteta, onda u rubrike »na vis. školi«. Konačno su sve crtice unutar pojedinih polja zbrojene. Rezultat je tablica II.

Iz tablice II. na pr. vidimo, da se bogoslovi izučavaju u Evropi u 20 slučajeva (unutar onih 400 stranica!) na sveučilištima i u 20 slučajeva na posebnim visokim školama (bogoslovijama). U Americi se bogoslovske nauke pretežno naučavaju na vis. školama (26 : 5 slučajeva unutar spomenutih 400 stranica). Ukupno je cijela ta statistika pokazala, da se

Tablica II.

Struke	Evropa (bez Rusije)		Rusija		Amerika sjeverna		Amerika južna		Afrika		Azija (bez Rusije)		Australija		Ukupno					
	na visokim školama	na sveučilištima	na visokim školama	na sveučilištima	na visokim školama	na sveučilištima	na visokim školama	na sveučilištima	na visokim školama	na sveučilištima	na visokim školama	na sveučilištima	na vis. šk.	na sveuč.	Svega					
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%				
Bogoslovija	20	20			26	5			2		2	3			53	65	28	35	81	100
Filozofija i prir. nauke	12	34	3	3	31	36	1	5	3	3	3	21	4		51	33	106	67	157	100
Pravo		31	2		3	19	3	5	3	3	2	10	1		10	13	69	87	79	100
Medicina	3	30	13		5	24	1	5		2	5	9	1		27	28	71	72	98	100
Farmacija	1	10	3		3	12	1	2		1		1			8	23	26	77	34	100
Poljoprivreda	9	6	20		4	11	1	1	1	1	1	7	2		35	56	27	44	62	100
Šumarstvo	3	1	3			2		1			1	1			7	58	5	42	12	100
Tehnika	13	6	10		6	17	1	2	1	1	4	6	2		34	51	32	49	66	100
Ek.-kom.	16	4	1	1	4	21	1	2	1	1	5		2		22	39	34	61	56	100
Pedag.	4	2	21		1	10			1		1				26	65	14	35	40	100
Veterina	4	5	7		4	11	1	1			2				18	51	17	49	35	100

bogoslovske nauke sa 65% predaju na visokim školama, a sa 35% slučajeva na sveučilištima.

Filozofi se izobražavaju u svemu sa 33% slučajeva na visokim školama, a sa 67% na sveučilištima, pravnici sa 13% na visokim školama, a sa 87% na sveučilištima, medicinari sa 28% na visokim školama i 72% na sveučilištima, agronomi sa 56% na prvim i sa 44% na drugim, tehničari sa 51% na visokim školama i sa 49% na sveučilištima. Ako Rusiju ne uzmemo u obzir, dobivamo kod agronoma 36% i 64% t. j. da se poljoprivredne nauke u 36% slučajeva predaju na visokim školama i u 64% slučajeva na sveučilištima. Analogno tehničke nauke u 43% slučajeva na visokim školama i u 57% slučajeva na sveučilištima.

INOVO ŠKOLSKO GODIŠTE HRVATSKOG SVEUČILIŠTA

Borba hrvatskog naroda za slobodu i nezavisnost bila je u davnoj i nedavnoj našoj povijesti krvava i teška. Nu žrtve, prinesene na oltar te borbe, nisu bile uzaludne. Velikani duha i djela davali su toj borbi uvijek poticaja. Ona je stoga tinjala u srcima svih Hrvata i vulkanskom je snagom kidala okove, što su joj stajali na pobjedonosnom putu.

Hrvatski sveučilištarci, vjerni tumači želja i nastojanja čitavog hrvatskog naroda, u toj borbi nisu bili nikad zadnji. Što više, oni su bili predhodnica svih borba, podnosili su najveće žrtve za ostvarenje vjekovnog ideala. Hrvatska je dačka mladež na sveučilištu u toj teškoj borbi uzela na svoja leđa najodgovorniju zadaću. U vrijeme najtežih političkih borba i stradanja, ta je mladež visoko dizala zastavu hrvatstva, okrjepljena na vrelu vječnih ideala. Nikad nije iznevjerila zavjet praotaca. Držeći se one: »Uspjeha imaju samo oni, koji vjeruju« — ta je mladež s dubokom vjerom u pravednu borbu hrvatskog naroda stajala uvijek u prvim redovima. Ona je bila barometar političkog života i borbe hrvatskog naroda, kojemu se nije nikad iznevjerila, te i u oslobođenoj domovini pristupa svim svojim mladenačkim žarom izgradnji i promicanju budućnosti Hrvatske.

Ove godine, kada ta mladež prvi put stupa na tlo oslobođene hrvatske Almae Matris, s dubokom vjerom u pobjedu nastavit će svijetle tradicije, dostojne svojih preda, koji nisu nikad u svojoj borbi štedili sila, nego su ih uvijek tamo, gdje su bile potrebne, stavljali nesebično na službu hrvatskoj narodnoj borbi.

Velikosrpske tiranije, koje su na svakom koraku nastojale omesti borbu hrvatskog daštva, upirale su uvijek svoje oči na hrvatsko sveučilište, s kojeg su dolazile riječi ponosa i pravednog ogorčenja.

U oslobođenoj domovini hrvatske sveučilištarce čekaju velike zadaće i oni će ih, vjerni svijetlim tradicijama, ispuniti svim svojim mladenačkim žarom i ljubavi.

*

Ove je godine u Hrvatsko sveučilište do sada upisano 6.442 sveučilištarca. Naknadni će se upisi vršiti još neko vrijeme. Po pojedinim fakultetima upisan je slijedeći broj slušača: na filozofskom fakultetu je upisano 1.335 slušača, od toga 778 djevojaka; na pravnom 1.566 slušača, od toga 120 djevojaka; na bogoslovnom 276 slušača, na medicinskom 1.030 slušača, na veterinarskom 298, na tehničkom 1.505 slušača i na poljoprivredno-šumarskom 402 (od toga 287 agronoma i 115 šumara). Broj upisanih slušača na hrvatskom sveučilištu u Zagrebu veći je od prošle školske godine. Treba još znati, da su ove godine na sveučilištu upisani isključivo samo Hrvati.

KNJIŽEVNOST

POGLAVNIK O KOMUNIZMU.* (Dr. Ante Pavelić: »Strahote zabluda«).

Zloporaba slobode, koju čovjek oduvijek nosi u svojoj duši, bila je uzrokom, da je on često i u najdavnijim vremenima svoje povijesti pokušavao ostvariti takve društvene sustave, koji u svojoj idejnoj, misaonoj bitnosti, znače samo negaciju i društva i čovjeka. Takav sustav je komunizam. Dugo, i u najstarije vrijeme povijesti čovječanstva, nalaze se njegovi bilo teoretski bilo praktični pokušaji. Zlorabeći tu svoju najveću odliku — slobodu, čovjek unosi u svoj prirodno uvjetovani društveni život nešto, što je suprotno pojmu društvenosti, unosi elemente razdvajanja. Ali, jer je društvenost prirodno uvjetovana u cjelini, dakle je sasvim srasla i izrasla iz ljudske naravi, ona je posve normalna, naravna, a zloporaba pak slobode na račun te društvenosti, već po svom etimološkom značenju, po onom, za što ju je čovjek nazvao zloporabom, pokazuje, da je nenaravna ili barem iznimna pojava, nastaje među njima sukob. Društvenost hoće red, suradnju, punu harmoniju u sastavljenoj cjelini, a zloporaba ne vidi te cjeline, ona traži odijeljene ciljeve i posebne interese. Ona razara harmoniju cjeline. Društvenost, misao društvenosti, kao neizbrisivi biljeg čovjeka, u težnji, da izbrise zloporabu, prihvaća i takve mjere za stvaranje društvenosti i društva kao što je komunizam, koji u istinu znači negaciju i društva i čovjeka. Zloporabom svoje slobode na području socijalnom, naročito gospodarskom, čovjek otvara put komunizmu u svoje društvo i njegove tekovine.

O toj pojavi komunističkog uređenja društva pisano je veoma mnogo. Promatrana je ta pojava sa svih mogućih stanovišta. I s čisto društvenog, gospodarskog, filozofskog. I kod nas ima dosta takve književnosti. Međutim Poglavnikova knjiga »Strahote zabluda« znači kod nas nov i neizrecivo dragocjen prinos književnosti, kojoj je zadaća upoznati i razumjeti značenje komunizma i svih njegovih posljedica za sav narodni život i za svako njegovo područje.

Tri su činjenice, koje daju ovoj Poglavnikovo knjizi pečat jedne odlične knjige. Prva stoji u tom, što Poglavnik govori naročito i o komunističkoj praksi, druga u tom, što Poglavnik zauzima zapadno-europski protuboljševički stav, a treća, što nam ova knjiga iznosi pred oči široku i solidnu naobrazbu Poglavnikovu, a to potvrđuje najznačajniju crtu njegova karktera, koju smo već od prije poznavali u njegovom političkom radu, a to je njegov radikalizam. Poglavnik ne govori o onom, što nije upoznao, što nije razumio, zašto se nije dolično spremio. Mi ćemo se na te tri činjenice posebno osvrnuti u namjeri, da ih podvučemo, premda je u našoj javnosti bilo dosta govora o ovoj Poglavnikovo knjizi. Ipak nije nikad dosta rečeno s obzirom na važnost, koju ona ima u našem kulturnom i javnom životu uopće.

Podimo redom. Praktična primjena komunizma po boljševicima kod nas je, a to je i opća pojava u svijetu, dosta slabo poznata. Sustavni prikaz političke boljševičke stranke, njezin odnos i utjecaj na državu, sama državna organizacija, njezino funkcioniranje i struktura uopće, pitanje odnosa rada i kapitala, pitanje odraza komunističkih zasada na

* »Hrvatska Revija«, god. XIV., br. II., str. 599.

obiteljski i uopće društveni život, mi nemamo. Mi smo se u glavnom prema boljševizmu odnosili načelno i teoretski. Mogli smo naslućivati, kako to sve u praksi izgleda, ali, ako smo htjeli biti iskreni, morali smo priznati, da nam je područje komunističke primjene nepoznato. Poglavnik u to područje u svojoj knjizi unosi puno svjetla.

Vlast, gospodarenje društvom i svijetom, to je najčarobnija riječ, kojom boljševici privlače k sebi sljedbenike širom cijeloga svijeta. Oni to nazivlju u svijetu, koji ih dobro ne pozna, demokracijom, samovladom naroda, radnog naroda. To je ideal, koji boljševici stavljaju pred oči izvlaštenima i bijednima cijelog svijeta, koje su sami, pomoću svjetskog židovstva, predhodno doveli u takav položaj. Poglavnik razodkriva neistinitost te parole. U Rusiji, idealu svih bijednika, koji je ne poznaju, trebao bi biti ostvaren ideal vlasti u rukama beskućnika. A da li je tako? Sva vlast načelno pripada »Saveznom kongresu sovjeta«. To bi bili proletari, radni narod. Ali, veli Poglavnik, on se sastaje svake druge godine, da provodi u život načela komunizma, ali i tada, ako ga čija druga volja ne odgodi. A koja je to volja? Vijeće narodnih komesara — sovjetska vlada. Ali tu već nema proletarijata. A da li i ta vlada vlada? Poglavnik odgovara: ne! Nosioc sve vlasti je »Polit-biro«, a to je organ stranke. Tu su sakupljeni najortodoksniji boljševici. To je takav svijet, bez kojega, po Poglavnikovu mišljenju, komunizam nikad ne bi bio priveden u stvarnost. Poslije prošlog svjetskog rata prilike su svuda bile teške, ali Rusija je imala svoje boljševike, »čeljad po porodu bez domovine, po pokvarenosti srca bez osjećaja, i po zloći bez vjere«, najnemoralniji ološ, koji je bio na tako niskom stupnju uljudbe, da je bio sposoban primijeniti najgrublju silu, da pokuša ostvariti svoje zasade, u koje ni sam nije vjerovao. Time su nam pokazani vrhovni forumi političke djelatnosti. Iz njihove kulture i shvaćanja slobode, jasno nam je, koliko je ostvaren ideal demokratičnosti i samovlade radnog naroda, koji dolazi svake druge godine, da izvršuje vrhovnu državnu vlast, ako mu to netko drugi ne zabrani!

U poglavlju »Boljševici i rad«, Poglavnik prikazuje najbitnija načela rada u boljševičkoj Rusiji. Osnovna zabluda boljševika i na ovom području jest činjenica, da oni ne priznaju čovjeka slobodnim. Odatle onda sve druge zablude i posljedice. Vrhovna negacija je negacija slobode, a vrhovna tvrdnja i glavno načelo jest prisilni rad. Roditelja nemam, braće nemam, djece nemam, svojim radom ništa više ne mogu postići nego i drugi, koji se ne trude, pa čemu da svoje snage suviše trošim. Čovjek, veli Poglavnik, naročito ne svaki čovjek, nema kreposti za rad. Pomaže mu u tom sam prirodni život. Boljševici su međutim oduzeli životu sve, što je u njemu prirodno, sve ono, što je čovjeka nukalo na rad, pa im onda nije drugo ostalo do grube sile, kojom tjeraju poslu svoje podanike. Drugo načelo rada jest — plaća se ne daje po zaslugi, nego prema potrebama. Kako više ima onih, koji imaju velike potrebe, a male zasluge, kako ima više onih, koji bi radije uživali nego radili, jasno je, da u takvoj državi mora biti više potreba nego proizvedenih sredstava, koje imaju podmiriti potrebe, jasno je dakle, da u takvoj državi mora doći do krize državnog gospodarstva, a da se i ne pita o teškoj

povredi osjećaja pravde, da isto toliko, i možda još više, dobije onaj, koji ne može ili neće uraditi koliko i onaj, koji može i hoće, ali zbog svoje čestitosti i zaostalosti, nema toliko potreba kao onaj danguba ili lijenčina. Ta načela pokazala su jasan put u propast boljševičkoj privredi, a i vlasti. Za to su uvedeni petgodišnji gospodarski planovi, za to se uvodi sistem plaćanja po zaslugi, plaćanja po višku rada i proizvodnje. To je »buržusko načelo«, načelo protukomunističko, makar ga oni nazivali viškom socijalnog značaja, kako to veli Poglavnik. Poznato je to pod imenom stahanovštine. Boljševici su tu odstupili od svojih načela, probili princip svoje ideologije.

U poglavlju »Boljševici i zemlja«, Poglavnik je prikazao bitne odnose seljaka prema zemlji. Boljševici se nigdje nisu pokazali toliko demagozi i prevaranti kao u pitanju odnosa prema seljaku, njegovoj slobodi i njegovoj imovini. Najprije su svu zemlju proglasili vlasništvom onih, koji ju obrađuju t. i. seljačkim vlasništvom. Ali to je bilo samo u početku, kad se još boljševici nisu učvrstili na vlasti. Čim su osjetili, da im je položaj prilično siguran, počeli su sve više zadirati u osobnu i imovinsku slobodu seljaka. Danas u glavnom postoje tri oblika, u kojima se seljak nalazi prema posjedu i državi. Sve ih karakterizira to, da je država pravi vlasnik, odnosno boljševička partija, a da su seljaci obični njihovi dnevničari i osiromašeni i izvlašteni proletarijat.

U poglavlju »Boljševici i obitelji«, Poglavnik prikazuje svu bijedu, u koju su boljševici doveli najosnovniju stanicu slobode i ujedno uljudbe čovjeka — obitelji. Nigdje nije vidljivije barbarstvo boljševika kao na ovom području. Obitelji treba dom, koji uokviruje ljubav, a boljševici to nemaju, obitelji treba viši ideal, koji je iznutra preporuča — a boljševici su ga iščupali iz srca svojih podanika, obitelji treba zakonska zaštita, a boljševici su je tako zakonom uredili, da su je sveli na obično životinjsko parenje i udovoljavanje tjelesnih potreba. U Rusiji nema više prave obitelji. Radi toga u Rusiji nema niti istinske ljubavi, a svijet je bez istinske ljubavi barbarstvo.

U poglavlju o »Kominterni« i o »G. P. U.«, Poglavnik je prikazao organizaciju i zadaću ovih dviju boljševičkih ustanova. Njihova zadaća je preuzimanje časa za preuzimanje vlasti po boljševicima u svijetu. Oni moraju organizirati, kako veli Poglavnik, neakreditirane diplomate boljševičke Rusije po svim državama, koji će u času međudržavnog rata u svijetu, kad budu diplomatski odnosi isprekidani, zastupati boljševičke interese bojkotima, rušenjem, paklenim strojevima po tvornicama, uredima i saobraćajnim sredstvima drugih naroda.

Time smo podvukli ponajvažnije misli Poglavnika o boljševičkoj praksi.

Drugo: da bismo shvatili Poglavnikov zapadnoevropski protuboljševički stav, bacit ćemo jedan sintetički pogled na idejnu cjelinu, na najosnovnije misli, iz kojih je potekla ova knjiga, a koje su autoru podale čvrst i nepromjenjiv kriterij za promatranje svih pitanja, koja su mu se javila, obrađujući svoju osnovnu misao, strahote zabluda jednog kulturno-gospodarsko-političkog sustava. Taj sustav urodio je bezbrojem strahota, koje su bile posljedica bezbroja zabluda, a ove bi se opet mogle sve svesti na jednu najvišu, vrhovnu zabludu. Poglavnik je shvatio tu zabludu, stao na protivno

stanovište i s njega promatrao jedinstveno i dosljedno sva pitanja u vezi s glavnom zadaćom. To, i pored toga njegova čvrstoća volje, velika intuitivnost i mramorna uklesanost karaktera, omogućili su mu stvaranje tako suverenski sigurnih sudova, kakve još nigdje nismo čuli niti čitali.

Jasno da nas mora zanimati onaj zadnji razlog, onaj posljednji temelj, na kojem počiva tolika sigurnost sudova i tolika njihova točnost, koju danas događaji potvrđuju. Mora postojati još neki razlog. Mi ćemo pokušati dati na to odgovor, a odmah općenito odgovaramo, da je to plod Poglavnikovih kulturno-filozofskih pogleda i njegove kulturne orijentacije.

Samo onaj, po našem mišljenju, tko promatra narav čovjeka i tko računa s njezinom cjelinom može stvarati ispravne sudove, koji će biti najbliži stvarnosti pokreta i organiziranih nastojanja, koja imaju za cilj poboljšanje života čovjeka i zajednice. Ima pokreta, koji samo prividno idu zatim. To vrijedi za takve židovske pokrete. Ne samo za njihove vlastite, nego i za one, u kojima su oni odigrali premoćnu ulogu, kao što je komunizam, odnosno njegovo praktično stvaranje ruski boljševizam.

Preko 20 godina ruski boljševizam predstavlja središte interesa u svijetu. On je postao činjenicom, koja je svojim značenjem za društveni i lični život čovjeka postala predmet najžučnijih polemika i rasprava. Međutim, za najveći dio onih, koji su se tim pitanjem bavili ruski je boljševizam ipak ostao velikom tajnom. Rijetki su bili pojedinci, koji su imali sreću pogledati iz bliza, što znači boljševizam na djelu. Rusija je bila zatvorena i teško je bilo vidjeti, što se sve tamo događa. Ona je ostala, naročito za obični svijet, velikom tajnom. Iz tih razloga ljudi su se prema boljševizmu odnosili aprioristički, s idejnog, misaonog i teoretskog stanovišta i gledanja. Međutim ne smije se zaboraviti, da se idejni pogledi i zaside, kao i njihova vrijednost, ispituju i u primijenjenom životu. A to nije bilo moguće u Rusiji vidjeti. Zato su najispravnije stanovište zauzimali i najpotpunije sudove izricali o boljševizmu oni, kojih su teoretski pogledi bili najbliži stvarnosti ljudskoga života uopće. Izricati, naime, sudove o takvim pokretima kao što je ruski boljševizam, ne može se, uz pretpostavku, da se ne upozna ono što je od njih u životu ostvareno, i uz pretpostavku, da se hoće o njemu ozbiljno govoriti, ako se ne učini jedan dublji zahvat u filozofiju čovjeka i života uopće i to zato, jer boljševizam obuhvaća cjelinu života. Ne poznavajući dakle životnu ostvarenost jednog sustava, stav prema njemu ovisi o kulturno-filozofskim pogledima onih, koji se njegovom pojavom zanimaju.

Hrvatski narod i njegovi najistaknutiji pojedinci, možemo mirne duše reći, bili su uvijek protuboljševički raspoloženi. Hrvatski narod bio je i ostaje narod zapadne evropske kulturne orijentacije, a to je i glavni razlog njegovu protuboljševičkom stavu. Protuboljševički stav Poglavnikov ima svoj korijen u toj činjenici, jer je on najistaknutiji, najreprezentativniji i najtipičniji predstavnik hrvatskog naroda, kojega je kulturna orijentacija, kako smo već istaknuli, zapadnjačka.

Postoje, naime, stanoviti tipovi kulture, koji uvjetuju izgradnju misli i osjećaja. Oni stvaraju mentalitet ljudi i naroda, koji tom kulturnom tipu spadaju tako, da se među njima jasno očituje fizionomijska kulturna sličnost. I način mišljenja, osje-

ćanja, vladanja i različne reakcije dokazuju međusobnu sličnost i srodnost. Ti kulturni tipovi, promatrani bilo objektivno bilo subjektivno, ne daju se međusobno oštro odijeliti, jer su dio života, koji ne pozna takvih oštrih granica. No ipak se govori, i to s pravom, o raznim kulturnim tipovima. Jasno, da pojedinci pridaju i stanovite gotove sudove tim kulturnim tipovima, u kojima gledaju vrijedniji ili manje vrijedni oblik stvaralaštva. A takvi sudovi sigurno, češće, pogađaju i stvarnost. Objektivni promatrači jasno opaze stanovite pojave, koje doista karakteriziraju određeni kulturni tip. Tako primjerice Berdjajev gleda i naslućuje opasnost za zapadnu kulturu u njezinoj uklopljenosti i zatvorenosti u misaone, razumske forme. On opaža kao značajku za evropsku kulturu, neku racionalnu hipertrofiju, prezasićenost razumskim elementima. Ta zatvorenost, sama po sebi, prijete opasnošću, jer sve ono, što je zatvoreno, ono je ograničeno, ono će se iscrpiti i propasti. Razumije se, da Berdjajev ne ide tako daleko, jer on dozvoljava pomirbu i suradnju s Istokom, koji za njega znači otvorenost, širinu i neiscrpnost života. — Nas u ovom slučaju sve to ne zanima. Zanima nas samo to, da i Berdjajev priznaje zapadnoj kulturi razumski atribut. Težište je na riječi razumski. A to je uistinu najvidljivija oznaka zapadnoevropske kulture. A mi odmah nadodajemo, da je ono, što uokviruje razum, što je razum obasjao sjajem svoga svijetla, u svom obistanku najsigurnije. Kultura, koja je izgrađena u znaku premoći razuma, nad drugim duševnim moćima, ne će se tako lako izživjeti. Razum naime znači najvišu vrijednost čovjeka. Tamo, gdje on stoji na najvišoj prečki vrijednosne ljestvice, tamo, po naravi stvari, mora vladati najpodpuniji poredak. Jer poredak znači smisljeno uređen život, on se protivni neredu i propadanju. Razum traži smisao, koji bezuvjetno zahtijeva život rukovođen tim smislom. Ali razum nije niti jednostran. Kultura, stvarana u znaku premoći razuma, znači i vrlo bogatu šarolikost kulturu. Ali i ta mnogostrukost povezana je jedinstvom cilja. Istakli smo naime, da razum traži smisao, a to je njegova sposobnost da sve pojave života i sam život promatra sintetički, u međusobnom odnosu, u povezanosti, u cjelini. Iz toga svega razum stvara jedinstvenu sliku, jedan plan, po kojemu rukovodi i traži, da se sve izgrađuje. Jer kada zapadnoevropskoj kulturi priznaju, kao osobitu njezinu odliku, razumnost, onda je to ujedno i njezina najviša karakteristika. Ne može se to u stanovitoj mjeri poreći niti drugim kulturama, jer svaka kultura znači smisljeno stvaranje, ali smijemo ustvrditi, da se to ne može reći ni za jednu drugu kulturu svijeta s toliko opravdanja, koliko za zapadnoevropsku kulturu. U njoj je, pored svih nedostataka, ipak razum dominantan. Kulturno stvaranje u svijetu mogli bismo isporediti rijeci kemijskih elemenata, koji su na evropskom tlu, pod zrakama razuma, našli svoje kristalizaciono područje, gdje se pojavljuju u najfinijim kristalima u prerezanim oblicima, koji u sebi odražavaju najsuptilnije nijanse boja, kao odraz duševnoga napinjanja i stvaranja. Po tom je Evropa bila, jest i ostaje središte svijeta, središte najdivnije uljudbe, s najsavršenijim oblicima stvaralaštva i s najsavršenijim čudorednim načelima života. Svemu tomu dala je svoj biljeg evropska monoteistička vjera, a da ne kažem kršćanstvo.

Eto po tom postoji posebni tip evropske kulture. Jer je pak kultura, kao objektivna činjenica, skup

dobara, koje su stvarale zajednice, sastavljene od pojedinca, onda postoji i posebni tip Evropejca, posebni tip evropskog čovjeka, u smislu njegove moralne fizionomije, posebni tip evropskoga intelektualca. U toj duhovnoj fizionomiji sličnosti temelj je jedinstvenog gledanja na život i jedinstvene reakcije na njegove pojave. Mogli bismo reći, da u glavnom postoji jedinstveni tip evropske reakcije, na pojave koje nas okružuju, naročito one s duhovnog i misaonog područja. To jedinstvo često jasno potvrđuje i praktični život. Osobito danas u sukobu sa Sovjetskom Rusijom. Boljševizam je, naime, u svojoj biti protuevropska pojava. U njemu kao u kulturnoj pojavi, razum je izgubio svoje prvenstvo, koje mu prirodno pripada. U njemu je glavna crta bolno čuvstvo mržnje prema onom, što je čovjek do sada stvorio. Idejni su mu nosioci i prvi primjenjivači, naročito u Rusiji, Židovi, koji su uvijek bili protiv evropske kulture, ma da su se civilizacijom te kulture služili i koristili više od svih Evropejaca po mentalitetu i duhovnom shvaćanju filozofije, religije, morala socijalnih i kulturnih ustanova, obitelji, države, privatne imovine i svega što sačinjava bit evropske kulture, u potpunoj suprotnosti s evropskim shvaćanjem.

Evropska kultura znači stvaranje u znaku duhovnog shvaćanja života, a boljševizam znači stvaranje, odnosno razaranje toga svijeta u znaku punog i načelnog materijalizma.

Poglavnik, kao najizrazitiji i najveći predstavnik hrvatskoga naroda, koji je od svog doseljenja u ove krajeve bio uvijek vrijedni član evropske kulturne zajednice, nije mogao drugačije govoriti o boljševizmu, nego što to može jedan superiorni predstavnik takvoga naroda, koji je uvijek pripadao zapadnoevropskoj kulturnoj orijentaciji. Poglavnikov stav je hrvatski, zapadnoevropski stav, stav duhovnog gledanja na život i svijet. A ta kultura, kultura je razuma, ona nije mogla zaniijekati duha, jer mnogostrukost života promatra sintetički, u cjelini, a u toj mnogostrukosti pronalazi duhovne pojave. Ona je priznala nima primat među drugim vrijednostima. Evropska kultura znači najviše pomirenje, koje je moguće u ljudskoj svijesti između duha i materije. Njihovo pomirenje znači najviše rješenje smisla ljudskoga života, njegove uljudbe i sreće uopće. Onaj sustav, koji ne vidi potrebu toga izmirenja, već hoće isključenje i negaciju jednoga (kao boljševizam isključenje i negaciju duha) mora propasti prije ili poslije, samo što u svakom slučaju predstavlja veliku nesreću za čovječanstvo. Onaj, koji hoće urediti društveni život na zasadama boljševizma, u teškoj je zabludi, u načelnoj duhovnoj zabludi, koja onda u primijenjenom životu rađa bezbroj drugih zabluda, ove opet neizmjerne strahote, koje čovjek mora podnositi. Takav sustav hoće promijeniti narav čovjeka, a promijeniti narav je nemoguće.

Koliko bi bilo potrebno strašnih batina, da promijenimo narav konja ili psa u čovjeka, a da ipak ostanemo samo kod pokušaja. Ne žalimo i psa radi batina, koje primi samo radi jedne ograničene dresure, koja znači, ne izmijenu njegove naravi, nego tek blijeđu neku modifikaciju u stanovitim samo časovima i pod određenim prilikama. A kakvih strašnih batina treba, da se podpunno izmijeni narav, slobodna i razumna narav čovjeka, mogu reći samo boljševici, koji su ih davali i narod, koji ih je primao. Kako duh i slobodu uništiti batinama? Po-

glavnik u svojoj knjizi veli, da ne bi bilo moguće boljševizam ostvariti bez nasilja i zločina, koje su boljševički tipovi primijenili na ruski narod. A zašto je to tako, Poglavljenik opet veli, da komunizam znači potpuno potvarenje (materijalizaciju) života. Boljševizam je istjerao sve duhovno iz života i uzakonio materijalističko shvaćanje. Uzakonio je to zato, da od čovjeka, koji je bio izrabljivač, izgrade čovjeka pravde, čovjeka bez egoizma, čovjeka kojem će rad i pravda biti potreba, kao što mu je fiziološka potreba disanje. A da li je to moguće? Poglavljenik veli: »Treba biti ne idealista, nego naivnjak, pa moći vjerovati, da će se ikada postići andeosko savršenstvo ljudi, koje je potrebno za polučenje takvog društvenog poredka, kakvog čovječanstvu u izgled stavlja marksistička teorija... Čovjek se mora odgojiti i usavršiti, da živi pod tim zasadama... Što će zakon, sudovi i tamnice, kada nitko više ne bude krao, otimao, ubijao i oskvrnjivao... Što će vlade, kada svi budu svoju dužnost ispunjavali, međusobno jedan drugoga pomagali i t. d... Kad mržnja i zavist prestanu, kada će svi biti kao ljiljani i ptice nebeske.« Poglavljenik pita: »Je li to moguće?« Nakon što je analizirao ljudski egoizam i pokazao, da je on duboko usađen u dušu čovjeka, da se i kod malog djeteta najranije javlja osjećaj egoizma, koji izražen u osnovnom načelu i izrazu: moje, i nakon što je učinio vjerojatnim, da ni boljševički ideolozi u to ne vjeruju, nego da iz njihova držanja izvire »mala fides«. Poglavljenik prikazuje, kako su se apostoli boljševičke ideje međusobno strijeljali i kako je od njih nekoliko desetaka ostalo još tek par silnika, koje nije stigla kazna strijeljanjem. Poglavljenik to prikazuje s osobitom željom, da istakne svu rugobu, u koju su pali boljševički ideolozi, ne vjerujući ni sami u ispravnost svojih misli.

Time je Poglavljenik pokazao osnovne misli boljševizma i tim istovremeno pokazao nemogućnost, da se odgoji čovjeka pravde na tim zasadama. Oni su zanižavali duh i slobodu, pa onda vjeruju, da će silom postići čovjeka pravde, a tim čine strašne zločine i na duhovnim i materijalnim dobrima čovjeka, kako to veli Poglavljenik. Poglavljenik kaže: »Svakim svojim kretom, svakom objavom svog bića pokazuje čovjek, da živi dva života: Jedan, što je tvaran, vezan uz elemente prirode, potvrđen prirodnim zakonima, zakonima tvari, dakle život tjelesni, i drugi, kome tvar ne postavlja granica, koji se kreće neovisno od prirodnih sastojaka, nad njima i preko njih, koji nije potvrđen zakonima, što vladaju sa stvarima, dakle život duhovni. Sva materijalistička nauka nije kadra rastumačiti i riješiti probleme duhovnog bivstvovanja. »Tu kulminira Poglavljenikova evropejština. Na ovim mislima počiva snaga, čvrstoća i sigurnost njegovih sudova. A to mu daje i dosljednost u promatranju i ocjenjivanju pojava. Poglavljenik uzima za podlogu narav čovjeka u njezinoj cjelini, a to je najbolji putokaz za život, za njegove pojave i za sve njegove probleme. Time smo istakli i Poglavljenikov stav prema boljševizmu i završili drugi dio naše zadaće.

Konačno, nakon svega ovoga, nije gotovo niti potrebno posebno isticati široku naobrazbu Poglavljenikovu. Ne iskrsava li nam pred oči, čitajući ovu Poglavljenikovu knjigu, kako je on pomno i ozbiljno proučio i prirodne nauke, gdje to treba, i lijepu književnost, naročito rusku, u želji, da upozna cijeli kompleks pitanja i pojava u vezi s ruskim boljšev-

vizmom, ne vidimo li njegovo duboko poznavanje filozofije, a i gospodarskih i pravnih znanosti i t. d. Ali, naobrazba ne znači samo nagomilavanje znanja s ovog ili onog područja, nego ona znači i plemenitost srca, dubinu i bogatstvo čuvstava. A Poglavljenikova je knjiga i u tom pogledu na punoj visini. Koliko ćemo divnih i plemenitih osjećaja srca i istinske čuvstvenosti naći u ovoj knjizi. Ljubav prema prirodi, ljubav prema čovjeku, njegovoj slobodi, njegovom napretku, ljubav prema selu i seljaku, to je ona osnovna crta, to je ona glavna nit, koja Poglavljeniku daje zanos i oduševljenje. To je onaj zanos i oduševljenje, koji Poglavljenik unosi i u politiku, a koji mu daje ustrajnost i vjeru u njegovu radu. Nitko nije tako divno govorio o seljaku kao Poglavljenik... Priroda sa svojim više nego umnim, upravo nadnaravnim stvaralačkim silama uči seljaka simetriji, skladu, ustrajnosti, logici i razboritosti... Od ptičijih gnijezda što ih mali, veseli i dražesni stvorovi svijaju po granama drveća i njegovu gaju, pa do podzemnih jamica štetočinaca krtica, premudra su knjiga, u kojoj samo on ima prilike i mogućnosti čitati najveću nauku, najveću mudrost i najveće pjesništvo. On je pjesnik, jer mu duša pjeva s izlazom i zalazom sunca, s porodom djeteta u kući i janjeta u staji. On je glazbenik, on je pjesnik, on je filozof i t. d.« Sve to boljševici ne mogu osjetiti, jer su malograđanskog, židovskog i industrijskog podrijetla. Oni nisu u stanju osjetiti sa seljakom ono veliko blago, što izvire ispod izorane brazde, što »odiše iz lugova i klasom pozlaćenih polja«. Za njih je mrtva »vječna glazba mirisa ptičjeg cvrkuta i izlazećeg te zalazećeg sunca.«

Mi smo na jednom mjestu prije istakli, kao naročitu crtu Poglavljenikove ličnosti, njegovu intuitivnost. Ta se ističe naročito u posljednjem poglavlju. »Fašizam i boljševizam«. Poglavljenik je sigurno predvidio razvitak političkih događaja u Evropi, osjetio je unaprijed sukob, koji će se odigrati između Evrope, pod vodstvom nacionalsocijalizma i fašizma, protiv ruskog boljševizma. Taj se danas odigrava, a Poglavljenik je 1937. god. rekao, da će njemački nacional-socijalizam sarrti boljševicima glavu. To se danas u cijelosti ispunjava.

Iz svega ovoga vidimo, da je Poglavljenikova knjiga »Strahote zabluda« nastala kao plod duboke meditacije, ozbiljnog proučavanja, solidne naobrazbe, i nada sve, želje, da ga njegov, tada još zarobljeni narod, shvati i da pođe onim putem, koji ga je i doveo do njegove državne nezavisnosti. Hrvatski narod dao je iz svoje sredine Poglavljenika, a Poglavljenik mu se je odužio uskrnućem njegove države. Kao što talijanski narod, kao što njemački narod, kako to veli Poglavljenik, nije mogao, a da ne izbaci iz svoje sredine Benita Mussolinia i Adolfa Hitlera, tako ni hrvatski narod, uslijed povjesnih snaga, koje su u njemu djelovale, nije mogao, a da ne rodi Poglavljenika dra Antu Pavelića, a on nije mogao drugačije govoriti, nego kako to odgovara silama, koje su djelovale i djeluju u hrvatskoj političkoj i kulturnoj povijesti. Fašizam, nacionalsocijalizam i ustaški pokret znače zdravo pomirenje pojedinaca i društva, slobode i društvenosti, oni znače svesti na minimum zloporabe slobode na račun društvenosti, a to je njihova najvažnija povjesna i društvena funkcija.

Dr. Franjo Nevistić

SVEUČILIŠNE VIJESTI

PROFESOR STJEPAN RATKOVIĆ IMENOVAN DRŽAVNIM TAJNIKOM U MINISTARSTVU NASTAVE.

Odredbom Poglavnika br. 4117. — 1941. od 2. studenoga 1941. imenovan je prof. Stjepan Ratković, rektor Više pedagoške škole, državnim tajnikom u ministarstvu nastave.

*

Rođen 1878., prof. Stjepan Ratković, zauzimao je u svom dosadašnjem nastavničkom radu različite položaje u prosvjetnoj struci. Počevši kao učitelj

*Prof. STJEPAN RATKOVIĆ,
državni tajnik u Ministarstvu nastave*

pučke škole, prof. Ratković je svojim radom svratio ubrzo na sebe poglede javnosti, te postaje uskoro nastavnikom građanske škole. Iza toga odlazi na studij u inozemstvo, gdje se bavi naročito studiranjem geografije. Kasnije odlazi u Ministarstvo prosvjete, gdje postaje načelnikom odjela.

Za vrijeme svoga rada u Ministarstvu prosvjete, prof. Ratković bavi se posebno pitanjem uređenja naših građanskih škola, te je potaknuo misao o osnivanju visoke stručne škole. Prof. Ratković izra-

dio je osnovu za tu školu, te je ona primljena i na temelju nje, otvorena je u Zagrebu god. 1919. Viša pedagoška škola.

Poslije toga postaje prof. Stjepan Ratković zemaljski školski nadzornik učiteljskih škola, a nakon toga i profesor Više pedagoške škole u Zagrebu, gdje je predavao zemljopis kao redovni profesor.

U doba svog prosvjetnog rada, profesor Ratković objavio je i više radova iz prosvjetne struke, među kojima treba spomenuti »Slijepi i njihovo odgajanje« (1917.), »Savremeno staranje za djecu i mladež« (1920.), »Čitanka za odrasle nepismene« (izrađena u zajednici sa dr. Stj. Bosancem 1925.), »Čitanka za osnovne škole« (suradnici dr. Bosanac, dr. Sig. Čajkovac i Vladimir Nazor), »Zemljopis« za I., II., III. i IV. razred građanskih škola, a objavio je i velik broj članaka i referata u našim i njemačkim časopisima.

Godine 1913. pokrenuo je i uređivao s drom Perkovićem i I. Dizdarom u Zadru list »Narodni učitelj«. Od 1920. do 1925. bio je jedan od urednika pedagoškog mjesečnika »Napredak«.

Osim toga je prof. Stjepan Ratković i pravi član »Hrvatskog pedagoškog zbora«, kome je neko vrijeme bio i predsjednik.

Nakon umirovljenja dr. Stjepana Bosanca bio je, ove godine u mjesecu veljači, prof. Stjepan Ratković imenovan rektorom Visoke pedagoške škole u Zagrebu, a sada je odredbom Poglavnika imenovan državnim tajnikom u Ministarstvu nastave.

Ovo visoko odlikovanje prof. S. Ratković je zaista zaslužio, jer on spada u izabrani broj odličnih hrvatskih sinova, koji nikada nijesu — za ljubav grupe ili karijere — iznevjerili svoga naroda.

Vrijedno je još pribilježiti da je prof. Ratković dugogodišnji član upravnog odbora Hrvatskog sveučilišnog društva. Uredništvo glasnika »Alma mater croatica« naročito je pak ponosno što može državnog tajnika prof. Ratkovića ubrajati među svoje stalne suradnike. (U rujanskom broju ovoga godišta našega glasnika prof. Ratković je objavio vrlo zapaženi članak o »Ulozi Visoke pedagoške škole u našem školskom sustavu«).

SVEUČILIŠNI PROFESOR DR. BOGDAN ŠOLAJA ODPUŠTEN IZ DRŽAVNE SLUŽBE. Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske otpušten je iz državne službe dr. Bogdan Šolaja, redoviti profesor Poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu.

OSTAVŠTINA HRVATSKOG RODOLJUBA ZAGREBAČKOM SVEUČILIŠTU. Prije kraćeg vremena umro je odlični hrvatski rodoljub Hinko Brodjočin, ljekarnik u Zagrebu.

U svojoj oporuci, koja je pisana još za vrijeme propale državne tvorevine, potvrdio je svoje nepokolebivo hrvatsko rodoljublje sjetivši se milijunskim doprinosom hrvatskih znanstvenih i umjetničkih ustanova. Tako je na pr. odredio 500.000 Kuna za

ostvarenje farmaceutskog fakulteta. Hrvatskom lje-karničkom društvu, gdje je bio dugo vremena predsjednikom, ostavio je 120.000 Kuna za podpore onim magistrima Hrvatima, rođenim rimokatolicima, koji unapređuju hrvatsku farmaciju svojim znanstvenim radom. Hrvatskoj akademiji umjetnika u Zagrebu ostavio je 120.000 Kuna za stipendije najdarovitijim budućim umjetnicima i to Hrvatima rimokatolicima. Hrvatskom sveučilištu ostavio je 50.000 Kuna.

UMIROVLJENI SVEUČILIŠNI PROFESORI. Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske od 17. listopada 1941. umirovljeni su:

Dr. Boris Zarnik, redoviti profesor medicinskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Aleksander Ugrešević, redoviti profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Srećko Zuglia, redoviti profesor pravnog fakulteta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Valentin Vouk, redoviti profesor filozofskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Marijan Salopek, redoviti profesor filozofskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Fran Tučan, redoviti profesor filozofskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Đuro Nenadić, redoviti profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činov. II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Ivan Ritig, redoviti profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, činovnik II. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

Dr. Ljudevit Gutschy, izvanredni profesor poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zagrebu, činovnik III. položajne grupe 1. stupnja s pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe pripada.

NOVI REDOVITI PROFESORI SVEUČILIŠTA. Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je Dr. Antun Mayer, izvanredni profesor Filozofskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, za redovitoga profesora istog fakulteta kod katedre za latinski jezik, činovnikom II. položajne grupe 2. stupnja.

Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je ing. Zvonimir Vrkljan, izvanredni profesor Tehničkog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, za redovitoga profesora istog fakulteta kod katedre za građevinske konstrukcije, činovnikom II. položajne grupe 2. stupnja.

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

DR. VOJTJECH TUKA OPET PREDAJE NA SVEUČILIŠTU. Dne 17. listopada slovačko sveučilište u Bratislavi doživjelo je veliki dan. Predsjednik vlade Dr. Vojtech Tuka nastupio je opet nakon dvadeset godina kao sveučilišni profesor pravnog fakulteta i održao slušačima predavanje iz područja pravne filozofije. Sveuč. prof. Tuka bio je već prije izabran za prvoga rektora slovačkog narodnog sveučilišta i njegovo ustoličenje god. 1940. bilo je pravo narodno slavlje.

Najveća predavaonica pravnoga fakulteta u Bratislavi bješe prepuna sveučilištaraca, koji su oduševljeno pozdravili uglednoga učenjaka, političkog borca i mučenika. Prisutan je bio dekan dr. Knappek, prodekan dr. Fundarek i članovi profesorskog zbora s docentima.

Prof. Tuka započeo je predavanje veoma ganut i gotovo sa suzama radosnicama u očima. Pobožno je pristupio katedri, s koje ga neprijatelji slovačkog naroda otjeraše pred dva desetljeća. Govorio je o slovačkom narodnom smjeru i duhu pravne filozofije, i to s takvom erudicijom i mladenačkim elanom, da je upravo zanio slušateljstvo. Upozorio je na svoje djelo »Die Rechtssysteme« koje je nedavno izašlo u Berlinu, a koje do malo vremena izlazi na slovačkom izvorniku.

Poslije svršetka predavanja prof. Tuka bio je opet oduševljeno pozdravljen dugotrajnim odobravanjem slovačkih sveučilištaraca, koji s najvećim zanimanjem očekuju daljnja predavanja svog omiljelog profesora.

KRALJ BORIS III. POČASNI DOKTOR TEHNIČKOG SVEUČILIŠTA U BUDIMPEŠTI. Bugarski kralj Boris III. baštinió je od svoga oca, nekadašnjeg bugarskog kralja Ferdinanda, zanimanje za prirodne znanosti i sklonost za gajenje prirodnih znanosti, — tako piše mađarska štampa

povodom odlikovanja bugarskog kralja doktorom »honoris causa«.

Mađarska akademija znanosti izabrala je njegovoga oca, zbog zasluga na području prirodnih znanosti, pred više od 2 desetljeća za počasnog člana. Sin mu, bugarski kralj Boris III., bavio se je, u okviru opsežnog područja prirodnih znanosti, naročito liječničkim i tehničkim znanostima i to kao podpiratelj i promicatelj. Mađarsko tehničko i gospodarsko sveučilište »Palatin Josip« htjelo je iskazati čast njegovim zaslugama što ih je stekao na polju tehničkih znanosti time što mu je ponudilo naslov doktora »honoris causa«.

Bugarski kralj Boris izjavio se je spremnim primiti ovo odlikovanje. Svečana predaja počasne diplome uslijediti će kasnije.

PROMOCIJA MINISTRA PREDSEDNIKA FILOVA ZA POČASNOG DOKTORA BUDIMPEŠTANSKOG SVEUČILIŠTA. Na budimpeštanskom sveučilištu obavljena je svečana promocija bugarskog ministra predsjednika i ministra nastave Bozdana Filova, uvaženog učenjaka, za počasnog doktora. Promociji su prisustvovali ministar predsjednik i ministar vanjskih poslova dr. Laszlo pl. Bardossy i druge vodeće ličnosti mađarskog javnog života kao i svi prvaci mađarske znanosti.

Pred sveučilišnom zgradom bila je postrojena počasna četa đačkog udruženja »Turul«, a članovi drugih đačkih društava stajali su u dvoredovima od ulaza do aule. U svečano iskićenoj auli zauzeli su mjesta, prema starom običaju, na povišenom mjestu oko dugog stola članovi sveučilišnog senata na čelu s rektorom Akos pl. Navratil. U pozadini stajali su zastavnici đačkih društava i đaci u mađarskim narodnim nošnjama. Bili su prisutni i svi profesori sveučilišta Petar Pazmani, te predstavnici drugih mađarskih sveučilišta. Kada je ministar predsjednik Filov ušao u aulu, bio je dugo i srdačno pozdrav-

ljen. Bugarski ministar predsjednik zauzeo je mjesto na jednom posebnom stolu, koji je bio postavljen blizu stola akademskog senata.

Najprije je sveučilišni pjevački zbor zapjevao madžarski »Credo« a zatim u bugarskom jeziku »Šumi Marica« i bugarsku carsku himnu. Tada je rektor von Navratil pozdravio ministra predsjednika Filova na madžarskom jeziku, a na latinskom jeziku prikazao znanstveni rad Filova. Dekan filozofskog fakulteta Alojz Zambra, profesor talijanskog jezika i literature, održao je svečani govor na latinskom jeziku u kojem je prikazao znanstveni rad učenjaka Filova i između ostalog rekao da je pred nekoliko desetljeća došlo do izražaja jedno novo, dublje i ozbiljnije povjesno shvaćanje arheološke nauke, što je bila posljedica pojave da se u mnogim zemljama pojavila težnja za upoznavanje vlastite zemlje do najstarijih vremena. U Bugarskoj bio je Bogdan Filov nosilac ove pojave, koji je bugarsku arheologiju oslobodio okvira lokalnih istraživanja i stavio je na stupanj međunarodne zna-

nosti. Tada se ispostavilo, kako je područje starih Tračana bogato na arheološkim spomenicima. Kada danas filozofski fakultet sveučilišta Petar Pasmani predaje uvaženom bugarskom arheologu ispravu najvećeg priznanja, koju može dati, prima Bogdana Filova u redove svojih počasnih doktora u znak nastojanja, da se veze bugarske i madžarske arheološke znanosti još uže povežu, te da suradnja madžarskih i bugarskih arheologa bude što je moguće življa i uspješnija.

Poslije svečane promocije čestitali su članovi sveučilišnog senata bugarskom ministru predsjedniku te je svaki član senata govorio povijesnu formulu: »Recipio Te in Collegium doctorum nostrorum«.

Zatim je dekan Zambra predao ministru predsjedniku Filovu počasnu diplomu.

Nakon toga održao je bugarski ministar predsjednik dr. Filov poveći govor, u kojem se je zahvalio, kako sveučilišnom senatu tako i profesorima, što je doživio ovu izvanrednu čast.

ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE*

Zakonska odredba o Hrvatskom sveučilištu

I. Obće uredjenje sveučilišta

§ 1. Hrvatsko sveučilište u Zagrebu samostalan je i najviši učevni zavod Nezavisne Države Hrvatske, a ima ove fakultete: bogoslovni, mudroslovni, pravni, medicinski, poljodjelsko-šumarski, tehnički, veterinarski i farmaceutski.

§ 2. Sveučilište i pojedini njegovi fakulteti pravne su osobe. Svoj zadatak vrše preko svojih organa pod neposrednim nadzorom ministra nastave.

§ 3. Uredjenje fakulteta, te njihov nastavni i izpitni red propisuje ministar nastave na predlog fakulteta.

Ministar nastave može propisati shodne odredbe u pogledu suradnje pojedinog fakulteta s ministarstvom iste struke.

Zakladnice i statute za sve zaklade sveučilišta odobrava ministar nastave na prijedlog senata.

II. Sveučilišne oblasti

§ 4. Sveučilišne oblasti jesu: rektor, senat, dekani, fakultetska vijeća, niži i viši stegovni sud za nastavnike i za ostalo sveučilišno osoblje i stegovni sud za slušače.

A) Rektor

§ 5. Rektor upravlja sveučilištem i predstavlja ga. On izvršuje odluke senata i rješava tekuće poslove sveučilišta, napose one, koji nisu izriekom stavljani u nadležnost koje druge sveučilišne oblasti. Utvrđuje dnevni red za sjednice senata, saziva ih i predsjedava im, čuva sveučilišni pečat i izdaje izprave, odobrava dopust nastavnima do najviše 14 dana u školskoj godini i brine se za održavanje reda u svim prostorijama sveučilišta.

Rektor imenuje na prijedlog senata odnosno fakultetskih vijeća pisarničko, tehničko (§ 109. sl. d. e) i podvorničko osoblje.

* Pod ovim natpisom objavljujati ćemo zakone, zakonske odredbe i naredbe važne po hrvatsku znanost i hrvatsku kulturu, i to redom kako su objavljene u »Narodnim Novinama«.

§ 6. Rektor se bira pri kraju školske godine na jednu godinu između djelatnih redovnih profesora. Izbor obavlja posebno tijelo, koje saziva rektor, a u nj određuje svako fakultetsko vijeće iz svoje sredine četiri izbornika i dva zamjenika. Dvojica od izbornika moraju biti redoviti profesori, a dvojica mogu biti i izvanredni profesori.

Izboru predsjedava odstupajući rektor, ali nema prava glasa. Izbor se vrši tajnim glasovanjem.

Izabran je onaj kandidat, koji je dobio nadpolovičnu većinu svih glasova. Ako se to ne postigne ni ponovljenim biranjem, pristupa se užem izboru između dvaju kandidata, koji su kod drugog biranja dobili najviše glasova. Ako je broj glasova jednak, odlučuje ždrijeb.

O izboru rektora podnosi se izvješće ministru nastave.

Novi rektor preuzima dužnost osam dana prije početka školske godine.

Isti profesor može biti ponovno biran rektorom.

§ 7. Odstupajući rektor postaje prorektorom. Ako nema prorektora, izabire se on na jednaki način kao i rektor. Rektora zamjenjuje prema potrebi prorektor, a prorektora dekan, najstariji po sveučilišnoj profesorskoj službi.

B) Senat

§ 8. Senat sastavljaju rektor, prorektor, dekani i prodekani svih fakulteta.

Kad je potrebno, može senat pozvati i druge predstavnike pojedinih fakulteta, najviše po dvojicu između redovitih profesora svakoga fakulteta, koje izabire fakultetsko vijeće. Ti predstavnici imaju savjetni glas.

§ 9. Senat vrši ove poslove:

1. vijeća o svim pitanjima, koja se tiču cjelokupnog sveučilišta;

2. sastavlja na temelju prijedloga fakulteta nacrt godišnjeg proračuna za sveučilište;

3. izradjuje i predlaže ministru nastave na odobrenje propise o ustrojstvu društvene pomoći slušačima;

4. rukuje obćim zakladama sveučilišta i nadgleda njegovu imovinu;

5. u izboru nastavnika daje svoje obrazloženo mišljenje i predlaže ga ministru nastave na odluku (§ 32.);

6. bira između redovitih profesora pet članova i dva zamjenika u niži stegovni sud, zatim stegovnog istražitelja i tužitelja za niži i viši stegovni sud;

7. bira i predlaže ministru nastave na imenovanje sveučilišnog tajnika i perovodno osoblje rektora;

8. daje obrazloženo mišljenje o prijedlozima fakulteta za prestanak sveučilišne nastavničke službe po § 58. ove zakonske odredbe;

9. razpravlja i odlučuje o izboru počasnih doktora na temelju prijedloga fakulteta;

10. vodi nadzor nad predavanjima Pučkog sveučilišta;

11. bira 4 predstavnika u Hrvatsku narodnu i sveučilišnu knjižnicu (§ 74.);

12. određuje svoj poslovni red;

13. predlaže ministru nastave vjerskog propovjednika za slušače rimokatoličke i islamske vjeroispoviesti u sporazumu s nadbiskupskim ordinarijatom odnosno Reis-ul-ulemom;

14. odlučuje o svim pitanjima, koja su mu stavljena u nadležnost ovom zakonskom odredbom i drugim zakonskim propisima, zatim o predmetima, koji se tiču sveučilišta, a ne pripadaju nadležnosti nijednoga drugog sveučilišnog organa.

§ 10. Sjednice senata saziva rektor po potrebi, a za vrijeme školskoga rada najmanje svaki mjesec jedanput.

Saziv senata mogu tražiti najmanje tri četvrtine članova senata ili pojedina fakultetska vijeća ili ministar nastave, naznačivši predmet razprave. U tom slučaju mora rektor sazvati senat najdalje za osam dana po primitku zahtjeva.

Sjednica senata može se sazivati i za vrijeme školskih praznika, ako to zahtjeva obći probitak sveučilišta.

§ 11. Za valjanost zaključaka senata potrebna je prisutnost bar tri četvrtine njegovih članova. O dužnosti prisustvovanja sjednicama vriedi odredba § 53.

C) Dekani

§ 12. Dekan upravlja fakultetom, izvršuje odluke fakultetskog vijeća, rješava tekuće poslove i brine se za nastavu i izpite na fakultetu. O važnijim odlukama i događajima izvješćuje na sljedećoj sjednici vijeća.

Dekan napose nadzire fakultetske zavode, klinike, seminare, laboratorije, upravu dobara, pazi na vršenje nastavničkih dužnosti nastavnika i pomoćnoga nastavnog osoblja; nadgleda cjelokupan rad upravnog, računskog, tehničkog i podvorničkog osoblja fakulteta; izradjuje prijedloge za sastav izpitnih povjerenstava; postavlja zamjenu za članove izpitnih povjerenstava u slučaju njihove bolesti ili inake spriećenosti; skuplja podatke za prijedlog proračuna fakulteta; saziva sjednice fakultetskog vijeća i predsjedava im.

§ 13. Dekana bira fakultetsko vijeće na godinu dana između redovitih profesora pri kraju školske godine u skladu s odredbom § 6. st. 3. ove zakonske odredbe.

Odstupajući dekan postaje prodekan.

O izvršenom izboru podnosi se izvješće rektoru i preko rektora ministru nastave.

Novi dekan preuzima dužnost osam dana prije početka školske godine.

U svim dužnostima zamjenjuje dekana prodekan, a prodekana po sveučilišnoj profesorskoj službi najstariji profesor ili profesor, kojega odredi fakultet-

sko vijeće, ako su ovi opravdanim razlozima zapriečeni.

D) Fakultetsko vijeće

§ 14. Fakultetsko vijeće sastavljaju svi redoviti i izvanredni profesori.

Predsjednik je vijeća dekan, a perovodja po službi najmladji izvanredni profesor.

Ostale nastavnike fakulteta može dekan pozvati na sjednicu fakultetskog vijeća, ako je potrebno, da se saslušaju u pitanjima struke, koju predaju, ali nemaju prava glasa.

§ 15. Fakultetsko vijeće vrši ove poslove:

1. bira dekana i po potrebi prodekana;

2. sastavlja red predavanja za svako poljeće;

3. brine se za popunjenje izpražnjenih katedra i za zamjenjivanje odsutnih i bolesnih nastavnika;

4. bira i s obrazloženjem predlaže preko senata profesore, docente i suplente;

5. bira i predlaže za imenovanje ostale nastavnike i pomoćno nastavno osoblje, tajnika fakulteta, uredsko perovodno, knjižničko stručno, pisarničko, tehničko i podvorničko osoblje;

6. stavlja prijedlog za prestanak sveučilišne nastavničke službe po § 58. ove zakonske odredbe;

7. daje mišljenje o dopustima nastavnika preko 14 dana;

8. izradjuje prijedlog proračuna za svoj fakultet;

9. rukuje poklonima, zakladama i fondovima fakulteta i nadzire njegovu imovinu;

10. brine se za sgrade, prostorije, potrebne za nastavu i za zavode;

11. odlučuje o uračunavanju poljeća slušačima;

12. odlučuje o priznanju diploma inozemnih fakulteta po propisima zakona o nostrifikaciji diploma;

13. odlučuje o rasporedu izpita i o sastavu izpitnih povjerenstava;

14. određuje svoj poslovni red;

15. odlučuje o svim pitanjima, koja su mu stavljena u nadležnost ovom zakonskom odredbom i drugim zakonskim propisima.

§ 16. Sjednice fakultetskog vijeća saziva dekan za vrijeme školskoga rada svaki mjesec, a inače prema potrebi ili na zahtjev četvrtine članova vijeća. U potonjem slučaju ima dekan sazvati sjednicu najkasnije za osam dana, odkad je primio zahtjev saziva. Odredba § 10. st. 3. vriedi i za sjednicu vijeća.

§ 17. Vijeće može valjano odlučivati, ako je prisutna najmanje polovica članova. Odluke vijeća stvaraju se većinom glasova prisutnih.

E) Niži i viši stegovni sud

§ 18. U niži stegovni sud bira senat između redovitih profesora pet članova i dva zamjenika kao i stegovnog istražitelja i tužitelja na godinu dana. Jedan član suda i jedan zamjenik moraju biti profesori pravnoga fakulteta. Sud je nadležan za sve stegovne prestupke nastavnog i ostalog sveučilišnog osoblja.

§ 19. Viši stegovni sud sastavljaju rektor i dekani sviju fakulteta. Njihovo zamjenjivanje vrši se po odredbi §§ 7. i 13. st. 5. ove zakonske odredbe. Dužnost istražitelja i tužitelja vrši ista osoba kao i kod nižeg suda.

§ 20. Postupak stegovnih sudova vrši se po propisima zakona o činovnicima, a u koliko ih nema, po propisima kaznenoga postupka.

F) Stegovni sud za slušače

§ 21. Stegovne propise za slušače sastavlja senat nakon saslušanja predstavnika ustaške sveučilišne mladeži, a odobrava ih ministar nastave.

III. Nastavnici

§ 22. Nastavnici sveučilišta jesu: 1. redoviti profesori, 2. izvanredni profesori, 3. sveučilištni docenti, 4. počastni i naslovni profesori, 5. privatni docenti, 6. suplenti, 7. pomoćni (honorarni) nastavnici, 8. stalni i pomoćni lektori, 9. učitelji vještina.

Popunjavanju mjesta nastavnika predhodi redovito natječaj.

§ 23. Profesori i docenti sveučilišta uživaju potpunost slobodu naučavanja, koliko ih u tom zakonu ne ograničuje.

Svaki profesor dužan je znanstveno raditi, objelodanjivati svoje radove i brinuti se za izobrazbu znanstvenih radnika.

§ 24. Redoviti i izvanredni profesori stiču imenovanjem u svojoj službi stalnost i nepremjestivost.

§ 25. Bez natječaja može se za redovitog profesora pozvati priznati učenjak izvan fakulteta ili izabrati izvanredni profesor fakulteta, ako je novim radom stekao znanstvenu kvalifikaciju za redovitog profesora.

U natječaju može se redovitim profesorom izabrati kandidat, koji je habilitiran za tu struku ili po mišljenju fakulteta ima spremu, koja odgovara toj kvalifikaciji, i onaj, koji je svojim znanstvenim radom potvrdio, da samostalno i s uspjehom obrađuje struku, za koju se bira.

§ 26. U slučaju poziva ili izbora bez natječaja podnose dvojica redovitih profesora pismeni izvještaj, u kome se navodi životopis kandidata i sav njegov znanstveni rad. Ako fakultet nema dvojice stručnjaka za izvještaj, fakultetsko vijeće može tražiti mišljenje stručnih profesora u drugim fakultetima ili visokim školama u državi.

Izvjestitelji ne mogu biti redoviti profesori katedre, na koju se poziva ili za koju se izabire novi nastavnik, kao ni osobe, koje su s kandidatom rođjaci u izravnoj lozi, u pobočnoj lozi do uključivo četvrtog koljena, rođjaci po tastbini do uključivo drugog koljena, kao ni ženitbeni drug.

§ 27. Za izbor redovitog profesora traži se absolutna većina glasova svih redovitih profesora toga fakulteta.

§ 28. Natječaj za redovitog profesora ima dekan na temelju zaključka fakultetskog vijeća oglasiti u Narodnim novinama, a prema potrebi i u drugim domaćim novinama.

U oglasu natječaja ima se točno navesti katedra i predmet, za koji se traži profesor, i rok do kojega se kandidati imaju prijaviti. Taj rok ne može biti kraći od šest tjedana ni duži od šest mjeseci, računajući od prvog oglasa u Narodnim novinama. U tom roku mora se natječaj oglasiti najmanje tri puta, ali u razmaku od najmanje tri dana, a najviše od osam dana.

§ 29. Natjecatelji moraju u određenom roku podnijeti molbu dekanu. Molbi treba priložiti sve izprave, koje su potrebne za imenovanje u državnu službu, doktorsku diplomu, odnosno svjedočbu diplomskog izpita (§ 92.), opis života (curriculum vitae), u kojemu treba napose navesti tok studija i rad poslije svršenih sveučilištnih nauka, te predložiti sve objavljene znanstvene i stručne radnje.

Fakultetski propisi mogu pored doktorske diplome tražiti i diplomu o završenim fakultetskim naukama.

§ 30. Dekan iznosi molbe pred fakultetsko vijeće, koje bira iz svoje sredine dvojicu izvjestitelja prema odredbama § 26. ove zakonske odredbe.

§ 31. U slučaju poziva ili izbora za redovitog profesora može fakultetsko vijeće predložiti i više

kandidata bilo određujući red, kojim bi se imali uzeti u obzir, bilo predlažući sve podjednako (aequo loco).

Kod svakog izbora nastavnika, o kojemu se raspravlja u senatu, određuje fakultetsko vijeće dva delegata, koji sudjeluju s pravom glasa u razpravi o tom izboru. Jedan delegat ima zastupati može-bitne prijedloge manjine.

§ 32. Prijedlog fakultetskog vijeća dostavlja dekan u roku od deset dana preko rektorata senatu. Ako se senat s prijedlogom ne slaže, mora ga sa svojim obrazloženim mišljenjem poslati ministru nastave na odluku. Pri tom ocjenjuje senat formalnu, moralnu i stručnu kvalifikaciju kandidata.

§ 33. U natječaju može se za izvanrednog profesora izabrati kandidat, koji je habilitiran za tu struku ili imade po mišljenju fakulteta spremu, koja odgovara toj kvalifikaciji, i kandidat, koji imade samostalnih znanstvenih radnji iz struke, za koju se natječe, ali fakultet misli, da ga ti radovi još ne preporučuju dovoljno za redovitog profesora.

§ 34. Za izbor izvanrednog profesora i sveučilištnog docenta traži se absolutna većina glasova svih redovitih i izvanrednih profesora tog fakulteta.

§ 35. Sveučilištni docent može se izabrati na temelju natječaja između kandidata, koji su habilitirani kao privatni docenti, a izuzetno i izvan kruga privatnih docenata, ako za to postoje važniji razlozi.

§ 36. Za natječaj i dalji postupak kod izbora izvanrednog profesora i sveučilištnog docenta primjenjuju se odredbe §§ 28.—32. ove zakonske odredbe tako, da jedan od izvjestitelja može biti i izvanredni profesor.

§ 37. Docent ne polaže državni stručni izpit u smislu propisa zakona o činovnicima.

§ 38. Imenovani docent ima se poslije pete i desete godine od imenovanja podvrći nanovo izboru. Ako se rok navršuje u vrijeme školskih praznika, izbor se obavlja u posljednjoj sjednici prije završetka školske godine.

§ 39. Za počastnog profesora može biti izabran priznati učenjak ili bivši sveučilištni profesor.

Naslov redovitog profesora može se podijeliti izvanrednom profesor, a naslov izvanrednog profesora docentu ili privatnom docentu.

Izbor počastnog i naslovnog profesora vrši se po odredbama ove zakonske odredbe na isti način, kao i izbor redovitog i izvanrednog profesora.

Počastni profesor nema prava na nagradu za svoja predavanja, ali mu je ministar nastave može iznimno odrediti.

§ 40. Vrijeme, što su ga profesori, docenti i asistenti proveli prije, nego su došli na to mjesto, u ma kojoj državnoj ili samoupravnoj ili privatnoj službi, odnosno u ma kojem akademskom slobodnom zvanju iza polučene fakultetske sprema bilo u državi bilo u inozemstvu, računa im se kao vrijeme stvarno provedeno u djelatnoj državnoj službi u smislu činovničkog zakona za napredovanje i za mirovinu.

O uračunavanju odlučuje ministar nastave na prijedlog nadležnih sveučilištnih oblasti.

§ 41. Naslov privatnog docenta, spojen s dopuštanjem predavanja (venia docendi) na kojem fakultetu, dobiva se imenovanjem sa strane ministra nastave, a na prijedlog fakultetskog vijeća i senata (§ 32.), na temelju habilitacionoga postupka, koji će se urediti posebnom naredbom ministra nastave.

§ 42. Privatni docent dužan je držati bar svakog drugog poljeća jedan kolegij od dva sata tjedno iz struke, za koju je habilitiran. Ako privatni docent

ne vrši svoje dužnosti, može fakultetsko vijeće zaključiti i preko senata predložiti ministru nastave, da mu oduzme podijeljeno dopuštenje predavanja. Isti prijedlog može se staviti, ako docentov rad i držanje u javnosti nije u skladu s položajem i pozivom sveučilišnog nastavnika.

§ 43. Kad se izprazni mjesto profesora ili docenta, koji sam predaje dotičnu struku, a nije odmah moguće popuniti ga redovitim načinom, može se imenovati suplent, koji će vršiti sve nastavničke dužnosti, dok ne bude opet moguće redovito popuniti izpražnjeno mjesto. U tu svrhu predlaže fakultetsko vijeće ministru nastave prikladnog stručnjaka iz fakulteta ili izvan fakulteta obrazloživši mu potrebu, a senat daje, o prijedlogu svoje mišljenje.

§ 44. U nedostatku, odsutnosti ili preobтереćenosti profesora ili docenta može fakultetsko vijeće izabrati stručnjaka iz fakulteta ili izvan fakulteta za pomoćnog nastavnika i predložiti ga ministru nastave za imenovanje, dok traje potreba, ali najduže za tri godine.

Sveučilišni nastavnici mogu biti pomoćni nastavnici za predmete, koji su srodni njihovima, ili za srodne predmete na drugim fakultetima, ali ne mogu imati ni u kojem slučaju ukupno više od šest honoriranih sati na tjedan, a nikada ne mogu na svom fakultetu biti pomoćni nastavnici za svoje predmete.

§ 45. Za predavanje živih jezika imenuje ministar nastave stalnim ili pomoćnim lektorima osobe s fakultetskom ili višom stručnom spremom po izboru fakultetskog vijeća, izvršenom na temelju natječaja, i po suglasnosti senata. Za postupak natječaja i izbora vriede propisi ove zakonske odredbe o izboru profesora. Poslije svake tri godine lektori se podvrgavaju novom izboru. Ako ne budu izabrani stavljaju se ministru nastave na raspolaganje. Lektori ne polažu stručnog izpita.

§ 46. Za predavanje vještina postavljaju se viši ili niži učitelji vještina.

Višim učiteljem vještina može se imenovati na temelju raspisanoga natječaja osoba, koja ima višu stručnu spremu i položen državni stručni izpit.

Nižim učiteljem vještina može se imenovati na temelju raspisanog natječaja osoba, koja ima srednju stručnu spremu i položen državni stručni izpit.

Kao viša stručna sprema smatra se fakultetska sprema odnosno diploma visoke stručne škole sa završnim izpitom, a kao srednja stručna sprema smatra se izpit zrelosti u srednjoj školi ili zaključni stručni izpit u srednjoj stručnoj školi. Poblizje odredbe o kvalifikaciji stručnih škola propisuju se u fakultetskim propisima.

Glede izbora i trajanja službe učitelja vještina vriedi propis § 45. ove zakonske odredbe.

§ 47. Mjesto lektora i učitelja vještina može se u potrebi popuniti bez natječaja pomoćnim nastavnikom.

§ 48. Nastavnici svih vrsta osim privatnih docenata mogu biti ugovorni, napose ako su strani državljani.

Njihov izbor teče po propisima ove zakonske odredbe za dotičnu vrstu nastavnika. Pošto je izbor konačno izvršen, fakultetsko vijeće određuje beriva, te se izbor i prijedlog vijeća podnose ministru na odobrenje. Po ministrovu odobrenju zaključuje ugovor rektor prema propisima zakona o činovnicima.

§ 49. Ugovorni nastavnici ne mogu obnašati čast rektora ili dekana, niti mogu biti članovi fakultetskog vijeća. Oni se moraju odazvati pozivu

rektora ili dekana na sjednice koje sveučilišne oblasti, te imaju u takvu slučaju savjetni glas.

§ 50. Suplenti dobivaju mjesečnu nagradu i to:

a) ako za vrijeme supliranja ne obavljaju svoje vlastite s plaćom povezane javne službe, četvrtinu plaće i položajnog doplatka izvanrednog profesora u najnižoj grupi;

b) ako za vrijeme supliranja obavljaju čitavu svoju s plaćom povezanu javnu službu polovicu plaće i položajnog doplatka izvanrednog profesora u najnižoj grupi;

c) ako nemaju nikakve plaće iz javnih sredstava sva beriva izvanrednog profesora u najnižoj grupi. Ako suplent dolazi na izpražnjeno proračunsko mjesto docenta dobiva podpuna beriva docenta, kako su u proračunu osigurana za to mjesto.

Uz to primaju suplenti u potpunosti nagrade i doplatke, koje bi primao profesor za vršenje posebnih dužnosti, koliko i sami vrše te dužnosti (znanstveni zavodski i seminarski doplatak i sl.).

Beriva se izplaćuju na teret istih stavaka proračuna, iz kojih bi se izplaćivala, kada bi odnosno mjesto bilo popunjeno redovitim proračunom.

Pomoćnom nastavniku određuje nagradu ministar nastave.

§ 51. Profesori, docenti, pristavi i asistenti mogu dobiti znanstveni doplatak u visini polovice svojih beriva. O tome odlučuje ministar nastave na prijedlog fakultetskog vijeća, uvažujući pri tome znanstveni rad i dopuštene nuzgredne poslove (stavka 2. § 56.).

§ 52. Za obavljanje rektorskih i dekanskih dužnosti pripada rektoru posebna mjesečna nagrada od 50%, a dekanima od 30% njihovih mjesečnih beriva. Ta nagrada pripada zamjenicima rektora odnosno dekana, ako ih u vršenju njihovih dužnosti zamjenjuju neprekidno više od mjesec dana.

Nadstojnici zavoda, kabineta, seminarara i laboratorija, klinika, fakultetske knjižnice i pomoćnih ustanova, predviđenih fakultetskim nastavnim redom, dobivaju takodjer posebnu mjesečnu nagradu od 20% svojih mjesečnih beriva.

Te nagrade ne ulaze u temelj za odmjerjenje mirovine.

Ako je nastavnik na čelu više ustanova u sastavu jedne te iste katedre, prima samo jednu nadstojničku nagradu.

§ 53. Nastavnici su dužni svoja predavanja udesiti tako, da promiču znanstveno nastojanje a podjedno slušačima pruže stručno obrazovanje i spreme ih za njegovu primjenu u budućem zvanju. Dužni su držati propisana predavanja, vježbe i izpite, te dolaziti na sjednice, na koje su pozvani.

Najmanji broj predavanja i vježbi za profesore iznosi šest sati na tjedan, od čega mora biti bar polovina predavanja. Za ostale nastavnike određuje broj sati fakultetsko vijeće.

Nastavnici su dužni, da uvijek na vrijeme izvještavaju dekana o svojoj bolesti ili drugoj kakvoj smetnji, zbog koje ne mogu držati predavanja i izpite, ili dolaziti na sazvane sjednice.

Izostanak od predavanja, izpita i sjednica zbog službenih poslova izvan sveučilišta ne smatra se dopustom.

U drugoj polovici svakoga poljeća prijavljuju nastavnici dekanu na njegov poziv svoja predavanja za iduće poljeće. Fakultetsko vijeće može stavljati prijavljenom rasporedu svoje primjedbe, a po potrebi i mienjati ga. Docenti određuju svoja predavanja u sporazumu s profesorom dotične struke, ako ga ima.

§ 54. U isto vrijeme ne može na istom fakultetu biti na dopustu toliko nastavnika, da bi nastava i poslovi sveučilišnih oblasti trpjeli štetu. Rektor u sporazumu s dekanom prosudjuje opravdanost molbe za dopust, te ga odobrava najviše do 14 dana u toku jedne školske godine.

Kad traži dopust duži od 14 dana, mora nastavnik predati dekanu pismenu molbu i navesti razloge, zašto traži dopust, i način, na koji misli naknaditi propuštena predavanja i vježbe.

Dopust, duži od 14 dana, odobrava ministar nastave na prijedlog fakultetskog vieća. On može ovladati rektora, da odobrava dopuste u trajanju od 14 do 20 dana.

Rektoru daje dopust od preko 14 dana ministar nastave.

O kraćim dopustima izpod 14 dana u jednoj školskoj godini rektor samo izvješćuje ministra nastave.

§ 55. Dopust u znanstvene svrhe u trajanju od jednog do dva poljeća mogu nastavnici dobiti samo na prijedlog fakultetskog vieća. Takve molbe mogu se rješavati samo na kraju poljeća, prije nego se ustanovi red predavanja i vježbi za sljedeće poljeće. Prijedlog treba obrazložiti i ujedno navesti, na koji će se način naknaditi ili zamieniti predavanja i vježbe dotičnog nastavnika.

§ 56. Nijedan profesor, docent, učitelj ili asistent ne može primiti službe, koja je nespojiva s njegovim nastavničkim i naučnim dužnostima. Ako takvu službu primi, prestaje mu nastavnička služba na sveučilištu.

Za vršenje poslova, koji nisu nespojivi s nastavničkim i naučnim dužnostima, potrebna je dozvola, koju daje i oduzima senat na prijedlog fakultetskog vieća.

§ 57. Nastavnici sveučilišta mogu davati pojedina stručna mišljenja ili na poziv javnih oblasti ili s dovoljom fakultetskog vieća.

Nastavnici, koji se pri davanju mišljenja privatnim strankama služe sredstvima sveučilišnih zavoda i njihovim prostorijama, dužni su platiti odgovarajuću naknadu. Visinu naknade određuju fakultetska vieća. Primljene svote troše se za nabavljanje potrošenih sredstava i našastara zavoda.

§ 58. Profesori služe do navršene 70. godine života. Imaju pravo tražiti umirovljenje, pošto su navršili 35 godina službe, priznate za mirovinu, ili 60 godina života.

Nijedan profesor ne može biti premješten u drugu službu ili drugi fakultet, niti postavljen na drugi položaj, bez svog pristanka.

Redovitom i izvanrednom profesoru može prestatu nastavnička služba: 1. na prijedlog fakultetskog vieća i senata, kada je tako oslabio, da ne može stalno vršiti svoju dužnost; 2. temeljem osude stegovnog suda.

§ 59. Kada profesor toliko oslabi, da ne može vršiti svoje dužnosti, obraća se dekan fakulteta, na kome profesor predaje, rektoru s prijedlogom, da sastavi liječničko povjerenstvo od tri člana. Taj zahtjev rektor dostavlja ministru nastave. Povjerenstvo se određuje po propisima zakona o činovnicima. Njegov nalaz je temelj za postupak po prednjem paragrafu.

§ 60. Profesor se u sveučilišnu službu ne može vratiti bez novog izbora, a kad se vrati pripada mu položaj i beriva, koja bi imao, da je ostao u nastavničkoj službi.

§ 61. Lektori, stalni i pomoćni, dužni su držati sva predavanja i vježbe, za koje su postavljeni, u

sporazumu i po uputama stručnih profesora, koje odredi fakultetsko vieće. Ti profesori imaju pravo nadgledati sav njihov rad. Broj sati predavanja i vježbi određuje se nastavnim redom odnosno odlukama fakultetskih vieća, ali ne može biti manji od šest sati na tjedan.

IV. Nastavno pomoćno osoblje.

§ 62. Sveučilišnim nastavnicima i nadstojnicima znanstvenih zavoda pridjeljuju se asistenti, asistenti volonteri, pomoćni asistenti, činovnički vježbenici i pristavi radi što uspješnijeg promicanja znanstvenog rada.

U tu svrhu mora se prema potrebi znanstvenoga i nastavničkoga rada u godišnjem državnom proračunu osigurati dovoljno pokriće.

Za zdravstvene ustanove medicinskog fakulteta ustanovit će se broj i položaj liječničkog osoblja u pomoćnoj službi fakultetskom naredbom, koja će se donieti u sporazumu s ministarstvom zdravstva.

§ 63. Asistente činovnike, činovničke vježbenike, asistente volontere i pomoćne asistente imenuje ministar nastave.

Za asistenta može biti imenovana osoba s fakultetskom spremom, koju predlaže fakultetsko vieće.

Izbor u fakultetskom vieću vrši se na prijedlog profesora ili nadstojnika zavoda, koji mora obrazložiti potrebu ili naznačiti kandidate podnoseći izvješće o njihovoj kvalifikaciji.

§ 64. Asistent se bira ponovno svake treće godine, računajući od dana imenovanja. Ako ne bude izabran, stavlja se na razpolaganje ministru nastave.

Nakon šest godina asistentske službe može se asistent izabrati za pristava. I on je podvrgnut ponovnom izboru poslije prve tri godine. Tko se od pomoćnog nastavnog osoblja za dvanaest godina pomoćne službe ne habilitira, stavlja se ministru nastave na razpolaganje.

§ 65. Asistentski vježbenici, pomoćni asistenti i asistenti volonteri, koji nakon svršenog fakulteta nisu položili koji drugi državni stručni izpit, moraju polagati asistentski državni izpit poslije dvije godine, a najkasnije prije svršetka treće godine od dana izbora.

Prigodom prielaza u drugu službu vrijedi taj izpit kao svaki drugi državni izpit, osim sudačkog izpita.

Propisnik o asistentskom izpitu izdaje ministar nastave na prijedlog sveučilišnog senata.

§ 66. Na prijedlog nadstojnika zavoda, seminara i t. d. a po zaključku fakultetskog vieća može dekan imenovati iz redova slušača demonstratore sa stalnom mjesečnom nagradom, koju određuje dekan u okviru razpoloživih proračunskih sredstava.

V. Katedre, nastavnici i naučni zavodi

§ 67. Proforska katedra obuhvaća samostalno naučno područje, koje se može sastojati od više predmeta.

Broj katedra na pojedinim fakultetima nije ograničen, a sada iznosi: na bogoslovnom 14, na mudroslovnom 42, na pravnom 24, na medicinskom 28, na poljodjelsko-šumarskom 24, na tehničkom 46, na veterinarskom 22, na farmaceutskom 6. Naziv i značaj pojedinih postojećih katedra propisuju fakultetski propisnici.

Nove profesorske katedre mogu se nakon saslušanja fakultetskog vieća i senata osnivati zakonskom naredbom. Pobudu za nove katedre može dati i ministar nastave.

Koji predmeti ulaze u pojedine katedre i kako će se ti predmeti rasporediti u nastavi, odredit će se nastavnim redom pojedinih fakulteta.

§ 68. Katedru redovito zastupa jedan profesor. Kad ga nema, može ga zamieniti docent ili suplent.

Prema potrebi nastave mogu se uz katedru postavljati docenti.

Na istu katedru može se postavljati drugi, redovito izvanredni profesor samo onda: a) kad je broj upisanih slušača kroz tri poljeća redom toliko narastao, da jedan nastavnik ne može s tim brojem raditi; b) kad je proširenje nastave nekoga znanstvenog područja opravdano s gledišta obćih znanstvenih ili narodnih probitaka.

§ 69. Za sporedne predmete, koji su slušačima potrebni za obrazovanje u njihovoj struci, postavljaju se pomoćni nastavnici i to profesori odnosno docenti, pristavi ili asistenti istoga ili drugih fakulteta ili stručnjaci izvan sveučilišta.

§ 70. Za nadopunu predavanja i pojačanje nastave i znanstvenoga rada predviđaju se nastavnim redom nastavne i znanstvene ustanove (zavodi, klinike, kabineti, laboratoriji, muzeji, seminari, fakultetske knjižnice i dr.) u pojedinim fakultetima, u kojima će slušači pod nadzorom profesora i pomoćnog nastavnog osoblja vršiti potrebne vježbe, upoznavati stručnu literaturu i upućivati se u samostalan rad.

Osnivanje novih znanstvenih i nastavnih ustanova odobrava ministar nastave na prijedlog fakultetskog vieća i po mišljenju senata.

§ 71. Nastavne i znanstvene ustanove mogu se osnovati ili za pojedine znanosti ili za više srodnih znanosti u jednom ili za iste znanosti zajedno u više fakulteta, ako se one predaju u više fakulteta. — Prema tome o njihovu se uređaju brine ili jedan fakultet ili dva i više fakulteta zajedno.

Pobliže uređenje pojedinih ustanova, imenovanja njihovih rukovoditelja, rad u njima i odnos nadstojnika zavoda i pomoćnog osoblja propisuje se posebnim propisima, koje nadstojnik ustanove predlaže fakultetskom vieću ili preko zanimanih fakultetskih vieća senatu ako zavod služi za potrebe više fakulteta. Te propisnike odobrava ministar nastave.

§ 72. Za nabavu raznog gradiva i predmeta koji se troše u znanstvenim ustanovama, moraju se svake godine osigurati sredstva u proračunu ministarstva nastave, ministarstva zdravstva, ministarstva pravosudja i bogoštovlja, ministarstva seljačkog gospodarstva, ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu, ministarstva prometa i javnih radova.

Prema podacima akademskog senata o tim potrebama ministar nastave dostavlja napried navedenim ministarstvima prijedlog, da se u njihov proračun unesu stavke za podmirenje potreba onih fakulteta, koji im odgovaraju po svojoj vrsti.

§ 73. U ustanovama, u kojima suradjuje više nastavnika, odredjuje nadstojnika fakultetsko vieće. Ako ustanova služi za potrebe više fakulteta, odlučuje o tome senat na prijedlog fakulteta.

Nadstojnici sveučilišnih nastavnih i znanstvenih ustanova podnose na kraju školske godine fakultetskom vieću iscrpljiv izvještaj o radu, stanju i potrebama svoje ustanove. Oni su dužni i inače davati razjašnjenja i izvještaje, kada fakultetsko vieće zatraži. Fakultetsko vieće može samo ili na molbu nadstojnika, u svako doba odrediti pregled našastara, a pregled se mora izvršiti bar svake treće godine. Pri pregledu našastara vrše se ujedno opravdani odpisi iz našastara prema postojećim propi-

sima. Pregled može odrediti i rektor, ako ima opravdanih razloga za to.

Nadstojnici sveučilišnih ustanova podnose na poziv dekana fakultetskom vieću prijedlog proračuna za ustanove, kojima upravljaju. Dekan upućuje prijedlog nakon prihvata u fakultetskom vieću rektoru, a ovaj senatu.

VI. Sveučilišna knjižnica i Pučko sveučilište

§ 74. Hrvatska narodna i sveučilišna knjižnica, kojoj će svrhu i uređenje propisati posebna zakonska odredba, pomaže njegovanje znanosti u svim granama i pravcima. U tom pogledu ona suradjuje s fakultetskim, zavodskim i seminarskim knjižnicama sveučilišta. Radi te suradnje senat izašilje u ovu knjižnicu četiri svoja predstavnika, od kojih jedan mora biti profesor hrvatskog jezika ili književnosti.

§ 75. Uredjenje fakultetskih, zavodskih i seminarskih knjižnica propisuje ministar nastave na prijedlog fakultetskih vieća i po saslušanju senata.

Fakultetskom knjižnicom upravlja glavni knjižničar fakulteta, kojemu je pridieljeno **potrebno osoblje** (knjižničari, pomoćni činovnici, podvornici). Glavni knjižničar mora imati fakultetsku spremu i knjižničarski stručni izpit u smislu zakonske odredbe o Hrvatskoj narodnoj i sveučilišnoj knjižnici. Sprema i položaj ostaloga osoblja jednaki su spremi i položaju istovrstnog osoblja Hrvatske narodne i sveučilišne knjižnice.

Propisi o uređenju knjižnica na pojedinim fakultetima mogu glavnom knjižničaru povjeriti također upravu ili nadzor nad posebnim zavodskim i seminarskim knjižnicama toga fakulteta.

Glavnog knjižničara, knjižničare i asistente imenuje ministar nastave na prijedlog fakultetskog vieća, a po saslušanju senata. Izbor u fakultetskom vieću obavlja se po natječaju. Ostalo osoblje knjižnice imenuje bez natječaja rektor na prijedlog fakultetskog vieća.

§ 76. Za širenje znanosti izvan kruga sveučilišta postoji ustanova pučkih sveučilišnih predavanja (Pučko sveučilište), koju vodi odbor, što ga biraju fakulteti iz redova profesora i docenata. Sastav i rad odbora odredjuje se propisnikom, koji na prijedlog senata izdaje ministar nastave. Pučka sveučilišna predavanja stoje pod nadzorom rektora i senata.

VII. Slušači

§ 77. Slušači sveučilišta mogu biti redoviti i izvanredni.

§ 78. Za redovite slušače primaju se osobe sa svjedočbom zrelosti klasične gimnazije ili realne gimnazije ili realke. Nikakva druga svjedočba ne može zamieniti svjedočbu zrelosti, koja se ovdje traži. Na pravni fakultet mogu se kao redoviti slušači upisati iznimno svršeni učenici šerijatsko-sudačke škole, a na pravni i mudroslovni fakultet i svršeni učenici Gazi-Husrefbegove medrese u Sarajevu. Fakultetskim nastavnim redom odredjuje se, jesu li za primanje u pojedini fakultet potrebni dopunski izpiti, a ako jesu, na koji će se način i u kojem roku polagati. Ti se dopunski izpiti mogu polagati u gimnazijama, realnim gimnazijama i realkama ili na fakultetu, na kojem se predaje taj predmet.

Za prvi upis slušača na fakultet mogu se fakultetskim propisnikom izdati odredbe o zdravstvenim uvjetima slušača.

§ 79. Fakultetsko vieće može na početku svake školske godine odlučiti, pod kojim uvjetima mogu

dekani upisivati izvanredne slušače bez posebnog rješenja fakultetskog vieća za svaki slučaj.

Poljeće izvanrednog upisa može ministar nastave uračunati u redovni studij u osobnim slučajevima, a na prijedlog fakultetskog vieća.

§ 80. Slušači, koji prinesu svjedočbu o položenu izpitu zrelosti u kojoj inozemnoj gimnaziji, realnoj gimnaziji ili realci, i slušači, koji su prije učili na inozemnim sveučilištima i visokim školama, a imaju svjedočbu zrelosti, mogu se upisati po odobrenju fakultetskog vieća, koje prije toga odlučuje, prima li se prijavljeni slušač i priznaje li mu se prijašnji visoki studij, bilo čitav bilo tek pojedino poljeće i izpiti. Pri tom odlučuju međunarodni ugovori, a ako ih nema, vrijedi načelo reciprociteta.

§ 81. Školska godina ima dva poljeća: prvo traje od 1. listopada do 15. veljače, a drugo od 1. ožujka do 30. lipnja.

Na tehničkom fakultetu mogu se naredbom ministarstva nastave uvesti godišnje tri tromjesečja umjesto dva poljeća. Pojedino tromjesečje jednako je u pogledu trajanja studija poljeću.

§ 82. Svojevlastno sveučilišnog slušača dobiva se upisom (imatrikulacijom) u glavnoj knjizi slušača, koju vodi rektorat.

Upisi slušača vrše se u dekanatima, i to od 1. do 10. listopada i od 1. do 10. ožujka. Kandidati su dužni pri upisu predati čitljivo izpunjen nacional u dva primjerka i izpunjen indeks i izkaznicu. Jedan primjerak nacionala, krsni (rodni) list i svjedočba zrelosti ostaju u pismohrani dekanata, drugi primjerak nacionala dostavlja se rektoratu za unos u imatrikulacionu knjigu, a ovjerovljen indeks i izkaznica predaju se slušaču.

O produženju rokova, određenih za upis, odlučuje prema potrebi sveučilišni senat.

Naknadne upise može fakultetsko vieće izuzetno na obrazloženu molbu odobravati slušačima, koji se prijave do 5. studenoga i do 5. travnja uključivo, a za upis na pravnom fakultetu do 15. studenoga odnosno do 15. travnja uključivo.

Pored imena naknadno upisanih slušača stavlja se u primjedbi uvijek broj odluke fakultetskoga vieća, kojom je odobren naknadni upis.

§ 83. Na početku svakoga poljeća u roku, koji odredi dekan fakulteta, dužan je svaki slušač donijeti svakome svom nastavniku indeks, da mu svojim izvornim potpisom potvrdi upisana predavanja i vježbe. Pred kraj svakoga poljeća nastavnik na isti način potvrđuje svojim potpisom, da je slušač uredno polazio upisana predavanja i vježbe. Iza toga slušač podnosi indeks dekanatu radi potvrđivanja poljeća.

Ako dekan ustanovi, da slušač nema broja sati, koji je propisan nastavnim redom, ne će mu potvrditi to poljeće, a predmete, za koje nema urednog nastavnikova potpisa, brisat će mu.

§ 84. Ako dekan ustanovi, da za upis postoje zapreke, navedene u ovoj zakonskoj odredbi, odbija molbu, i ubilježuje to u nacionalu. Protiv toga može se molitelj prizvati na fakultetsko vieće u roku od osam dana, računajući od dana, kada je odbijen.

§ 85. Slušači uplaćuju prigodom upisa pristojbe, propisane od fakultetskoga vieća.

§ 86. Slušač može opetovano upisivati isto poljeće.

§ 87. Slušač dobiva po upisu izkaznicu, koju izdaje fakultet. Trošak za izkaznicu snosi slušač.

Iskaznica vrijedi samo za ono poljeće, u kojemu je slušač upisan, t. j. od početka onog poljeća, u

kojemu je upisan, do početka idućega. Ako je prestala vrijediti, ima se produžiti; bez takva produženja iskaznica ne vrijedi.

Ako slušač odlazi sa sveučilišta, ima iskaznicu predati. Za izgublenu iskaznicu izdaje se slušaču duplikat na njegov zahtjev i uz naknadu troška. Ta iskaznica mora nositi oznaku »duplikat«.

§ 88. Slušači slobodno biraju predavanja, koja žele slušati, ali mogu izpiti polagati samo prema odredbama fakultetskoga izpitnog reda. Izpiti može slušač polagati samo onda, ako je proveo na fakultetu bar jedno priznato poljeće.

§ 89. U sveučilišnim sgradama ne mogu se držati nikakvi sastanci ni skupštine bez znanja i privole rektora, koji može tu ovlast preneti na dekanu.

Radi održavanja reda može rektor obustaviti predavanja u čitavom sveučilištu ili samo na pojedinom fakultetu najviše tri dana, o čemu je dužan izvijestiti sveučilišni senat. O obustavi predavanja za daljnjih 10 dana odlučuje senat, a preko toga ministar nastave na prijedlog senata. O svakoj obustavi predavanja ima se ministar nastave odmah izvijestiti.

§ 90. Slušači mogu na sveučilištu osnovati stručna društva. Na svakom fakultetu može postojati samo jedno stručno društvo.

Pobliže odredbe o osnivanju, ustrojstvu i radu ovih društava propisat će se naredbom ministra nastave na prijedlog senata i predstavnika ustaške sveučilišne mladeži.

VIII. Ispiti

§ 91. Ispiti su bezplatni, a diele se na diplomске i stroge izpiti (rigoroze). Sastav povjerenstva, uvjeti za puštanje na izpit, izpitni rokovi i način polaganja ispita određuje se izpitnim redom ili posebnim fakultetskim propisnicima.

Positivne su ocjene: dovoljno, dobro, veoma dobro i izvrsno, a negativne: nedovoljno.

§ 92. Kandidatu, koji položi sve izpiti, propisane izpitnim redom, izdaje dekanat na njegov trošak diplomu, koju potpisuju rektor i dekan. Ona svjedoči, da je kandidat svršio sveučilišne nauke, i da ima fakultetsku spremu. Naslov, koji kandidat njome stiče, određuje se fakultetskim propisima.

Diploma mudroslovnog fakulteta daje pravo na naslov: profesor. Slušači koji su diplomirani od godine 1914. pa do dana proglašenja ove zakonske odredbe, a još nemaju prava na naslov profesor, zatražit će od rektorata, da im izda posebnu potvrdu, kojom im se priznaje pravo na taj naslov, dok će se od dana proglašenja ove zakonske odredbe priznavati pravo na taj naslov u samoj diplomi.

§ 93. Kandidat, koji položi izpitnim redom propisane stroge izpiti na osnovi doktorske disertacije, stiče naslov doktora. Pošto je javno promoviran, dobiva na svoj trošak doktorsku diplomu, koju potpisuje rektor, dekan i promotor. Oblik i sadržaj doktorske diplome i način obavljanja promocije određuje senat. Svi doktori sveučilišta upisani su u posebnoj knjizi, koju čuva rektorat. U njoj se promovirani doktor potpisuje vlastitom rukom.

§ 94. Doktorski naslov gubi se: 1. gubitkom časnikova prava pravomoćnom osudom kaznenog suda, 2. kad se ustvrdi, da predana disertacija nije samostalan rad kandidata, što utvrđuje nadležno fakultetsko vieće, 3. ako se i inače pokaže nedostojnost toga naslova. O gubitku doktorskog naslova u slučajevima pod 2. i 3. odlučuje senat na prijedlog fakultetskoga vieća.

Gubitak doktorskog naslova, bilježi se u doktorskoj knjizi i objavljuje na oglasnoj ploči sveučilišta i fakulteta i u Narodnim novinama.

U slučaju pod i stiče se doktorski naslov nakon povratka častnih prava prema propisima kaznenoga zakona ponovnom promocijom, o čemu odlučuje senat.

§ 95. Naslov počasnog doktora daje se u ime sveučilišta osobama, osobito zaslužnim za znanost.

Odluke o davanju počasnih doktorata donosi fakultetsko vijeće na osnovi obrazloženog prijedloga dvojice redovitih profesora, po pristanku $\frac{3}{4}$ svih članova fakultetskog vijeća.

Odluka fakultetskog vijeća podnosi se na odobrenje senatu, a za njegovu odluku potreban je pristanak $\frac{2}{3}$ od ukupnog broja članova senata.

Naslov počasnog doktora gubi se gubitkom častnih prava i ne može se više vratiti.

IX. Sveučilištni uredi

§ 97. Rektor i dekan vrše poslove svoga djelokruga uz pomoć svojih ureda, kojima je pridijeljeno potrebno uredsko osoblje. Uz rektorat i dekanate postoje za obavljanje računskih poslova rektoratsko računovodstvo i fakultetska računovodstva svako s potrebnim brojem stručnog osoblja.

§ 98. Na sveučilištu postoji nadstojništvo klinika i nadstojništvo pokusnog dobra Maksimir, a po potrebi mogu postojati posebne uprave sveučilišnih odnosno fakultetskih dobara.

§ 99. Za sve zavode jednog fakulteta postoji samo jedna blagajna, izuzimajući one, kod kojih je to posebnim propisnikom drugačije uređeno. Odgovornost za upravljanje tom blagajnom nosi dekan.

Bez odobrenja fakultetskog vijeća ne smiju se od slušača ubirati nikakve pristojbe.

§ 100. Kroz rektorat prolaze svi spisi, upućeni rektoratu sveučilišta ili senatu. U rektoratu se izraduju svi predmeti, koji pripadaju djelokrugu rektora ili senata, tu se pohranjuju njihovi spisi, spisi stegovnih sudova i izpitnog povjerenstva za asistentski ispit. Rektorat vodi očevidnik slušača, nastavnika i sveg sveučilišnog osoblja.

§ 101. Na čelu je ureda rektorata tajnik sveučilišta. Uz njega je potreban broj pomoćnog osoblja.

§ 102. Tajnik sveučilišta mora imati spremu pravnog fakulteta, položen stručni ispit i najmanje 12 godina stvarno provedene državne službe. On ima položaj i beriva izvanrednog profesora sveučilišta prema godinama službe.

Tajnici i perovodni činovnici sveučilišta i fakulteta moraju imati fakultetsku spremu.

§ 103. Činovnici rektoratskog računovodstva i fakultetskih računovodstava, činovnici i osoblje pisarnica moraju imati odgovarajuću spremu istovrstnih državnih činovnika.

§ 104. Perovodno osoblje bira senat za ured rektorata, a fakultetsko vijeće za urede fakulteta putem raspisanog natječaja, te se predlaže na imenovanje ministru nastave.

Ostalo osoblje bira senat odnosno fakultetska vijeća, a imenuje ga rektor.

§ 105. Računovodstvo rektorata s potrebnim brojem činovničkog osoblja vrši sve računske i blagajničke poslove rektorata prema postojećim propisima. Glavar računovodstva vodi sve dopisivanje svoga odsjeka, podpisuje s rektorom sve isplatne naloze. On vodi očevidnik primitaka i izdataka sveučilišne vlastite imovine, darova, zaklada i fondova, koliko ne spadaju u djelokrug fakultetskog

računovodstva, i na nalog rektora, odnosno na zahtjev dekana, pregledava računsko i blagajničko poslovanje fakultetskih računovodstava.

Propisnik o računovodstvenoj službi na sveučilištu propisuje ministar nastave u sporazumu s Državnom riznicom, a po saslušanju senata.

§ 106. Kroz dekanat prolaze svi spisi, upućeni dekanu, fakultetu ili fakultetskom vijeću. U njemu se izraduju svi predmeti, koji pripadaju djelokrugu dekana i fakultetskog vijeća, tu se sredjuju i čuvaju fakultetski spisi, vodi očevidnik upisanih slušača, nastavnika i svega osoblja fakulteta i njegovih ustanova.

§ 107. Na čelu ureda dekanata je tajnik fakulteta. Uz njega je potreban broj pomoćnog osoblja. Unutrašnji poslovni red ureda propisuje dekan.

§ 108. Računovodstvo fakulteta obavlja računске i blagajničke poslove fakulteta i njegovih ustanova prema propisima § 105. ove zakonske odredbe.

§ 109. Medju upravno i tehničko osoblje spadaju:

a) kao činovnici, koji moraju imati fakultetsku spremu i državni stručni ispit: upravitelj uzornog (pokusnog) dobra, upravitelji klinika medicinskog fakulteta, upravitelji veterinarskih klinika;

b) kao činovnici, koji moraju imati fakultetsku spremu: ljekarnici, prosektori, liječnici, astronomski observatori, kustosi, poljodjelski i šumarski pristavi;

c) kao činovnici, koji moraju imati podpunu srednju ili srednju stručnu školu sa zaključnim ispitom; observatori, kartografi, knjižničari, dentisti, (zubni tehničari), upravitelji sveučilišnih dobara, laboranti, vrtlari, fotografi, rentgenizatori, kalkulatori, stručni majstori, bolničari (bolničarke, častne sestre), crtači, preparatori, ekonomi i radionički poslovođje;

d) kao činovnici, koji moraju imati nižu srednju ili njoj ravnu stručnu školu: vrtlari, kalkulatori, fotografi, primalje, rentgenizatori, stručni majstori, laboranti, crtači, zubni tehničari, pomoćnici radio-ničkih poslovođja, ložači, bolničari (bolničarke, častne sestre), preparatori i pedeli;

e) kao dočinovnici, koji moraju imati dva razreda srednje ili niže stručne škole ili majstorski ili stručni ispit: vrtlari, primalje, stručni majstori, laboranti, ložači, mehaničari, vozači samovoza, bolničari (bolničarke, častne sestre) i pedeli.

Za imenovanje na činovničko mjesto službenici pod b) i c) moraju imati državni stručni ispit, koji se polaže po pravilima, koja propisuje ministar nastave na prijedlog senata.

Pravila za stručne ispite osoblja pod d) i e) propisuje rektor na prijedlog fakultetskog vijeća, a po saslušanju senata.

Sve navedene službenike bira fakultetsko vijeće, ako su to činovnici i službenici fakulteta, a senat, ako su to činovnici i službenici rektorata. Činovnike pod a) i b) imenuje ministar nastave, a ostale rektor.

Za spremu i službeni položaj podvornika vriede propisi zakona o činovnicima.

§ 110. Pored tehničkog osoblja, spomenutog u prijašnjem paragrafu, mogu se za pojedine tehničke poslove imenovati kao pomoćno osoblje honorirani službenici i dnevničari. Njih imenuje prema proračunu rektor, ako pripadaju rektoratu, a dekan na prijedlog nadstojnika zavoda, ako pripadaju fakultetu.

§ 111. Za pomoćno nastavno i stručno osoblje, te upravno tehničko i pomoćno osoblje vriede u

pogledu podjeljivanja dopusta propisi zakona o činovnicima.

§ 112. Svi natječaji, predviđeni ovom zakonskom odredbom, razpisuju se na način, kako je to određeno za razpisivanje natječaja za mjesto redovitog profesora, no natječaj se oglašuje samo jedamput u Narodnim novinama.

X. Prelazne odredbe

§ 113. Za one službenike sveučilišta, za koje do dana 10. travnja 1942. ne uslijedi rješenje na temelju zakonske odredbe o izpravljanju neizpravnosti i nepravda počinjenih činovnicima i službenicima kod postavljanja, promaknuća i umirovljenja od 22. travnja 1941. broj XX-21. Z. p., smatra se, da su preuzeti u službu Nezavisne Države Hrvatske, i na njih se nakon toga ne može primijeniti propis § 2. spomenute zakonske odredbe.

§ 114. Propisi §§ 24.—48., 58., 60. i 64. ove zakonske odredbe, u koliko se odnose na izbor i stalnost nastavnika, ne će se primjenjivati kroz vrijeme od pet godina od dana stupanja na snagu ove zakonske odredbe.

Kroz ovo vrieme imenovat će se profesori odredbom Poglavnika, a ostalo nastavno osoblje odlukom ministra nastave.

§ 115. Završne svjedočbe, koje su primili učeni škola navedenih u § 78. ove zakonske odredbe na temelju zakonske odredbe o izdavanju školskih svjedočaba koncem 1940.—41. školske godine od 8. svibnja 1941. broj LXXV.—123 Z. p. jednake su u pogledu primanja redovitih slušača svjedočbama zrelosti spomenutih škola, to jest vrijede i kao svjedočbe VIII. razreda i kao svjedočbe zrelosti.

§ 116. Promjena kvalifikacije za ma koju sveučilištnu službu, izvršena ovom zakonskom odredbom, ne odnosi se na osobe, koje u času stupanja ove zakonske odredbe na snagu odnosnu službu izvršuju, ni na njihovo napredovanje u službi.

§ 117. Kod kandidata za nastavnička mjesta, osobitih struka tehničkog fakulteta, može unutar pet godina od stupanja na snagu ove zakonske odredbe doktorsku diplomu zamijeniti diploma završenih fakultetskih nauka, a znanstvene radove samostalni stručni radovi osobite vrijednosti.

§ 118. Za pojedine tehničke poslove može se unutar pet godina od stupanja ove zakonske odredbe na snagu u izuzetnom slučaju uzeti u ugovornu službu stručnjak strani državljani (§ 48. ove zakonske odredbe).

§ 119. Odredba § 40. primjenjuje se na sve, koji su kod stupanja ove zakonske odredbe na snagu zatečeni na mjestu redovitog ili izvanrednog profesora ili žive kao umirovljeni sveučilišni profesori.

Fakultetska vijeća moraju svoj obrazloženi prijedlog staviti u roku od šest mjeseci nakon stupanja ove zakonske odredbe na snagu.

§ 120. Do izdavanja novih ispitnih i nastavnih redova vrijede dosadani propisi, u koliko nisu pro-

tivni odredbama ove zakonske odredbe. Ako bi se u tom pokazale nejasnoće ili pojavila neslaganja, odlučuje ministar nastave svojim tumačenjem po saslušanju senata.

§ 121. U § 1. predviđeni farmaceutski fakultet osnovat će se i urediti posebnom naredbom ministra nastave.

§ 122. Izbor rektora i dekana za školsku godinu 1941.—42. ima se obaviti u roku od 14 dana po stupanju ove zakonske odredbe na snagu.

§ 123. Molbe za podjeljenje venia docendi, koje su predane prije stupanja na snagu ove zakonske odredbe, ako je postupak u tečaju, prosudjuju se prema dosadanim zakonskim propisima.

§ 124. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. Njome se stavlja izvan snage zakon o univerzitetima od 28. VI. 1930. sa svim izmjenama, obća naredba sveučilišta od 12. IX. 1940. i drugi protivni joj propisi.

Zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola s položajem sveučilišnog fakulteta od 12. svibnja 1941. br. LXVI-100-Z. p. ostaje na snazi.

U Zagrebu, 23. listopada 1941.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske:
Dr. Ante Pavelić, v. r.

Broj: CCCLIX-1433-Z-1941.

Doglavnik ministar nastave:

Dr. Budak, v. r.

U »Narodnim Novinama« proglašena je ova

Zakonska odredba

kojom se preinačuje zakonska odredba o Hrvatskom sveučilištu od 23. listopada 1941. broj CCCIX—1433—Z.

§ 1. — I. Paragraf 6. preinačuje se i glasi:

»Rektora imenuje Poglavnik na dvije godine između djelatnih redovitih profesora.«

II. Paragraf 7. preinačuje se i glasi:

»Odstupajući rektor postaje prorektorom. Ako nema prorektora, imenuje ga Poglavnik. Rektora zamjenjuje prema potrebi prorektor, a prorektora dekan, najstariji po sveučilištnoj profesorskoj službi.

III. Paragraf 13. preinačuje se i glasi:

»Dekane imenuje Poglavnik na dvije godine između redovitih profesora fakulteta.

Odstupajući dekan postaje prodekanom.

U svim dužnostima zamjenjuje dekana prodekan. Ako nema prodekana, imenuje ga Poglavnik.«

IV. U § 15. briše se toč. 1., a 2. toč. postaje 1. i tako redom.

V. Paragraf 122. ukida se, a §§ 123. i 124. postaju 122. i 123.

§ 2. — Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim Novinama i toga dana prestaju vrijediti protivni joj propisi.

U Zagrebu, dne 5. studenoga 1941.

»ALMA MATER CROATICA«, glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva u Zagrebu, izlazi mjesečno. — Glavni i odgovorni urednik: H i n k o W o l f, Zagreb, Nova Ves 77, brzoglas 71-64. — Vlasnik i izdavač je Hrvatsko sveučilišno društvo u Zagrebu. — Rukopisi i dopisi za uredništvo šalju se na adresu glavnog urednika, a dopisi za upravu na adresu uprave: Zagreb, Sveučilišni trg 14, prizemno lijevo, brzoglas 80-81. — Štampa se u Zagrebu u Narodnoj tiskari, Kaptol br. 27, brzoglas 41-61. — Godišnja predplata Kn 120.—, pojedini broj stoji Kn 15.—. Ček Pošt. Štedionice broj 31.093.

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

GODIŠTE V.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK :

H I N K O W O L F

Z A G R E B 1 9 4 2.

N A R O D N A T I S K A R A Z A G R E B, K A P T O L B R O J 27

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE:

Strana

Bach Ivan: Gotički oltar iz Remetinca	251
Bazala Vladimir: Hrvatsko sveučilišno društvo	346
Dr. Johann Georg Faust i Theophrastus Bombastus von Hohenheim, zvan Paracelsus, u zbilji i priči	214
Bayer Vladimir: Uređenje pravnog i političkog naukovanja u Italiji	333
Budak Mile: Prošlost i budućnost hrvatskog sveučilišta	1
Bulić Frane: O metodama i ciljevima arheologije	133
Cipra Franjo: Barbarizmi u hrvatskom jeziku nekad i danas	53
Cota Frane: Monsignor Bulić i fra Lujo Marun	141
Dabinović Antun: Od koga je god. 1000. Venecija imala mandat za osvajanje dalmatinskih gradova? 58 i 99	79
Fisković Cvito: Krstionica iz VIII. stoljeća u Kotoru	189
Guberina Petar: Jezik i njegovo očitovanje	245
Horvat Ivo: Hrvatska biljnogeografska skupina u zagrebačkom sveučilišnom botaničkom vrtu	180
Horvat Marijan: Rimsko pravo u današnjem svijetu	47
Horvat Rudolf: Kvaternikova buna u Rakovici	45
Ivšić Stjepan: Govor na svečanoj promociji	273
Ivšić Stjepan: Naš izgovor kroz rime	221
Kavran Božo: Hrvatsko sveučilište u doba diktature	94
Körbler Juraj: Borba protiv bolesti raka u Hrvatskoj	296
Krstić Kruno: Pitanje srbizama	241
Lerković Mladen: Od ustaškog sveučilišta do ustaške Hrvatske	
Lovrić Edo: O nazivu istočne crkve u području Kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca svjetskog rata	92
Majtin Zlatko: Novi putevi njemačke znanosti privatnog prava	339
Matijević Mirko: Poglavnikov naraštaj	28
Mihanović Klement: O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	286
Miloslavić Eduard: Osnivanje medicinskog fakulteta u Sarajevu	89
M. T.: Hrvatski sveučilištarci za integritet naših zemalja	254
Neidhardt Nikola: Prilog pitanju odvajanja nekih fakulteta iz sklopa hrvatskog sveučilišta	18
Neidhardt Nikola: Iz statistike jedne knjige	110
Neidhardt Nikola: Finsko sveučilište kolijevka finskog nacionalizma	256
Pehare Karlo: Biskup svetog kamenja	138
Petz Vlado: Smisao i zadatak škole	149
Ratković Stjepan: Uloga visoke pedagoške škole u našem školskom sustavu	15
Sladović Eugen: Ekonomsko-komercijalna visoka škola	3
Smerdel Ton: O humanizmu	291
Šeper Mirko: Prilog upoznavanju prehistorijskog čaranja	145
Špišić Božidar: Hrvatska ortopedija	177
Štedimlija S. M.: Hrvati i hrvatsko ime u Carigradu	196
Uvanović Danijel: Današnji pogledi na strukturu svemira	200
Wolf Hinko: Hrvatske sveučilišne zastave	301
* * * Od kada postoji Hrvatsko sveučilište?	342
Veličina i vrijednost djela hrvatske sveučilišne mladeži	73
Novo školsko godište hrvatskog sveučilišta	117
Prva godišnjica	165
Iz borbe hrvatskog sveučilišta	300

KNJIŽEVNOST:

Hrvatska bibliografija (Mladen Bošnjak)	30
Dr. Vilim Bačić: Dubrovački brodovi u doba procvata dubrovačkog pomorstva u 16. vijeku (T. M.)	30
Karl Wetzel: Grundriss der allgemeinen Botanik (Boris Vrtar)	75
Pismo paroha Jovana Čokrljana Ljudevitu Gaju (M. B.)	76

Dr. Ante Pavelić: Strahote zabluda (Dr. Franjo Nevistić)	118
Dr. Stjepan Zimmermann: Filozofija života (Dr. Ton Smerdel)	167
E. S. Bogardus: Uvod u praktičnu sociologiju (Z. G.)	223
Dr. Antun Barac: Književnost i narod (Zlatko Milković)	259
Članak hrvatskog učenjaka dra P. Guberine u talijanskoj jezičnoj smotri (Prof. M. Veršić)	259
Zakoni, naredbe i odredbe	260
Sveuč. prof. dr. Albert Ogrizek: »Uzgoj goveda« II. dio (dr. G. Kodinec)	260
Hrvatsko kolo za god. 1941. (dr. Zlatko Gašparović)	316
Fran Galović: Pripovijesti	317
Dvije nove knjige Vladimira Nazora	317
Poljodjelska znanstvena smotra (dr. Ivan Šmalcelj)	360

MISLI O NASTAVI:

Vinko Nikolić: Pitanje stručnog školstva u našoj državi	32
Marko Veršić: Zadaća profesora Hrvata	78
Mate Orišković: Zadaća i dužnosti hrvatskog učitelja	169
Krsto Spalatin: Ne želimo samo učiti nego i naučiti žive jezike	225
Franjo Herman: Školska kvalifikacija sveučilišnih nastavnika	226
Josip Baugut: Iz metodike povijesti	261
Izvod iz govora sv. Oca Pape talijanskim sveučilištarcima	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI:

75-godišnjica života sveuč. prof. dra Ede Lovrića	34
Da se ne zaboravi	35
Obavijest absolviranim filozofima	35
Raspisan natječaj za dva docenta na veterinarskom fakultetu	35
Umirovljen sveučilišni profesor dr. Josip Marić	35
Upute glede upisa početkom školske godine na Hrvatsko sveučilište i na Hrvatsku ekonomsku komercijalnu školu	35
Sveučilišni profesor dr. F. Milone iz Napulja izdat će djelo o Hrvatskoj	36
Hrvatski sveučilištarcu u Slovačkoj	36
Zaključak vijeća pravnog fakulteta	36
80-godišnjica sveuč. profesora dra Artura Gavazzia	78
Novi lektor hrvatskog jezika na bečkom sveučilištu	79
Sveuč. profesor dr. Antun Sović	79
Predavanja na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi	80
Profesor Stjepan Ratković imenovan državnim tajnikom u ministarstvu nastave	122
Sveučilišni profesor dr. Bogdan Solaja otpušten iz državne službe	122
Ostavština hrvatskog rodoljuba zagrebačkom sveučilištu	122
Umirovljeni sveučilišni profesori	122
Novi redoviti profesori sveučilišta	123
Nova uprava Hrvatskog sveučilišta	170
Novi redoviti profesori sveučilišta	171
Bugarski sveučilištarcu prof. dru Antunu Vrgoču	171
Podjela nagrada iz zaklade prof. Ščetinca	171
Stipendija za njemačke i slovačke sveučilištarcu	171
Stipendije sveučilištarcima	172
Sveučilištarcu i umjetničke izložbe	172
Poglavnik je primio novu sveučilišnu upravu	227
Da se ne zaboravi	227
Novogradnje Hrvatskog sveučilišta	228
Navršila se 40-godišnjica hrvatske ornitološke središnice i 30-godišnjica prvog markiranja ptica	230
Imenovani članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti	231
Novi rektor Visoke pedagoške škole	232
Dr. Branko Benzon sveučilišni profesor	232
Novi sveučilišni profesori	232
Popunjenje nastavnčkog zbora veterinarskog fakulteta	232
Novi docent ekonomsko-komercijalne visoke škole	232
Pojedinosti kulturnog sporazuma između Hrvatske i Bugarske	232
Bugarski sveučilištarcu u Zagrebu slave blagdan sv. Klimenta	233
Boravak rumunjskog učenjaka i pjesnika dr. N. J. Herescu-a	233
Poglavnik o zadaći Hrvatskog sveučilišta	262
»Alma mater croatica« uvijek na pravom putu	262
Naši arhivi	262

Odbor za izgradnju Hrvatskog sveučilišta i visokih škola	263
Dr. ing. Josip Balen Poglavnikov župan županstva pri Poglavniku	263
Dr. Nikola Žuvić redoviti profesor sveučilišta	264
Zadaća fakultetskog dobra Maksimir u izobrazbi slušača gospodarstva	264
Reforma nastave u srednjim školama	266
Petnaestogodišnjica smrti sveuč. profesora dra Ise Kršnjavica	266
Profesor Stjepan Ratković ministar nastave	318
Izveštaj ministra prof. Ratkovića podnesen na VII. sjednici Hrvatskog državnog sabora	318
Za izgradnju veterinarskog fakulteta potrošeno je do sada 27 milijuna kuna	320
O državnoj zaštiti arhivske građe	321
Dvadeseta obljetnica đučkog doma u Runjaninovoj ulici	322
O Klementu S. Mihanoviću, autoru rasprave »O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	323
U Zagrebu je prof. dr. Edmund Mezger održao više pravnih predavanja	324
Hrvatska u okviru stare Evrope	324
Zagreb ima 394 knjižnice	324
Lijep dar Gradske knjižnici u Zagrebu	324
Umro je sveuč. profesor dr. Branislav Dimitrijević	324
† Dr. Milan Rešetar	324
Godišnjica smrti sveuč. prof. dra Gjura Arnolda	325
Godišnjica smrti učenjaka Janka Barléa	325
Prof. dr. E. Dovifat u Zagrebu	325
Reaktiviranje prof. Hirtza	360
Pučko sveučilište u Zagrebu	361

SA STRANIH SVEUČILISTA:

Vijećanja talijansko-mađarskih visokoškolaca	36
Hrvat imenovan asistentom na institutu u Berlinu	36
Profesor dr. Georg Winter dobitnik »Goetheove medalje za umjetnost i znanost«	36
Priznanja njemačkom učenjaku	36
Talijanska carica počasni doktor	36
50-godišnjica rumunjskog sveučilišta	37
Imutak američkih sveučilišta	37
Sudbina knjižnice u Louvainu u sadanjem ratu	37
Vojvoda Aimone di Spoleto počasni doktor milanskog sveučilišta	37
Priznanje talijanskom ministru Bottai-u	37
Život nizozemskih sveučilištaraca	37
Proslava 400-godišnjice smrti Paracelsusa u Salzburgu	38
Da se ne zaboravi	80
Upisi na slovačkom sveučilištu	81
Smrt znamenitog njemačkog ekonomiste	81
Visokoškolski tečajevi na Semmeringu	82
Dr. Vojtech Tuka opet predaje na sveučilištu	82
Kralj Boris III. počasni doktor tehničkog sveučilišta u Budimpešti	123
Promocija ministra predsjednika Filova za počasnog doktora budimpeštanskog sveučilišta	123
Hrvatski sveučilištarci u Beču osnovali H. A. K. »August Šenoa«	123
Lektori za hrvatski jezik na talijanskim sveučilištima	173
Četiri slovačke stipendije za hrvatske sveučilištarce	173
Dr. Gesemann predsjednik Slavenskog instituta u Pragu	173
Prof. Salvini docent rimskog sveučilišta	173
Početak sveučilišne godine u Bukureštu	173
Otvorenje akademske godine papinske akademije	173
Njemačko sveučilišno izaslanstvo u Torinu	173
Otvorena trinaesta akademska godina talijanske kraljevske akademije	173
U studenom je otvoreno Strassburško sveučilište	173
Francuska školska reforma	173
Nizozemska sveučilišta	174
Natjecanja njemačkih sveučilištarki u Darmstadtu u ratnoj godini 1940-41.	175
Novo sveučilišno godište u Italiji	175
Škole u Italiji	233
Promjena u organizaciji slovačkih sveučilištaraca u inozemstvu	234
Bugarski sveučilištarci bit će pozvani u vojsku	234
Sveučilišta u Sjedinjenim američkim državama	234
Seminar za novinstvo u Bugarskoj	234
Hrvatski sveučilištarci u Berlinu	267
I. Hrvatsko akademsko društvo »Ruđer Bošković	267
Sveučilišna knjižnica u Bratislavi	267

Djelo slovenskog učenjaka na njemačkom jeziku	267
Svečano je otvorena akademska godina Instituta za talijansku kulturu u Valenciji	267
Osnovana »Behringova nagrada«	267
Gradnja najvećeg observatorija u Europi	267
Rad sveučilišta u Parizu	268
Necbavljena povijest lateranskog ugovora	268
Visoka škola za grafičare u Leipzigu	268
Rumunjski profesor predaje na berlinskom sveučilištu	268
Talijanski savez matematičara	268
Sveučilišta u Madžarskoj	325
O godišnjaku pravnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu	326
Novi kulturni vidici u Njemačkoj	326
Izložba knjiga u Sofiji	326
Sastanak studenata sila trojnog ugovora	326
Požar sveučilišta u Carigradu	326
Njemačke škole u Generalnom Gouvernementu	326
Albertina je glasovita bečka grafička zbirka	326
Otpušteni profesori beogradskog sveučilišta	326
† Dr. Metod Dolenc	326
Umro je dr. Stanko Lapajne	326
Madžarsko-talijanska kulturna izmjena	361
Najveća astrofizička osmatračnica u Italiji	361
Dr. Juraj Körbler pozvan da održi predavanje na njemačkim sveučilištima	361
Umro je sveuč. profesor dr. August Rath	361
Povijest visokih škola	362
Promocija Josipa Weinhebera na čast doktora honoris causa	362
Likvidacija visoke ekonomsko-komercijalne škole u Beogradu	362
Ukinuta je i viša pedagoška škola u Beogradu	362
Novi predsjednik zavoda za talijansku kulturu u Zagrebu	362
Talijanski učenjak, liječnik prof. dr. Raffaele Paolucci boravio je u Zagrebu	362
Predavanje hrvatskog učenjaka u Rimu	363
HRVATSKI JEZIK:	38, 83, 234, 268, 327, 363
ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE:	40, 85, 124, 175, 236, 271, 331 i 364
DRUŠTVENE VIJESTI:	44, 332